

TARTU ÜLIKOOL  
ÕIGUSTEADUSKOND  
Karistusõiguse instituut

Irina Štšelina

**COVID-19 MÕJU KURITEGEVUSELE  
VIRU MAAKOHTU TEENINDUSPIIRKONNAS TOIME PANDUD KURITEGUDE  
NÄITEL**

Magistritöö

Juhendaja:  
Anna Markina

Tallinn 2022

## Sisukord

|                                                                                                                                            |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| SISSEJUHATUS                                                                                                                               | 4  |
| COVID-19 MÕJU UURINGUD TEISTES RIIKIDES                                                                                                    | 8  |
| 1.1. USA, Kanada                                                                                                                           | 8  |
| 1.2. Austraalia                                                                                                                            | 10 |
| 1.3. Euroopa                                                                                                                               | 12 |
| 2. KURITEGEVUSE TEOORIAD                                                                                                                   | 18 |
| 2.1 Jäljendusteooria                                                                                                                       | 18 |
| 2.2 Diferentseeritud assotsiatsioonide teooria                                                                                             | 18 |
| 2.3 Neutraliseerimistehnikate teooria                                                                                                      | 19 |
| 2.4 Motivatsiooni ja võimaluse teooria                                                                                                     | 20 |
| 2.5 Anoomia ning üldise pinge teooria                                                                                                      | 23 |
| 2.6 Stigmatiseerimisteooria                                                                                                                | 25 |
| 2.7 Ratsionaalse valiku teooria                                                                                                            | 26 |
| 2.8 Routine activity theory/argirutiinide teooria.                                                                                         | 27 |
| 2.9 Kuritegevust mõjutavad tegurid (kuritegevuse teooriate põhjal)                                                                         | 30 |
| 3. EESTI VABARIIGI VALITSUSE PANDEEMIAGA SEOTUD OTSUSED NING NENDELE JÄRGNEV ÜHISKONNA REAKTSIOON KUI VÕIMALIK KURITEO TOIMEPANEMISE AJEND | 34 |
| 3.1 Heaolu ja turvalisus kui kriisi ajal ühiskonna lojaalsuse garantii                                                                     | 34 |
| 3.2 Ühiskonna reaktsioon ja seadusrikkuja motiiv                                                                                           | 35 |
| 3.3 Valitsuse reaktsioon koroonapandeemiale                                                                                                | 38 |
| 4. KURITEGEVUS EESTIS 2019-2021: STATISTIKAAMETI, POLITSEI- JA PIIRIVALVEAMETI ANDMETE NING KOHTULAHENDITE PÕHJAL                          | 43 |
| 4.1 Kuritegevus Eestis                                                                                                                     | 43 |
| 4.2 Andmekogud ja metoodika                                                                                                                | 48 |
| 4.3 Viru Maakohtu teeninduspiirkonnas kuriteo toimepanemise tingimused pandeemia ajal                                                      | 49 |
| 5. ENNETUSTEGEVUS NING UUED VÄLJAKUTSED POLITSEITÖÖS.                                                                                      | 60 |
| 5.1 Ennetustöö võimalikud lähtekohad                                                                                                       | 60 |
| 5.2 Riikidevaheline koostöö ning kuriteoohvrite kaitse                                                                                     | 62 |
| 5.3 Vaimne tervis                                                                                                                          | 64 |
| 5.4 Alaealiste kuritegevuse preventsiiooni olulisus                                                                                        | 65 |
| 5.5 Rahastamine                                                                                                                            | 68 |
| KOKKUVÕTE                                                                                                                                  | 73 |
| LISAD                                                                                                                                      | 75 |
| ВЛИЯНИЕ COVID-19 НА ПРЕСТУПНОСТЬ. Резюме.                                                                                                  | 81 |
| KASUTATUD KIRJANDUS                                                                                                                        | 84 |

|                         |    |
|-------------------------|----|
| KASUTATUD ÕIGUSAKTID    | 92 |
| KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA | 93 |

## SISSEJUHATUS

2020. aasta läks maailma ajalukku kui COVID-19 ehk koroonaviiruse leviku aasta. Eesti Vabariik sai väljakutset, millega ei ole eelnevalt kokku puutunud. Oli vaja otsustada, mida teha muutunud maailmas, et riik toimiks, mis meetmeid tohib kasutusele võtta arvestades seda, et Eesti Vabariik on osa maailma kooslusest ning riigil on teatud kohustused nii enda kodanikute kui ka teiste riikide ees.

Kriisiolukorras tuli olla eriti tähelepanelik, et leida tasakaalu uute meetmete ja demokraatlikus ühiskonnas igaühele garanteeritud õiguste vahel. Covid-19 levik pani valitsuse võtma kasutusele uusi meetmeid, mille kohaldamist ei pooldanud kogu ühiskond. Rahulolematuse võimu otsustega võib esile tuua kuritegevuse kasvu. Viimaste aastakümnete ajaloos on sellise olukorra näiteks Tõnismäel paiknenud monumendiga seotud sündmused, mis ilmselt mõjutasid kuritegevuse statistikat, st vähendasid kuritegevuse taset.<sup>1</sup> Seega oli põhjendatud oodata, et koroonaviiruse levikuga seotud otsustused, mis ühiskonnale eriti ei meeldi, võivad ka seekord mõjutada kuritegevuse taset. Juba esimesel pandeemia aastal selgus, et vastuvõetavad meetmed negatiivselt mõjutavad kaubandust ja teenuseid, mille tõttu tööandjad püüavad vähendada oma kulud kõikvõimalikke meetmetega, mille hulgas on nt sundpuhkusele saatmine, vallandamine, töötasu vähendamine jne. Seega ühiskonnaliikmetel olid alused jõuda seisukohale, et eeltoodud probleemid võivad olla seotud valitsuse poolt ebatõhusate meetmete vastuvõtmisega või ebapiisava abi osutamisega. Kahtlemata mõjutas tekkinud olukord ühiskonda stressitaset, mis omakorda võis autori hinnangul ka tuua kaasa õigusrikkumiste arvu suurendamist.

Nüüd, kahe aasta möödumisel tuleb järeldada, et Eesti ühiskond on päris paindlik piirangute osas, ja seda vaatamata valitsuse poolt vastuvõetavate piirangute osas protestide avaldamistele nii avalikes kohtades, kui ka sotsiaalmeedias. Laias laastus täitis ühiskond oma valitsuse otsuseid, mis olid suunatud pandeemiaga võitlemisele ning olukorda leevendamisele. Inimesele kui ühiskonna liikmele on iseloomulik püüdmine turvalisuse poole, mille koostisosaks on mh ka õiguskindlus.<sup>2</sup> Üheks turvalisusetunne olemasolu tagavaks teguriks on autori hinnangul teadmine, et elupaik on ohutu, sh ka kuritegude toimepanemis seisukohast. Seega tekkis Ida-Virumaal elaval autoril huvi selle vastu, mis kuritegelikud ohud võivad teda oodata tema

---

<sup>1</sup> Raitviir, T. (koost). Rahvuste Tallinn. Statistilis-sotsioloogiline ülevaade. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2009, lk 486.

<sup>2</sup> Anvelt, A. Organiseeritud kuritegevus. Tallinn: Sisekaitseakadeemia kirjastus 2002, lk 3.

elupaigas, eriti võttes arvesse seda, et uudne COVID-19 pandeemia aeg võis muuta enam-vähem tavapärase pilti. Kuna kogu ühiskonna elulaad on COVID-19 tulekuga muutunud ebastabiilseks, siis oli loogiline oodata seda, et pandeemia ajal võisid muutuda ka kuritegude toimepanemise viisid. Nimelt mõnede liikide toimepanemine võis muutuda ebatõhusaks või hoopis võimatuks. Samas võisid muudatuste mõjul tekkida uued kuritegude toimepanemise viisid, mis kohanduvad uute tingimustega. Selle tõttu võisid toimuda muutused ka kuritegevuse tasemes. Autorile teadaolevalt ei ole COVID-19 võimalik mõju kuritegevusele Eestis varem põhjalikumalt uuritud. Seega käesoleva töö uurimisprobleemiks on COVID-19 võimaliku mõju tuvastamine teoreetilise baasi ja erinevatest avalikutest andmebaasidest ning analüüsitud Viru Maakohtu kohtuotsustest saadud andmete seostamise teel.

Käesoleva töö eesmärgiks on leida vastus uurimisküsimusele, kas COVID-19 pandeemia ajal Eestis on täheldatud muutused kuritegevuse tasemes ning kui muutused on täheldatud, siis mis tegurid mõjutavad kuritegevuse taset just pandeemia ajal. Magistritöö eesmärgist lähtuvalt püstitas autor hüpoteesi: koroonaviirusest tingitud ebastabiilne olukord (sh ka rahulolematus võimude otsustega) toob esile kuritegevuse kasvu.

Eelduslikult saab kuritegevust mõjutavaid tegureid jagada kahte rühma: väliskeskkonnast tulenevateks ja inimese loomusest sõltuvateks. Käesoleva töö autor leiab, et kuritegevust mõjutavad mõlema rühma tegurid, kuna isiku käitumine kujuneb nii välis- kui ka sisemaailma mõjul. Selleks, et luua lõpliku üldpildi kõnealustest teguritest, pöördus autor kuritegevuse teooriate poole. Käesolevas töös on tehtud ülevaade teooriatest, mis on autori hinnangul seletavad kuritegevust ebastabiilses olukorras. Nimelt need on jäljendusteooria, diferentseeritud assotsiatsioonide teooria, neutraliseerimistehnikate teooria, motivatsiooni ja võimaluse teooria, anoomia ning üldise pinge teooria, stigmatiseerimisteooria ning käesoleva töö raames erilist tähelepanu väärivad ratsionaalse valiku teooria ning routine activity theory/argirutiinide teooria. Seejuures routine activity theory/argirutiinide teooria võis olla autori hinnangul kõige sobivam seletamaks muutusi kuritegevuse tasemes just pandeemia ajal, mis aga ei vähenda teistest teooriatest tulenevate kuritegevust mõjutavate tegurite aktuaalsust ebastabiilses olukorras. Pärast teoreetilise baasi kogumist pöördus autor statistika poole, pidades silmas käesoleva töö hüpoteesi: koroonaviirusest tingitud ebastabiilne olukord (sh ka rahulolematus võimude otsustega) toob esile kuritegevuse kasvu.

Käesoleva töö raames uuritakse registreeritud kuritegude arvu, kuna väärted on kergemad avaliku õiguse rikkumised ning enamasti need on formaalsed õigusrikkumised, mis

tavaolukorras kahjulikku tagajärge kaasa ei too<sup>3</sup>. Andmete analüüsimisel keskendutakse Viru Maakohtu teeninduspiirkonnas kogutud kuritegevuse andmetel, tutvustades samal ajal mujal maailmas esile kerkinud tendentse. Tuleb nentida, et mingil ajavahemikul toimepandud kuritegude kogumi ehk kuritegevuse uurimine ühiskonnaelu sündmuste kontekstis (ning 2020-2021 aastatel on selleks maailma tasandil kõige tähtsamaks sündmuseks COVID-19 pandeemia) on aktuaalne nii oleva kui ka tuleva jaoks, kuna põhjuslike seoste tuvastamine aitab kaasa ka kuritegude ennetamisele, mis on Eesti kriminaalpoliitika prioriteetsete teemade hulgas<sup>4</sup>. Kuna üle kogu maailma on erinevate riikide, sh ka Eesti Vabariigi sisepoliitika (ehk otsuste kogum, mida valitsus teeb, mis on seotud asjadega, mis mõjutavad otseselt inimesi nende riigis)<sup>5</sup> oluliselt mõjutatud just koroonaviiruse levikuga, siis võib järeldada, et koroonaviiruse levik mõjutab ka kuritegevust ning käesoleva töö raames uuritakse Covid-19 mõju kuritegevusele peetas silmas Eesti Vabariigi valitsuse otsuseid ning otsides nendevahelisi seoseid.

Töö kirjutamisel oli sisuliselt läbiviidud kaks analüüsi ning seetõttu töö koosneb nõ kahest suuremast plokist: esimesse ehk teoreetilisse plokki kuuluvad esimene ja teine peatükk, ülejäänud ehk praktilisemad peatükid moodustavad teise ploki. Töö koosneb kuuest peatükist. Esimeses peatükis on tehtud ülevaade sellest missugune pandeemia mõju kuritegevusele on täheldatud üle kogu maailma. Jälgides mujal maailmas eksisteerivat olukorda, saab tuvastada pandeemia ajastule omaseid jooni ning koostada prognoosi Eesti kohta. Teises peatükis käsitletakse kriminoloogilised teooriad, tuvastamaks, mis asjaoludest võib sõltuda Covid-19 mõju. Kolmandas peatükis on toodud Vabariigi Valitsuse otsuste ning meedias kajastatud ühiskonna reaktsioonide kronoloogia, mis võimaldab ajaliselt siduda kuritegevuse tase kõikumist kogu ühiskonda puudutavate sündmustega. Neljandas peatükis analüüsitakse Statistikaametist, Politsei- ja Piirivalveametist ning Riigiteataja portaalist saadud andmeid selleks, et kas kinnitada või ümber lükata töös oleva hüpoteesi, st seda, et koroonaviirusest tingitud ebastabiilne olukord (sh ka rahulolematuse võimude otsustega) toob esile kuritegevuse kasvu. Viiendas peatükis tehakse ülevaadet ennetustegevusest ning selle perspektiividest, sidudes seda kuritegevuse liikidega. Andmete analüüsimisel kasutatakse nii kvalitatiivset, kui ka kvantitatiivset meetodit. Töö väärtus seisneb selles, et praegu on kujunenud unikaalne

---

<sup>3</sup> Rei, R. Politseikursus. Toetav õppematerjal õpetajale. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2020, lk 18.

<sup>4</sup> Sööt, M-L. (koost). Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030. Seletuskiri. Tallinn: Justiitsministeerium 2019, lk 8.

<sup>5</sup> Cambridge Business English Dictionary. Cambridge University Press, 2011.

olukord, mida ei olnud kunagi varem, ning analüüsides erinevatest allikatest andmeid saab teha prognoosi ka tuleviku osas.

Märksõnad: kriminoloogia, kohtulahendid, inimõigused.

# COVID-19 MÕJU UURINGUD TEISTES RIIKIDES

## 1.1. USA, Kanada

Covid-19 mõju kuritegevusele, sh ka organiseeritud tegevusele, pakkus huvi uurijatele üle kogu maailma. Pennsylvania Ülikooli õigusteaduskonna ja Whartoni kõrgkooli õigusteaduse, äriökonomika ja avaliku poliitika professor David S. Abrams oma artiklis „*COVID and Crime: An Early Empirical Look*“ pööras tähelepanu sellele, et pandeemia on mõjutanud kõiki ühiskonnaelu aspekte, mis tõi kaasa ka muutusi kuritegevuse maailmas. Lisaks nenditud kuritegevuse langusele toob autor esile ka muutusi õiguskaitstesüsteemis, mis järgnesid Covidi levikule ning mis edaspidises võivad kutsuda esile kuritegevuse taseme tõusu. Näiteks on muutunud politseijaoskondade poliitika nii, et narkoainetega seotud kuriteod kaotasid oma prioriteetsust. Samuti lõpetati teatud liikide kuritegude toimepanijate vahistamist. Vanglates toimivate haiguspuhangute tõttu oli suur arv kinnipeetavatest ennetähtaegselt vabastatud. Kohtumenetluses kas lõpetatakse asju või lükatakse edasi nende arutamine. Autor nendib, et need asjaolud koosmõjus tööpuudusega on mõjutanud kuritegude toimepanemise viisi. On näiteks tõusnud äriteabe varguste arv (38% võrra) ja liiklusvahendite ärandamine. On märkimisväärne, et suurem langus on seotud narkokuritegudega (65%), mida autor seob mh ka kasvanud kodus viibimise ajaga<sup>6</sup>. Hilisemas sama teemat puudutavas publikatsioonis seostab David S. Abrams eeskätt narkokuritegevuse langust politsei aktiivsusega, mis oli tingitud George Floyd'i surmale järgnenud laialdaste rahutustega. Samas aga nendib autor, et 2020. aasta suvest alates oli täheldatud märkimisväärne tapmiste ning tulevahetuste arvu kasv, mis langes ajaliselt kokku eelnimetatud rahutustega.<sup>7</sup>

Ka R. Rosenfeld and E. Lopez täheldasid oma publikatsioonis „*Pandemic, Social Unrest, and Crime in U.S. Cities*“ 2020. aasta suvel toimunud tapmiste arvu kõrget taset. Vastavalt uuritud andmetele oli täheldatud nii kuritegevuse kasv kui ka langemine. Nii 2021 aasta esimesel poolel oli fikseeritud rohkem tapmisi, kui 2020 aasta samal perioodil. Ka võrreldes 2020 aastaga on kasvanud raskendatavate asjaoludega rünnakute, sh relva kasutamisega rünnakute, arv. On kasvanud ka ärandamiste arv, muude liikide kuritegude arv on vähenenud.<sup>8</sup>

---

<sup>6</sup> Abrams, D. S. COVID and Crime: An Early Empirical Look. – Faculty Scholarship at Penn Law 2020, lk 2.

<sup>7</sup> Abrams, D. S. Crime in the Time of COVID. – The Econofact Network 30.03.2021.

<sup>8</sup> 76. Rosenfeld, R., Lopez, E. Pandemic, Social Unrest, and Crime in U.S. Cities: June 2021 Update. – Council on Criminal Justice, July 2021.



John H. Boman ja Owen Gallupe uurisid seda, kas COVID-19 muudab kuritegevust, analüüsides kuritegevuse statistikat USAs pandeemia ajal. Uurijad leidsid, et kuritegude taseme languse või kasvu hindamisel tuleks lähtuda mitte ainult hädanumbrile kõnede arvust, kui ka teistest andmetest. Autorine arvamusele tuleks lähtuda riiklikest andmetest, enesearuannete andmetest ning ka väiksemates linnades ja asulates kogutud andmetest. Artiklis oli esile toodud, et puuduvad ammendavad andmed perevägivalla osas, kuna lähtudes eelnevate aastate aruannetest, ei ole paljudest perekonna vägivalla juhtumitest politsei teadlik.<sup>9</sup>

Stickle, B., Felson, M. nendivad artiklis „*Crime Rates in a Pandemic: the Largest Criminological Experiment in History*“ seda, et 2020 aastal toimub kuritegevuse märkimisväärne langus kogu maailmas ja USA-s ning kuritegevuse muutuste juhtivaks tunnuseks on see, et valitsused käskisid viibida kodus. Autorid toovad esile ka seda, et vaatamata sellele, et uute reeglite kehtestamine ei toimunud üheaegselt üle kogu maailma, algas see üksikisikute tugeva julgustusega vabatahtlikult isoleerida ennast ja alles koroonaviirusest nakatanute isikute arvu kasvuga olid nendest reeglitest saanud õiguslikult siduvad ettekirjutused, seega ühiskonna liikmed olid juba kohustatud kodus viibima<sup>10</sup>.

Martin A. Andresen and Tarah Hodgkinson leidsid oma artiklis „*In a world called catastrophe: the impact of COVID-19 on neighbourhood level crime in Vancouver, Canada*“, et COVID-i ajal on oluliselt muutunud kõik kuritegevuse liigid. Muutusi toimusid naabruskonna tasandil, st sõltusid linnades selles, mis on konkreetse linnaosa eripära. Autorid jõudsid järeldusele, et kuritegevuse liikide muutusi on võimalik ennustada sotsiaalse desorganisatsiooni teooria abil<sup>11</sup>

Tuleb nentida, et mõnedes uuringutes saadud andmed toovad kaasa hoopis teise järelduse: võrreldes COVID-19 levikule eelneva perioodiga ei ole kuritegevuse tase pärast koroonaviiruse leviku muutunud. Näiteks jõuab sellise järelduseni M. Ashby enda töös „*Initial Evidence on the Relationship between the Coronavirus Pandemic and Crime in the United States*“<sup>12</sup>, mis põhineb rohkem kui 12 USA linnadest saadud andmetel. Oli analüüsitud kuritegevuse tase raskemate kuritegude valguses (tõsised rünnakud avalikes kohtades, rasked

---

<sup>9</sup>Boman IV. J. H., Gallupe, O. Has COVID-19 Changed Crime? Crime Rates in the United States during the Pandemic. – American Journal of Criminal Justice 2020, vol. 45, lk 537–545.

<sup>10</sup> Stickle, B., Felson, M. Crime Rates in a Pandemic: the Largest Criminological Experiment in History. – American Journal of Criminal Justice 2020/45, lk 525–536.

<sup>11</sup> Andresen, M. A., Hodgkinson, T. In a world called catastrophe: the impact of COVID-19 on neighbourhood level crime in Vancouver, Canada. – Journal of Experimental Criminology 09.01.2022, lk 1–25.

<sup>12</sup> Ashby, M. P.J. Initial Evidence on the Relationship between the Coronavirus Pandemic and Crime in the United States. – Crime Science 2020/9 (1), lk 1–16.

rünnakud eramajades, vargused korteritest, vargused mitteeluruumidest, mootorsõidukite ärandamised ning mootorsõidukitest vargused), seejuures olid kasutatud hooajalised regressioonimudelid, mis arvutavad kuritegevuse eeldatava sageduse eelmise aasta kuritegevuse suundumuste põhjal. Antud tööst selgub, et ei olnud leitud järjepidevat mustrit selle kohta, kas kuritegevus oli pandeemia ajal vähenenud, suurenenud või jäänud samaks. Samal ajal Ashby ise viitab korduva andmete analüüsi vajadusele, kuna töö kirjutamise hetkel olid autori käsutuses ainult COVID-19 pandeemia esimeste kuude andmed (esimesest USA juhtumist teavitati ainult 16 nädalat enne töö kirjutamist).

Moise ja Piquero uuringus „*Geographic disparities in violent crime during the COVID-19 lockdown in Miami-Dade County, Florida, 2018–2020*“ tuvastasid vahistamiste analüüsimisel, et toimus vägivaldsete kuritegude vähenemine 7,1% võrra, enamus kinnipeetavatest olid mehed.<sup>13</sup>

Kokkuvõtvalt tuleb nentida, et USAs läbiviidud uuringute tulemused olid päris mitmekesised. Mõned uurijad täheldasid kuritegevuse taseme langust, mõned vastupidi kasvu. Samas leidis läbiviidud uuringutes ühine osa ehk üksmeelsus selles, et just COVID-19 mõjutas kuritegevuse arvu muutmist. Ja seda vaatamata sellele, et osa uurijatest ei täheldanud tase kõikumist, kuna nende enda hinnangul käsutuses olevad andmed ei olnud piisavad järjepideva mustri leidmiseks.

## 1.2. Austraalia

Austraalias 2020. aasta kevadel läbiviidud Payne ja Morgani uuringu järeldused olid analoogsed Ashby järeldustele (et ei ole märkimisväärsed muutusi kuritegevuse tasemes), kuid ka selles uuringus oli viidatud algandmete vähesusele, kuna antud andmete analüüs oli tehtud pandeemia algul. Autorid rõhutasid korduva andmete analüüsi vajadust.<sup>14</sup> 2020 aasta lõpu poole ilmus Martin A. Andreseni ja Tarah Hodgkinsoni artikkel „*Somehow I always end up alone: COVID-19, social isolation and crime in Queensland, Australia*“ milles oli uuritud pandeemia mõju kuritegevusele erinevates piirkondades. Samuti olid arvesse võetud ka muutused kehtestatud piirangutes. Uurimuse tulemusena selgus, et esmakordse isolatsiooni ajal oli

---

<sup>13</sup> Moise I.K., Piquero, A.R. Geographic disparities in violent crime during the COVID-19 lockdown in Miami-Dade County, Florida, 2018–2020. – Journal of Experimental Criminology 2021, lk 1-10.

<sup>14</sup> Payne, J. L., Morgan, A. COVID-19 and Violent Crime: A Comparison of Recorded Offence Rates and Dynamic Forecasts (ARIMA) for March 2020 in Queensland, Australia. Center for Open Science. SocArXiv, 30.04.2020.

kuritegevuse tase langenud ning sotsiaalsete piirangute leevendamise tagajärjel kuritegude arv kasvas (kuid seda oli autori arvates ka oodata). Samuti selgus, et järeldused kehtisid peaaegu kõikide uuritud piirkondade suhtes, va 2 piirkonda. Siin tuleb märkida, et kuritegevuse langus ei olnud totaalne, narkokuritegude tase oli hoopis tõusnud vaatamata sellele, et pandeemia ajal olid kahjustatud paljud välja töötatud narkoainete käitlemise marsruudid. Autorid leidsid, et selline tulemus teatud mõttes seab kahtluse alla ka kriminoloogias levinud võimaluste teooriat (lähemal lk.20), kuna demonstreerib, et võimaluste vähenemine kuidagi ei mõjuta isikuid, kellel on nt narkosõltuvus või kes nt ravivad ennast pandeemia ajal kanepiga, mis on Austraalias keelatud. Töö autorid viitasid ka vajadusele rohkem uurida COVID-19 mõju kuritegevusele väljaspool linnaala. Nad leidsid, tuginedes teistes riikides läbiviidud uuringutele, et märkimisväärne osa elanikkonnast, rohkem kui 20-30%, jätkuvalt elab maal, isegi sellistes arenenud riikides nagu Austraalia, Kanada, USA, Prantsusmaa, Saksamaa ja Jaapan (Statistics Canada, 2012). Lisaks sellistes riikides nagu Austraalia ja Kanada, kuritegevuse tase on sageli kõrgem maapiirkondades (Hogg and Carrington 2006; Ruddell 2016). Seoses COVID-19 on need alad suuremal määral kahjustatud, kuna on vähenenud juurdepääs sotsiaalsetele ja tervishoiuteenustele.<sup>15</sup>

Andresen ja Hodgkinson publikatsioonis „*I always end up alone: COVID-19, social isolation and crime in Queensland*“ täheldasid, et sotsiaalsete piirangute leevendamine tõi kaasa kuritegevuse kasvu. Uurijad jõudsid järeldusele, et kuritegevust mõjutasid eelkõige töö kaotus, kättesaadavamate kergemate narkootiliste ainetega nn eneseravi ning sobivate sihtmärkide/ohvrite arv, mis on iseenesest kooskõlas võimaluste teooriaga. On märkimisväärne, et piirangute mõju all vähenenud sotsiaalsed kontaktid tingisid röövimine arvu vähenemist, samas muu vägivald muutus mitmekesisemaks.<sup>16</sup> Antud analüüs pakub huvi eelkõige seetõttu, et pakub võimalust võrrelda piirangutele eelneva ning järgneva perioodi. Samuti leidsid autorid, et kuritegevuse mustrite pikemaajalise seletuse jaoks on kasulikum lähtuda sotsiaalse disorganisatsiooni teooriast.

On märkimisväärne J.Lelliott, A. Schloenhardt and R. Ioannou publikatsioon „*Pandemics, Punishment, and Public Health: COVID-19 and Criminal Law in Australia*“<sup>17</sup> milles käsitletakse sellise käitumise kriminaliseerimist, mis soodustab koroonaviirusega nakatumist.

<sup>15</sup> Andresen, M.A., Hodgkinson, T. Somehow. I always end up alone: COVID-19, social isolation and crime in Queensland, Australia. – Crime Science 2020/9, art 25.

<sup>16</sup> Andresen, M.A.; Hodgkinson, T., art 25.

<sup>17</sup> Lelliott, J., Schloenhardt, A., Ioannou, R. Pandemics, Punishment, and Public Health: COVID-19 and Criminal Law in Australia. – UNSW Law Journal 2021/44(1), lk 167-196.

Publikatsioonis on toodud sellised kriminaliseerimisega seotud ohud, nagu, näiteks, liigne ebamäärus käitumise kvalifitseerimisel, võimalik häbimärgistamine ja diskrimineerimine, sh ebaproportsionaalne seaduse rakendamine marginaalsete rühmade suhtes. Ka on pööratud tähelepanu käesoleva töö autori arvamusele ka Eestis aktuaalsele asjaolule ehk sellele, et kriminaliseerimine juhul, kui see jääb ebatõhusaks haiguse leviku takistamisel, võib kaasa tuua üldist umbusaldust riigi otsuste suhtes.

### 1.3. Euroopa

Käesoleva töö maht piirab autori võimalust teha ülevaadet igas Euroopa riigis läbiviidud uurimuste kohta. Seega oli otsustatud keskenduda üleeuroopaliste organisatsiooni aruannetel, kuna nendest nähtub nõ üldine pilt. Samuti peatati Euroopas läbiviidud uuringutel, mis autori hinnangul pakuvad huvi antud töö kontekstis.

Euroopa kontekstis on märkimisväärne Euroopa politseiameti (Europol) koostatud Eurooli uus aruanne COVID-19 viimaste arengute kohta kriminaalmaastikul ELis. Tuginedes ELi liikmesriikide esitatud teabele ja ettevõttesisestele teadmistele, avaldas Europol olukorra aruande, milles analüüsitakse praeguseid arenguid, mis jagunevad nelja peamise kuritegevuse valdkonda: küberkuritegevus, pettus, võltsitud ja nõuetele mittevastavad kaubad ning organiseeritud varavastane kuritegevus.<sup>18</sup> Aruandes on pööratud tähelepanu just negatiivsele Covid-19 mõjule kuritegevusele ning on esile toodud allpool toodud ohud.

Esiteks kaasnevad väga aktuaalseks muutunud kaugtööle hulgalised küberrünnakud, mis on tingitud mh kehvema koduinterneti ühenduse kaitsega. Kõige levinumateks küberrünnakute viisideks on fishing ja BEC (Business Email Compromise) skeemide kasutamine. Fishing-rünnakute sooritamisel esitasid kurjategijad ennast usaldusväärsete organisatsioonide esindajatena ja levitasid viiruslikku tarkvara (lingid, manused jne), mille tulemusena said võimaluse varavastaste kuritegude sooritamiseks. BEC – petteskeemide kasutamise tulemusena teevad petetud isikud rahaülekandeid kurjategijate arvelduskontodele, annavad edasi korporatiivseid andmeid, tasuvad võltsitud arved jne. Mõlemate skeemide edukus sõltub mh ka adressaatide isoleeritusest ehk juhtkonnaga füüsiliste kontaktide sageduse vähenemisest. Ka soodustab kurjategijate tegevus nende võimalus „ärandada“ legitiimseid e-posti aadressid selleks, et ebaseaduslik tegevus näiks välja reaalsena.

---

<sup>18</sup> Pandemic profiteering: how criminals exploit the COVID-19 crisis. – Europol 06.12.2021.

Küberrünnakute osas tuleb mainida, et küberrünnakud võivad tekitada ohtu ka elule, mitte ainult varale. Ohust elule saab rääkida, kui rünnatakse oluliseid tervishoiu objektide infrastruktuure. 2020. aasta märtsi kuus toimusid küberrünnakud Tšehhi Vabariigis asuva Brno linna Ülikooli kliinikumi ja selle struktuuriüksuste vastu. Toimunud rünnak sundis meditsiinitöötajaid sulgeda juurdepääsu osakonna IT võrgustikule, edasi lükata tähtajaliseid ja varem planeeritud operatsioone ning taas saabunud patsiente suunata teistesse tervishoiuasutustesse. Europol tegevuse raames oli 5. oktoobril 2020 avaldanud internetipõhise organiseeritud kuritegevuse põhjustatud ohtude hinnang (IOCTA), milles resümeeritakse, et küberkuritegevus ei seisa paigal, vaid muutub pidevalt ning küberkurjategijad täpsustavad oma meetodeid ja pakkuvad kuritegude toimepanemist teistele teenusena. Ka on märgatav Dark-netile omane tendents: kurjategijad on suurendanud koostööd, et osutada tõhusama vastupanu õiguskaitseorganitele.<sup>19</sup>

Teiseks on suurenenud petmise võimalused, mis on otseselt seotud ühiskonnaliikmete ärevuse tasemega. Tuleb nentida, et on ohustatud nii üksikisikud, kui ka ettevõtted ja avalikud organisatsioonid. Kõige levinumad on telefonipettuste skeemid. Kurjategijad kasutavad koroonaviiruse levikuga kaasneva potentsiaalsete ohvrite hirmu, mis osutus väga tõhusaks ja kuritegude toimepanemise soodustavaks meetmeks.

Juba 2020. jaanuari algusest oli WHO enda avaldustes välja toonud võimalikku seost Hiinas sagedamaks muutunud kopsupõletiku juhtumite ning koroonaviiruse vahel<sup>20</sup>, oli arusaadav, et sellele järgneb ühiskonna reaktsioon. Arvestades seda, et keegi ei osanud täpselt öelda, kust koroonaviirus tekkis ning kuidas peatada selle levikut, oli loogiline eeldada, et eelkõige hakkab ühiskond tundma hirmu tundmatuse eest on üks fundamentaalsetest hirmudest.<sup>21</sup> Juba kevadel leidis kinnitamist see, et ohvrite hirmuga on otseselt seotud ka kolmas oht, ehk sagedamaks muutunud võltsitud ja nõuetele mittevastavate kaupade müük. Silmapaistva näitena on toodud ajavahemikul 3. -10. märtsini 2020 läbiviidud Europol toetatud operatsioon PANGEA, mille eesmärgiks oli võltsitud kauba müügi katkestamine. Operatsiooni raames oli likvideeritud 37 organiseeritud kuritegelike ühendusi; kinni peetud 121 kurjategija; arestitud 13 miljonit eurot, mis on mõeldud potentsiaalselt ohtlike farmaatsiatoodete ostmiseks; kontrollitud 326 000 ravimite pakendeid; käibest oli ära võetud 48 000 pakendeid, mis sisaldasid 4,4 miljonit ühikut

<sup>19</sup> Internet organised crime threat assessment (IOCTA) 2020. Strategic, policy and tactical updates on the fight against cybercrime. – Europol 07.12.2021.

<sup>20</sup> A Timeline of COVID-19 Developments in 2020. - The American Journal of Managed Care.

<sup>21</sup> Carleton, R. N. Fear of the unknown: One fear to rule them all? – Journal of Anxiety Disorders June 2016, vol. 41, lk 5-21.

võltsitud ravimeid. Võttes arvesse et üle kogu maailma on maskide kandmine tunnistatud tõhusaks viiruse leviku meetmeks, siis arestitud võltsitud tervishoiu toodete (peamiselt kirurgilised maskid) hulk ehk 37 000 demonstreerib, kui tõhusalt saab kasutada inimeste hirmu ning selle arvel teenida raha. Samuti demonstreerib, kui kiiresti reageerivad kurjategijad muutunud olukorrale. Lisaks võltsitud ja nõuetele mittevastavate kaupade müügile on kurjategijad kasutusele võtnud teisi skeeme. Europoli eksperdid olid korduvalt fikseerinud juhtumeid, kui ettevõtted, kes soovisid osta oma töötajate kaitseks kaitsevahendeid (nt prille, maske, kindaid) said pettuse objektiks. Näiteks teatas üks liikmesriik, et liikmesriigi ettevõtte andis üle 6,6 miljonit eurot teisele Singapuris asuvale äriühingule selleks, et osta alkoholi sisaldavaid geele ja FFP2 ja FFP3 maske. Vaatamata Singapuris asuva äriühingu lubadustele kaupa ei jõudnud ostjani. Teise liikmesriigi teatatud andmetel üritas äriühing osta 3,85 miljonit maski ja kaotas 300 000 eurot. Kahjuks ei ole need üksikjuhtumid ning ka teistes riikides on samasugused skeemid fikseeritud.

Neljanda ohuna nimetab Europol juhtumeid, millal kurjategijad tagavad endale juurdepääsu füüsiliste isikute eluruumidesse, tutvustades ennast riigiasutuste esindajatena. Näiteks üks liikmesriikidest teatas juhtumist, kus kurjategijad helistasid ohvrile J teavitasid teda, et tema sugulane on nakatunud ja viibib haiglas. Kõne oli tehtud selleks, et ohver laseks arste enda elamusse koroonaviiruse testi tegemiseks, mida ohver tegi ning mille tulemusel õnnestus võltsitud arstidel ära tuua ohvrile J kuuluva vara.<sup>22</sup>

Europoli tegevuse raames oli avaldatud Euroopa Liidu (EL) tõsise ja organiseeritud kuritegevuse ohu hinnang - EU SOCTA 2021, milles nenditi, et käesoleval ajal kujutab tõsine ja organiseeritud kuritegevus nii suurt ohtu, nagu kunagi varem just COVID-19 pandeemia ning sellele järgneva potentsiaalse majandusliku ja sotsiaalse languse tõttu. Pandeemia alguses ilmnenud takistused, mis kutsusid esile ka kuritegevuse esialgset langust, muutuvad kuritegelikeks võimalusteks kuritegelike võrgustike kõrge kohanemisvõime tõttu.<sup>23</sup>

Ka Interpoli (Ülemaailmne organisatsioon, mis aitab õiguskaitseasutustel üle maailma parandada oma suutlikkust, vahetades teavet ja parimaid tavasid)<sup>24</sup> tegevuse raames oli uuritud koroonaviiruse mõju kuritegevusele. Muu osas pöörati tähelepanu ka inimkaubandusele, mis

---

<sup>22</sup> Europol 06.12.2021.

<sup>23</sup> European Union serious and organised crime threat assessment (SOCTA) 2021. A corrupting influence : the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime. – Europol 07.12.2021.

<sup>24</sup> Interpoli koguleht.

puudutas ka Euroopat. Publikatsioonis „COVID-19 impact on migrant smuggling and human trafficking“<sup>25</sup> jõuti järeldusele, et kuigi juuni kuuks oli fikseeritud märkimisväärne inimkaubanduse langus (nt märtsist kuni aprillini 2020 vähenes ebaseaduslikult Euroopa piiri ületavate migrantide arv 85% võrra), siis pikemaajalises perspektiivis on oodata inimkaubanduse ja ebaseadusliku migratsiooni kasvu. Languse põhjuseks on toodud paljudes riikides vastu võetud piirangud, mis mh piiravad oluliselt ka liikumisvabaduse. Oodatava inimkaubanduse kasvu tingib Interpoli arvamusel eeskätt koroonaviiruse mõju majandusele ning vähem majanduslikus mõttes kaitstud isikute elutasemele. On prognoositav tööjõudu vajadus, mis kutsub esile nii seadusliku kui ka ebaseadusliku migratsiooni lainet.

The Global Initiative Against Transnational Organized Crime (GI-TOC) avaldas mitmed publikatsioonid, kus olid kajastatud covid-19 mõju uurimisel saadud andmed. Organisatsiooni poolt avaldatud iganädalases uudiskirjas #CovidCrimeWatch (nr 5), milles uuritakse olemasolevaid ja esilekerkivaid koostoimeid COVID-19 ja ebaseadusliku majanduse vahel, on toodud üks huvitav Covid-19 mõju. Nimelt uues olukorras kohanevad kurjategijad lukustusmeetmete leevendamisega ning organiseeritud kuritegevuste tegevuses on märgatavad uued jooned, nt abipakettide andmine, COVID-19 teemal rahvatervise seminaride korraldamine jne. Nii tekkis organiseeritud kuritegevusel võimalus positsioneerida end riigi „partnerina“ teenuste pakkumisel ja korra säilitamisel.<sup>26</sup> Magistritöö autori hinnangul võib selline „partnerlus“ olla ohtlik, kuna nõ romantiseerib kurjategijat, mille tõttu organiseeritud kuritegevusega ühinemine võib saada ahvatlevaks just alaealistele või ebaküpsistele täiskasvanutele, kes erinevate tegurite tõttu ei ole võimelised adekvaatselt hinnata olukorda. Seega isegi esmapilgul positiivne COVID-19 mõju, nr abipakettide pakkumine organiseeritud kuritegevuse poolt võib pikemas perspektiivis saada negatiivseks ning tingida kurjategijate arvu kasvu.

Samuti kahe aasta jooksul uuriti COVID-19 mõju õiguskaitseorganitele ning kokkuvõtlikult võib öelda, et maailmas on tunduvalt kasvanud nt politseinike koormus. Nii öelda uues maailmas nad peavad täitma mitte ainult oma tavalisi ametikohustusi, kuid teostada toiminguid valitsuste otsuste täitmise tagamiseks mis tõstab füüsilise koormuse taset. Nt Eestis Politsei abistab Terviseametit kehtestatud piirangute täitmise tagamisel ja korraldab oma tavatöö ümber

---

<sup>25</sup> COVID-19 impact on migrant smuggling and human trafficking. 2020. – Interpol.

<sup>26</sup> Crime and contagion. The impact of a pandemic on organized crime. Global Initiative Against Transnational Organized Crime: Geneva 2020, lk 14-15.

nii, et pisteliselt kontrollitakse ka avalikke siseruume.<sup>27</sup> Tutvudes Euroopas läbiviidud uuringutega saab järeldada, et füüsilise koormuse kõrval on koroonaviirus mõjutanud politseinikke ka psühholoogiliselt. Probleemi lahendamiseks pakutakse erinevaid meetmeid abistamiseks politseinikutele uue stressiallikaga hakkama saada, mh koolituste läbiviimist.<sup>28</sup> On arusaadav, et uued töökohustused, pingeline olukord ning ka kasvanud stressitase mõjutavad negatiivselt politseinikke töhusust. Nt UCL Jill Dando Institute of Security and Crime Science väljaannetes pöörati tähelepanu üsna uuele politseitöötajate rünnakuvormile, nimelt kinnipeetavate isikute demonstratiivsetele kõhahoogudele, mille ajal püütakse sülitada politseinikutesse, ähvardades neid COVID nakatumisega, mis ka tõstab politseinike stressi taset.<sup>29</sup> Tekkinud olukord vähendab politseitöötajate töhusust, mis paratamatult toob kaasa kuritegude toimepanemiseks soodsamate tingimuste loomiseks.

Hervé Borrior ja tema kolleegid (University College London, U.K) uurisid seda, kuidas COVID-19 pandeemia mõjutab kuritegeliku tegevuse mustreid. Dr Borrior märgib: "seni oli " kuritegevus ja katastroofid " kuritegevuse teaduse väike valdkond. COVID-iga on teadlased hakanud mõistma, kui palju on häirivatest sündmustest õppida...Selle töö jaoks oleme võtnud õigusrikkujate perspektiivi ja uurinud, kuidas nende äritegevus on COVID-i poolt häiritud."<sup>30</sup> Huvipakkuvaks järelduseks tuleb nimetada seda, et uurijate andmetel on pandeemia ajal suurenenud just koduvägivald (ja teised kuritegevuse vormid on järsult vähenenud). Seejuures analüüsimisel oli kasutatud jätkusuutlikkuse teooria, mis uurib süsteemide võimet kohaneda ja ellu jääda häirete mõjul. Jätkusuutlikkuse teooria alusel oli loodud kvantitatiivsete tööriistade, sealhulgas matemaatiliste mudelite kogum, mida saab kasutada selleks, et analüüsida, kuidas pandeemia mõjutab kuritegelikku tegevust linnade sees ja nende vahel.<sup>31</sup>

Käesoleva töö raames tuleb pöörata tähelepanu ka seisukohtadele, mis puudutavad rahutuste tekkimise võimalust pandeemia ajal kehtestatud piirangute tõttu. Teema on põhjalikult käsitletud 2021. suvel ilmunud artiksis „*The Psychological Burden of the COVID-19 Pandemic Is Associated With Antisystemic Attitudes and Political Violence*“. Artikli autorid uurisid mh seda, kas politsei poolt kasutatav vägivald võib esile kutsuda vägivaldset käitumist juba

---

<sup>27</sup> Koroonaviiruse tõttu kehtestatud piirangud. – Politsei- ja Piirivalveameti koduleht.

<sup>28</sup> Frenkel, M. O. jt. The impact of the COVID-19 pandemic on European police officers: Stress, demands, and coping Resources. – Journal of Criminal Justice 2021/72.

<sup>29</sup> 87. Waseem, Z., Laufs, J. Policing a Pandemic: Impact of the COVID-19 Pandemic on Law Enforcement Agencies. Department of Security and Crime Science. – Jill Dando Institute, UCL 2020.

<sup>30</sup> Borrior, H. A new toolkit for capturing how COVID-19 impacts crime: Tools grounded in resilience theory could help communities better prepare for disasters. – ScienceDaily 15 October 2020.

<sup>31</sup> Borrior, H. 2020.



pandeemia käes kannatavate inimeste seas. USAs, Taanis, Ungaris ja Itaalias läbiviidud uurimuse tulemusel jõudsid autorid mh järeldusele, et kõige sagedamini mainisid uurimuses osalenud respondendid 3 rahutuste põhjust: poliitiline polarisatsioon, politsei jõhkruks ja rassiline ebaõiglus. Põhjuste hulka tuleb lisada, tuginedes teiste teadlaste seisukohtadele, ka COVID-19 pandeemia koormust. On suur tõenäosus, et pandeemia kutsub esile rahutuste arvu suurenemist, kuna pandeemia ajal on rahvus saanud psühholoogilist kahju. Autorite hinnangul ei peaks riigi sekkumised olla liiga koormavad ning koormuse leevendamiseks on vaja välja töötada abiprogrammid, kusjuures ei tohi piirduda ainult majandusele ja tervisele suunatud meetmetega. Ka nähtub artiklist, et riigipoolse jõu demonstreerimine pigem provotseerib kui takistab vägivalda toimepanemist juhul, kui demonstratsioon oli esialgselt rahulik. Kuigi uurimuse tulemusel leiti, COVID-19 koormus iseenesest stimuleerib eksisteeriva süsteemi vastast käitumist, st vastava käitumise valikuks isik ei vaja lisakatalüsaatorit politsei vägivalla näol.<sup>32</sup>

Kokkuvõtvalt tuleb nentida, et üle kogu maailma on täheldatud kuritegevuse vähenemine. Samas on märgatud, et kuritegevus on kiiresti muutuv ja kohanduv nähtus, mis tingib ka uute kuriteoga võitlemisele suunatud meetmete väljatöötamise vajadust.

---

<sup>32</sup> Bartusevicius, H. jt. The Psychological Burden of the COVID-19 Pandemic Is Associated With Antisystemic Attitudes and Political Violence. – Psychological Science 2021/32, nr 9, lk 1391-1403.

## 2. KURITEGEVUSE TEOORIAD

Kuritegevuse uurimisel ja kuritegude avastamisel paratamatult küsib uurija ka „miks pandi toime?“ ning see küsimus on kriminoloogia huviorbiidis alates kriminoloogia teaduse tekkimisest. Nii sündis mitu erinevat teooriat püüdmaks seletada kuritegude toimepanemise motiive. Järgnevalt tehakse levinumate teooriate ülevaadet tuvastamaks, mis tegurid mõjutasid kuritegevust ning kas need tegurid võivad olla aktuaalsed meie pandeemia ajal. Ülevaade on kasuks statistilise analüüsi teostamisel, kuna aitab paremini seletada saadud andmete muutmist. Käesoleva töö autori hinnangul on pandeemia aeg nii eripärane, et mh kuritegevuses toimuvate muutuste seletamine ainult ühe konkreetse teooria seisukohalt piiraks üldisema pildi loomise võimalust ning kõikide võimalikke tegurite arvesse võtmist.

### 2.1 Jäljendusteooria

19. sajandist on pärit juba klassikaks muutunud tõdemus, et „kurjategijaks ei sünnita, kurjategijaks kujunetakse“, mille autoriks on prantsuse teadlane Gabriel Tarde. Tema uurimuse tulemusena tekkis jäljendusteooria, mille kohaselt jälgitakse ka teiste isikute käitumist. Trade teooria kohaselt selleks, et jäljendamine, ehk teistelt isikutelt õppimine, oleks intensiivne, peavad olema piisavalt sagedased kontaktid ja lähedased suhted grupiliikmete vahel. Samuti kehtib teatud hierarhia, ehk imiteeritakse neid, kes on kõrgemal positsioonil, mitte vastupidi. Seejuures tuleb mainida, et imiteerimisel uus endale omaks võetud käitumisviis kas teeb vana käitumisviisi uute eesmärkide saavutamisel tõhusamaks, või hoopis asendab seda. Ka on märkimisväärne see, et kaasaegsem kuriteo toimepanemise vahend või käitumisviis asendab vanema. G. Tarde märkis ka seda, et ühiskonna (majandusliku) heaolu kasv toob kaasa kuritegevuse taseme tõusu.

### 2.2 Diferentseeritud assotsiatsioonide teooria

Eelmainitud Trade teooriat jätkas Edwin H. Sutherland oma diferentseeritud assotsiatsioonide teoorias, mis koosneb üheksast teesidest, mis käsitlevad kuritegeliku käitumise tekkimist. Nimetatud teooria kohaselt on kuritegelik käitumine õpitud (st ei ole kaasasündinud) teiste inimestega suhtlemisel, põhiliselt väiksemates gruppides, kus inimeste vahel on tihedad isikulised suhted, seejuures õpitakse mitte ainult tehnikat, kuid ka hoiakud ja motiive, mille iseloom sõltub sellest, mis seadusi peetakse järgimist väärivaks, milliseid mitte. Sellest sõltub ka inimese saamine kurjategijaks, mis muutub võimalikuks siis, kui tema jaoks on rohkem mitte järgimist väärivaid seadusi. Muudel kommunikatsiooni vahenditel (nt perioodika, televisioon)

on teisejärguline roll võrreldes grupiliikmete mõjuga. Seejuures tuleb märkida, et inimese psüühikas eksisteerivad kuritegeliku/mittekuritegeliku käitumise mudelid on varieeruvad ning isik ei saa kurjategijaks ainult imitatsiooni teel, kuid see protsess hõlmab ka psüühilisi mehhanisme. Samuti diferentseeritud assotsiatsioonide teooria kohaselt ei saa kuritegeliku käitumise seletamisel lähtuda ainult üldvajadustest ja -väärtustest, kuna nad võivad olla ühed ja samad nii kurjategija kui ka seaduskuuleka isiku jaoks.<sup>33</sup>

### 2.3 Neutraliseerimistehnikate teooria

Neutraliseerimistehnikate teooria sai alguse diferentseeritud assotsiatsioonide teooriast tänu Princetoni teadlastele Gresham M. Sykes ja David Matza, kes leidsid et väga tihti kurjategija õigustab erinevatel viisidel oma käitumist, mille tõttu tema psüühikas hälbiv käitumine ja teatud seaduste mittejärgimine muutub ratsionaalseks ehk õigeks ja põhjendatuks. Neutraliseerimistehnikaid võib jagada viieks rühmaks. Nii võib isik eitada; 1) vastutust, rõhutades, et tegu on inimese tahtest mittesõltuv õnnetusjuhtum; 2) kahju, viidates sellele, et olulist kahju ei ole tekkinud/ei tekki; 3) ohvri, seejuures toimub vastutuse ja kahju tunnistamine, kuid kahju on õiglane kättemaks või karistus (tasuja roll). Samuti võib toimuda 4) vastutuse ja kahju tunnistamine, kuid kahju on õiglane kättemaks või karistus (kurjategija on tasuja rollis) ning 5) apelleerimine kõrgematele asjaoludele, seejuures lahendatakse eksisteeriv dilemma (ühiskond vs väiksem rühm) seaduserikkumisega. Eeltoodust nähtub, et on võimalik hälbivat käitumist enda silmades õigustada erinevatel viisidel selleks, et vähendada või vältida võimalikke süümetundeid ehk ennast moraalselt vabastada.

Kokkuvõtvalt on eespool toodud teooriad keskendunud sellele, kuidas ning mis põhjustel üks isik kordab teise isiku hälbivat käitumist ning millest võib sõltuda hälbiva käitumise ratsionaliseerimine.

Vaatamata eeltoodule seoti endiselt kuni XX sajandi keskpaigani kuritegevust eeskätt madalamate kihtide, sh immigrantide vaesusega, st etniline kuuluvus oli määravaks teguriks. Käesolevaks ajaks on läbiviidud mitmed uuringud tuvastamaks kas migratsiooni ja kuritegevuse vahel on põhjuslik seos või mitte. Näiteks 2011.a Suurbritannias oli koostatud aruanne Migratsiooni komitee jaoks (Migration Advisory Committee), millest nähtus, et sisseerändajate rühmad, kellel on kehvad võimalused tööturul, on reeglina rohkem seotud

---

<sup>33</sup> Cressey, D. R. Delinquency, crime and differential association. – Springer Science + Business Media B.V. 1964..

varavastaste kuritegude toimepanemisega, kui selliste immigrantide rühmad, kellel on tugevam siduvus tööturuga. Samuti peaaegu ükski riik ei oma tõendeid selle kohta, et vägivallakuriteod oleksid seotud migratsiooniga<sup>34</sup>. Aruande koostamisel lähtuti mh ka Shaw ja McKay sotsiaalse disorganisatsiooni teooriast.

#### 2.4 Motivatsiooni ja võimaluse teooria

Käesolev teooria käsitlesid uurijad Cantor ja Land eeskätt kuritegevuse põhjuste majandusliku aspekti. Motivatsiooni ja võimaluse teooria kohaselt mõjutab kuritegevust majandustõus nii, et selle tõusu ajal laienevad kuritegude sooritamise võimalused ja seadusliku sissetuleku teenimise võimalused, mille tagajärjel inimestel väheneb motivatsioon kuritegude sooritamiseks. Majanduslanguse ajal kasvab inimeste motivatsioon kuritegude sooritamiseks ja kuritegude sooritamise võimalused on piiratud. Teiste sõnadega saab antud teooria abil siduda kuritegevuse taset tööpuuduse tasemega. Kui ühiskonnas suureneb tööpuuduse tase, siis inimestel kasvab motivatsioon kuritegude sooritamiseks. Samal ajal aga toob tööpuuduse tase langemine seda, et tekkivad uued kuritegude toimepanemise võimalused.<sup>35</sup>

Majanduslike tingimuste uurimine algas 1960-tes aastates, kui Fleisher leidis, et madalad sissetulekud ning töötus kutsuvad esile kuritegevuse kasvu. Uurides noorte kuritegevust 1963 aastal tema leidis, et otsustus astuda ebaseaduslikule teele on otseselt seotud töötuse määraga. Kui töötuse määr kasvab, siis tekitab uutel tööturule sisenejatel, eriti noortel rohkem raskusi endale sobiva töö leidmisega, seega kasvab ka tõenäosus, et nad valivad kuritegelikku teed kui alternatiivi seaduslikes tegevustes osalemisele. Tuleb aga mainida, et vaatamata sellele, et Fleisher uuris just majandusliku aspekti mõju kuritegevusele, tema rõhutas, et majandusteadlaste instrumentide kasutamine kuritegevuse analüüsiks ei tähenda kuidagi seda, et majanduslikud aspektid (nt sissetulek) on tähtsamad tegurid kuritegevuse tase määramisel. Uurija leidis, et samal ajal on väga olulised need tegurid, mille mõju me tajume nõ intuitiivselt (nt isikulised ja perekondlikud eripärad) ning neid tuleb kindlasti arvesse võtta ka sissetulekute ja töötuse mõju hindamisel.<sup>36</sup>

---

<sup>34</sup> Bell, B., Machin, S. The Impact of Migration on Crime and Victimisation. A report for the Migration Advisory Committee. Centre for Economic Performance, LSE 2011.

<sup>35</sup> Cantor D., Land K. Unemployment and crime rates in the post World War II United States: a theoretical and empirical analysis. – American Sociological Review No. 50, 1985, lk 317-332.

<sup>36</sup> Fleisher, B. The effect of income on delinquency. – The American Economic Review, 1966/56(12), lk 118-137.

Flesheri teooria leidis oma kinnitust ka teiste uurijate töödes. Nt I. Ehrlich 1975 aastal leidis, et on olemas positiivne ja staatiliselt oluline seos sissetulekute ebavõrdsuse määra ja kõikide omandivastaste kuritegude taseme vahel.<sup>37</sup> 1973 aastal Ehrlich uuris sissetulekute taseme ja jaotuse mõju indiviidi otsusele osaleda kriminaalsetes tegevustes. Ta lähtus hüpoteesist, et potentsiaalse õigusrikkuja seaduslik sissetulek on päris madal. Kui võrrelda seda riigi keskmise sissetuleku mediaaniga, siis asub kurjategija sissetulek sellest allpool. Seoses sellega võib sissetulekute ebavõrdsus kuriteo sooritamisele kaasnevat tulude ja kulude erinevust oluliselt mõjutada. Ehrlich teostas ökonomeetrilise analüüsi 1960. aastate USA kuritegevuse taset mõjutavate tegurite kohta, millest nähtus, et nii mediaanist suuremad perekonna sissetulekud piirkonnas kui allpool poolt mediaansissetulekut asuvate perede osakaal olid samasuunalises seoses kõrgema kuritegevuse tasemega. Siin tuleb mainida ka seda, et Ehrlich ei pooldanud oma töödes traditsioonilist arvamust, et kuritegelik käitumine on seotud eeskätt kurjategija unikaalse motivatsiooniga, mis omakorda sõltus kurjategija unikaalsest sisemisest struktuurist (nt füüsilise või vaimse arengu häired), erandlikust sotsiaalsetest või perekondlikest tingimustest (nt sõda, sotsiaalsed anomaaliad). Ehrlich arvas, et on tulemuslikum uurida võimaluste mõju kuritegevusele, kui lähtuda teooriatest, mille kohaselt kuritegelik käitumine on seletatav isiksuse omaduste eripäraga. Selles valguses oli tema töös uuritud ka hariduse mõju (millest tulevikus sõltub ka isiku sissetulek) kuritegevusele. Uurimuse tulemusel leidis autor, et omandivastaste kuritegude arv on otseselt seotud koolihariduses ja kutsehariduses oleva ebavõrdsusega, st hariduse saamise võimaluste ühtlustamine peaks kaasa tooma ka ühtlustamist faktiliste saavutuste osas, mis puudutavad haridust ja seaduslikke sissetulekuid. Siin aga tuleb märkida seda, et Ehrlich, arvestades Fleisheri eespool mainitud tööga, tugines eeskätt Beckeri (1968)<sup>38</sup> mudelile, mille kohaselt isik sooritab kuriteo siis, kui ebaseaduslikust tegevusest saadav kasu on suurem, kui seaduslikust tegevusest saadav. Kõnealuse Beckeri töö eesmärgiks oli kuritegeliku käitumisega võitleva optimaalse poliitika leidmine ning oma töös autor rõhutas kuritegeliku käitumise põhjuste analüüsimisel, et mõned inimesed saavad kurjategijateks mitte seetõttu, et nende peamine motivatsioon erineb teiste inimeste motivatsioonist, vaid seetõttu, et nende kasud/tulud ja kulud on teised. Gary S. Beckeri tööst on pärit ka uudne kurjategija

---

<sup>37</sup> Ehrlich, I. On the Relation between Education and Crime. – Juster F. T. (koost). Education, Income, and Human Behavior. NBER 1975, lk 313 – 338.

<sup>38</sup> Becker, G. S. Crime and Punishment: An Economic Approach. – Journal of Political Economy 1968/ 76, nr 2, lk 169-217.

käsitlus, mille kohaselt kurjategija on ratsionaalne isik, kes lähtub kuriteo sooritamise otsust vastu võttes teoga kaasnevate tulude ja kulude võrdlusest, maksimeerides kasulikkust.<sup>39</sup>

Töötuse mõju osas on üldlevinud arusaama kohaselt jälgitav otsene seos, ehk see, et tööpuuduse kasvuga suureneb ka kuritegevuse tase. Samas Gumus (2004) viitas oma töös „Crime in urban areas: an empirical investigation“ sellele, et niisugune seos ei ole veel üldtunnustatult kindlaks tehtud, mainides Masih and Masih (1996) tööd, kes analüüsisid seeni tehtud uurimusi ning leidsid, et varem läbiviidud uurimustest 33 tuvastasid positiivset seost ning 19 negatiivset seost või hoopis seose puudumist kuritegevuse tase ja töötuse vahel.<sup>40</sup> Gumus viitas oma töös nii positiivse kui ka negatiivse seose võimalikkusele sissetulekute ebavõrdsuse ja kuritegevuse vahel, seletades seda järgmistel viisidel. Positiivne seos on võimalik (ja oli ka Gumuse poolt oodatav) seetõttu, et sissetulekute ebavõrdsuse kasvuga paratamatult kasvab ka vahe neid saavate isikute vahel, mis stimuleerib madalate sissetulekutega isikuid püüdma saavutada kõrge sissetuleku saajate elutase ebaseaduslike viiside abil, kuna nad ei arva, et lihtsalt töötades saavad kunagi kõrgemat tasu. Samuti seaduslik, kuid madal sissetulek võib osutuda ebapiisavaks isegi põhiliste vajaduste rahuldamiseks, mis omakorda tõstab kuritegude toimepanemise tõenäosust. Teisest küljest on ka tõenäoline negatiivne seos linnas keskmise sissetuleku inimese kohta ja kuritegevuse vahel. Kui keskmine sissetulek inimese kohta kasvab, siis on oodata, et igaühe rikkus samuti hakkab kasvama, seega hakkab vähenema kuritegevuse tase, kuna väheneb kuriteo toimepanemise stiimul, mis põhineb näitajal keskmine sissetulek inimese kohta.

Võimaluste teooria võimaldab tuvastada kuidas erinevad tegurid mõjutavad kuritegevust lühiajalises perspektiivis. Peamisteks teguriteks on karantiiniga seotud piirangud koosmõjus juba varem esinenud faktoritega (nt organiseeritud kuritegevus). Teooria kohaselt võivad sätestatavad isolatsiooniga seotud piirangud vähendada kuritegude arvu selle tõttu, et piirangutega kaasneb inimeste väiksem mobiilsus ning sagedam sotsiaalne interaktsioon.<sup>41</sup>

<sup>39</sup> Raus, T., Timmusk L. (koost). Kuritegevust mõjutavad sotsiaalmajanduslikud ja demograafilised tegurid. Justiitsministeerium 2005, lk 6.

<sup>40</sup> Gumus, E. Crime in Urban Areas: An Empirical Investigation. – Akdeniz I.I.B.F. Dergisi, 2004/4, nr 7, lk 98-109.

<sup>41</sup> Research brief: Effect of the COVID-19 pandemic and related restrictions on homicide and property crime. – United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) 2020.

## 2.5 Anoomia ning üldise pinge teooria

COVID-19 valguses tuleb pöörata tähelepanu ka Robert Agnew üldise pinge teooriale (General Strain Theory). Teooria tuumaks on R. Mertoni anoomiateooria, mille kohaselt kuritegu pannakse toime siis, kui toimepanija kogeb pinget majanduslike sihtmärkide, mis on kultuuriliselt väärtustatud, ja ühiskonna poolt kättesaadavaks tehtud sihtmärkide saavutamise vahendite vahel esineva erinevuse tõttu. Kui inimene ei saa kultuuriliselt hinnatud eesmärgi saavutada seaduslikul viisil, siis võib ta valida ebaseadusliku teed, kuna ühiskond nõ survestab indiviidi, et ta saavutaks kultuuriliselt hinnatud eesmärgi, hoolimata sellest, et indiviidil võivad puududa selleks vajalikud vahendid. Sellest on tingitud pinge tekkimine. Merton eristas 5 mudelit, kuidas isik võib reageerida tekkinud pingele:

- 1) Konformist: isik püüab saavutada sotsiaalselt heakskiidetud eesmärgi (majanduslik edu) seaduslikul viisil (nt keskklassi esindaja, kes omandas hariduse ning töötab keskklassi tööl majandusliku edu saavutamiseks);
- 2) Novaator - püüab saavutada sotsiaalselt heakskiidetud eesmärgi alternatiivsel ning reeglina ebaseaduslikul viisil, kuna puudub juurdepääs sotsiaalselt vastuvõetavatele eesmärkidele (nt narkootiliste ainete käitlemine tulu saamiseks ning seekaudu elutase tõstmiseks);
- 3) Retrealis – eitab sotsiaalselt heakskiidetud eesmärgid ning nende saavutamise viise;
- 4) Ritualist – kasutab sotsiaalselt heakskiidetud viise eesmärkide saavutamiseks, kuid püstitatud eesmärgid on kergemini saavutatavad nõ lihtsamad eesmärgid (nt ei soovi edu saavutada, kuid ikka palju töötab ning teenib raha);
- 5) Mäss – eitab nii ühiskonnas püstitatud eesmärgid kui ka nende ühiskonnas heakskiidetud saavutamise viise ning otsib millega saab neid asendada (püstitab enda eesmärgid)

Paraku pööras Merton tähelepanu eeskätt madalamatele ühiskonnakihtidele ning tema teooria selgitas ainult majanduslike kuritegude toimepanemist. Mertoni teooria ei selgitanud ka seda, miks tekkinud pinge korral inimesed reageerisid kuritegude toimepanemisega.

Agnew arendas Mertoni teooriat, pakkudes seda, et erinevate pingete, sh stressi mõjul tekivad inimestel sellised negatiivsed seisundid, nagu viha, depressioon ja hirm. Kuritegu pannakse toime siis, kui isik otsib ebaseaduslikke viise oma negatiivsete emotsioonidega hakkama saamiseks. Agnew kohaselt pinge tekib siis, kui isik ei ole suuteline eesmärgi saavutada.

Pinge võib nimetada sellist seisundit, mis tekib negatiivse suhtumise, mõju või sidemete esinemise tulemusel, kusjuures indiviid hindab eelnimetatud suhtumist, mõju, sidemeid kui temale ebasoovivaid ning kahju tekitavaid<sup>42</sup>.

Agnew kohaselt esineb 3 viisi, kuidas isik võib raskustega toime tulla: 1) inimene vähendab või eitab negatiivseid tundeid; 2) inimene pidevalt tegutseb probleem (ehk negatiivsete tunnete) lahendamise nimel ja 3) inimene ei eita ega lahenda enda negatiivseid emotsioone, vaid vähendab nende mõju.

Agnew hinnangul esineb kolm peamist pinge tekkimise viisi, mille esinemisel tekivad negatiivsed emotsioonid, mis omakorda tagavad kuritegude toimepanemist:

- 1) Pinge mis tekib isiku ebaedu korral positiivse eesmärgi saavutamisel
- 2) Pinged, mis tekivad positiivse stiimuli eemaldamisel
- 3) Pinged mis tekivad negatiivselt hinnatud stiimulite esitamisel

Vastused pingele võivad olla käitumuslikud, kognitiivsed või emotsionaalsed ning mitte kõik reaktsioonid ei ole kuritegelikud. Agnew pakkus, et esinevad ka teatud tingimused, mis võivad viia kuriteo toimepanemiseni. Ta jõudis järelduseni, et sellisteks pingeteks on 1) need, mida peetakse ebaõiglaseks, 2) suure ulatusega, 3) seotud madala sotsiaalse kontrolliga ja 4) loovad teatud stiimuli kuritegevusega toimetulekuks.

Käesoleva töö autori hinnangul on praeguses ühiskonnas tekkinud pinge seondult sellega, et kogu ühiskonna elu on oluliselt muutunud ning ühiskond ei saa enam elada harjumuspärase ehk enne COVID-19 pandeemia eksisteerinud eluga. Kui käsitleda pandeemia eelnevat aega sellisena, mil ühiskonnaliikmete heaolu tase oli kõrge, siis pandeemia ajal on see langenud ka riigipoolsete sekkumiste tõttu. On loogiline arvata, et isik hakkab püüdlema heaolutase taastamise poole (ühiskonnas eksisteeriv positiivne eesmärk), kuid pandeemiaga kaasnevate piirangute tõttu võib eesmärgi saavutamine olla kas raskendatud või võimatuks muutunud. Sel põhjusel tekib stress, mis, nagu on eespool öeldud, põhjustab selliste negatiivsete emotsioonide, nagu viha (agressiivse käitumise algataja) ning depressiooni (sõltuvusainete tarvitamise algataja) tekkimist. Kui inimesel puuduvad piisavad oskused negatiivsete emotsioonide ületamiseks, siis need soodustavad ebaseaduslikku käitumist.

---

<sup>42</sup> Agnew, R. Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. – Criminology 1992/30, lk 48.



Anoomiateooria võimaldab tuvastada kuidas erinevad tegurid mõjutavad kuritegevust pikaajalises perspektiivis. Peamisteks teguriteks on ettevõtete sulgemine ning sellele järgnev töötus koos sissetulekute kaotusega olukorras, kui sotsiaalse meetmed ei ole piisavad tagamaks elatusvahendeid. On märkimisväärne see, et kuritegevuse tase on kõrgem kohtades, kus elanikud ei ole seejuures rahul valitsuse reaktsiooniga tekkinud majanduslikutele raskustele. Tekkinud raske olukord survestab inimesi ning sunnib neid kuritegusid toime panema <sup>43</sup>

## 2.6 Stigmatiseerimisteooria

Siin tuleb mainida ka stigmatiseerimisteooriat, mis rajaneb sümboolse interaktsionismi ideedel (inimene ise loob objekti tähendust enda jaoks). Stigmatiseerimine tähendab siin teatud siltide (kas positiivsete või negatiivsete) loomist, vastavalt millele inimene suhtub teisse inimesse nii, nagu see teine välja näeb. Lähtudes sellest muutub ka teise inimene käitumine ning ta käitub nii, nagu temalt oodatakse tema välimuse järgi. G. Becker määratles deviaantset käitumist käitumisena, millele inimesed andsid sellise määratluse.<sup>44</sup> Beckeri kohaselt pärast seda, kui isik paneb toime mingi rikkumise, võib selline käitumine saada süsteemiks juhul, kui talle selline käitumine meeldib. Tihti sellele järgneb ka karistusõiguslik vastutus, st isik saab endale nõ silti ning edasi silti ning edasi jätkab käituda nii, nagu tema teadvuses nõuab omaksvõetud silt. Siinjuures on oluline, et teatud oma kuritegevusliku karjääri etapil, tihti ka pärast sildi saamist, toimub isiku vastastamine ühiskonnast ning sellele järgnev sotsiaalne eraldumine. Kuriteo toimepanemine on eeskätt vastus ühiskonnale. Kui isikul ei õnnestu õiguspärase ühiskonda naasta – liitub ta kuritegeliku organisatsiooniga. E. Schur pakkus uut mõistet – ohvriteta kuritegu ning märkis, et stigmatiseerimise vähendamiseks oleks kasulik selliste kuritegude dekriminaliseerimine, kus ohvriks on teo toimepanija ise, nt prostitutsioon, alkoholism. Käesoleva magistritöö kontekstis on see teooria seotud retsidiivsuse teemaga. Meie ühiskonnas on kombeks mitte afišeerida oma minevikku jäänud probleeme seadusega vältimaks eelarvamuslikku suhtumist tulevikus. Siiaamaani on nt vanglas mingil eluperioodil viibimine nõ indikaatoriks, kuidas tuleb isikusse suhtuda. On üldteada, et kriminaalkorras karistatud isiku võimalused tööturul on kesisemad kui karistamata isiku omad, seda enam olukorras, kui majandusraskuste tõttu on tööturule juurde tulnud uued töötud ning tööandjatel on pandeemia ajal suurem valikuvõimalus kui varem, ehk ajal, millal ettevõtluse probleemid olid nõ tavapärased ehk ennustatavad. Seega on kriminaalkorras karistatud isikutel vähem võimalusi

---

<sup>43</sup> UNODC 2020.

<sup>44</sup> Skaggs, S. L. Labeling theory. Encyclopedia Britannica, 27 Oct. 2020.

seaduslikul viisil sissetuleku teenimiseks. Enda vajaduste rahuldamise soov on tõhus motiiv selleks, et otsida võimalusi selle teostamiseks. Järelikult isik, kellele on suletud seaduslikule teele viivad uksed tööandjate eelavamusliku suhtumise tõttu, suurema tõenäosusega asub enda vajaduste rahuldamiseks ebaseaduslikule teele hõlptulu saamiseks. See aga võib mõjutada nt varavastaste kuritegude arvu kasvu. Seega stigmatiseerimise vähendamine ka aitaks kaasa sellele, et tavakodanik ei muutuks motiveeritud seaduserikkujaks. Eeltoodu on autori hinnangul eriti aktuaalne just nn raskematel aegadel, milleks võib pidada pandeemia aega, mille jooksul on täheldatud negatiivsed muutused tööturul<sup>45</sup>.

## 2.7 Ratsionaalse valiku teooria

Kuritegude toimepanemise motiivid olid käsitletud ka kaasaegses D. Cornishi ja R. Clarke ratsionaalse valiku teoorias, mille järgi kuritegu on lihtsalt ratsionaalne tegu, mis on toime pandud täiesti tavalise inimese poolt, kes reageeris teatud survele, võimalustele ja situatsioonilistele ahvatlustele. Antud teooria näitab valikuid, mis tehakse kuriteo sooritamise otsustamisel (kuriteoliigi valik, kuriteo koha ja aja valik ning kuriteo sihtmärgi valik).<sup>46</sup> Kurjategija ratsionaalse tegevuse eesmärgiks on kasu saamine oma käitumise tulemusel. Seejuures kasu ei pruugi olema materiaalne Kurjategija ratsionaalse tegevuse eesmärgiks on kasu saamine oma käitumise tulemusel. Seejuures kasu ei pruugi olema materiaalne. Nt vägivalla kasutamine võib toimuda kättemaksu ajendil. Sel juhul saab pidada kasuks, millele püüdleb kurjategija, temal pärast vägivalla kasutamist esinevat emotsionaalset kergendust. Igal kuriteol on oma stsenaarium. Kurjategija peab kaaluma ka seda, mis stsenaariumi järgi tuleb tegutseda selleks, et saavutada taotletud eesmärgi. Eeltoodu tähendab seda, et kuritegu ei ole kuidagi mõttetu, vaid ratsionaalsete valikute põhjal tehtud käitumise valik. Samas on isiku ratsionaalsus piiratud. Keegi ei tea, mis tuleb tulevikus, nt kas mingil hetkel võib olukorda sekkuda möödakäiv politseinik jne, mis tingib spontaansete otsuste tegemise vajaduse. Kuna spontaansete otsuste tegemisel tugineb kurjategija oma kogemusele, siis saab selliseid otsuseid nimeta piiratud-ratsionaalseteks.<sup>47</sup>

Käesoleva töö autor leiab, et kõige olulisem teooria panus sisaldub ratsionaalsuse põhimõtte rõhutamises, mis on vastukaaluks üldlevinud arusaamisele, et kuritegelik käitumine on

<sup>45</sup> Matsulevitš, L. jt (koost). Tööturu ülevaade. Tallinn: Eesti Pank 2022/1, lk 7.

<sup>46</sup> Traat, U., Markina. A. Üldkriinoloogia II. Tallinn: Sisekaitseakadeemia, 2005, lk 7.

<sup>47</sup> Gurinskaja, A. Razvitie teorii racionalnogo vybora v zarubezhnoj kriminologii i ee vlijanie na ugolovnuju politiku. – Izvestija rossijskogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo universiteta im. A.I. Gercena 2010/120, lk 203-216.

patoloogne, st irratsionaalse või vigase mõtlemise tulemus. Selline käsitlemine lubab, omakorda, teostada tulemusliku kuritegevuse analüüsi, kuna ei tugine enam arusaamatule patoloogilisele käitumisele. Ülaltoodud teooriate ühisjooneks on see, et kõik nad kas suuremal või väiksemal määral lähtuvad seaduserikkuja isikuomadustest. Eeltoodud teooriatest erineb elustiili teooria, mille keskpunktiks on kuriteo ohver. Teooria rajajad, Hindelang, Gottfredson ja Garafolo leidsid, et ohvriks saamine sõltub eelkõige isiku elustiilist või käitumisest. St, et isik, kes satub näiteks öisel ajal purjus seisundis baari langeb suurema tõenäosusega vägivalla ohvriks kui see, kes jääb koju. Analüüsides kuritegevuse andmeid selle teooria valguses saab hinnata elustiili muutuste mõju kuritegevusele, mh ka seda, kas koroonaviiruse levik on vähendanud võimalusi kuritegude toimepanemiseks tänu meelelahutuskohtade vähema kättesaadavuse.

Kuna käesolevas töös vaadeldakse koroonaviiruse, st välise asjaolu mõju kuritegevusele, siis tuleks pöörduda teooriale, mis on küll ratsionaalse valiku teooriale väga lähedane, kuid mis peab seaduserikkuja isikuomadusi vähemtähtsaks, nimelt tuleb lähtuda rutiinse tegevuse teooriast (ingl. Routine activity theory, eesti keeles on kasutatav ka argielu tegevuste või argirutiinide teooria), mis keskendub rohkem kuriteo toimepanemise asjaoludel. Käesoleva töö raames lähtutakse eelkõige sellest teooriast, kuna antud teooria suudab luua seose kuriteosündmuste ja suurte ühiskondlike muutuste vahel<sup>48</sup> ning on vaieldamatu, et COVID-19 mõju on esile kutsunud suuri muutusi ka Eesti ühiskonna elu. Samas tuleb käesoleva töö autori hinnangul silmas peeta ka teistest teooriatest tulenevaid tegureid, kuna päris uudses pandeemia olukorras ei saa kergekäeliselt välistada nõ komplekslähendamist.

## 2.8 Routine activity theory/argirutiinide teooria.

Argirutiinide teooria loojad Lawrence Cohen ja Marcus Felson (1979) leidsid, et enamuse kuritegude allikaks on argielusündmused, kusjuures enamikel juhtudel saavad kurjategijateks mitte nõ patoloogilised kurjategijad, vaid tavalised inimesed. Lihtsamalt öeldes – kui tekib võimalus, leidub ka kurjategija.

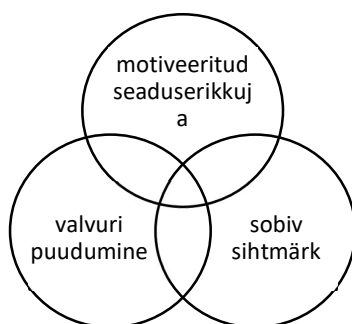
Selleks, et kuritegu oleks toime pandud, peavad langema kokku nii ajaliselt kui ka ruumiliselt 3 tingimust. Esiteks peab olema motiveeritud seaduserikkuja, kellel peab olema nii kuriteo toimepanemise tahe, kui ka füüsiline ja moraalne võimalus. Teiseks kuriteo toimepanemise eesmärk peab olema sobiv, ehk kuriteo toimepanemist lihtsamal viisil võimaldav. Sihteesmärgi

---

<sup>48</sup> Traat, U., Markina. A. 2005, lk 6.

sobivust hinnatakse 4 kriteeriumi järgi: a) väärtus seadusrikkuja jaoks (value), mis tähendab seda, et sihteesmärk peab olema väärtuslik just toimepanija silmades; b) teovõimetus seadusrikkuja jaoks; c) nähtavus ehk peibutavus potentsiaalse seadusrikkuja jaoks (visibility); d) kättesaadavus seadusrikkuja jaoks ja võimalus sellega põgeneda (access). Kolmandaks faktoriks on valvuri puudumine, seejuures valvuri rollis võib olla ka tavaline inimene, kes võib sekkuda või tunnistajaks olla.<sup>49</sup>

Joonis 1. Kuriteo toimepanemise tingimused



Allikas: U. Traat, A. Markina. Üldkriminoloogia II, lk. 6.

Nagu nähtub eespool toodud teooria nimetusest, on see tihedalt seotud argielu sündmustega, kuna püüab seletada kuritegevust just selliste tegurite abil, millega me kõik puutume kokku meie igapäevases elus ning 2020 aasta kontekstis selliseks teguriks on kehtestatud liikumispääs. Stickle&Felson leidsid artiklis „Crime Rates in a Pandemic: the Largest Criminological Experiment in History“, et ainukeseks enam märgatavaks pandeemia ajal kuritegevuse tase languse aspektiks on saanud liikumispääs ehk nõue koju jääda. Sellised korraldused kahtlemata rikkusid tavapärase elulaadi ajal, kui inimeste sotsiaalsed rollid, bioloogilised ja füsioloogilised tingimused ei ole muutunud. Kui vaadelda kogu ühiskonda, siis artikli autorite arvates on see oluliselt muutunud ehk desorganiseerunud, on vähenenud sotsiaalsete suhete osa igapäevases elus. Autorid kalduvad arvamusele, et on kasvanud ärevuse ja stressi tase, kuna paljud hakkasid kartma oma tuleviku eest, ka mõjutas negatiivselt võimatus füüsiliselt kohtuda lähedaste- ja tuttavatega. Tuginedes sellele, et liikumispääsuga seotud korraldused olid ainukeseks muutujaks, mis järsult muutus enne seda, kui üle kogu maailma hakati täheldama kuritegevuse taseme langust, leidsid Stickle ja Felson, et kõige paremini

<sup>49</sup> Traat, U., Markina, A. 2005, lk 5-6.

oskavad seletada COVID-19 mõju kuritegevusele ratsionaalse valiku ja rutiinse tegevuse teooriad.<sup>50</sup>

Seega lähtudes argirutiinide teooriast ning analüüsid 2020-2021 aastal toimunud muutusi ühiskonnaelus võib esile tuua järgmisi potentsiaalseid näiteid argielu sündmustest, mis võivad lõppkokkuvõttes mõjutada kuritegevuse taset. Näiteks meenutades 2020 kevade sündmusi tuleb esile tõsta isiklike kaitsevahendite järsu hinnatõusu ning sellele järgneva defitsiiti. Vaatamata sellele oli vaja ühiskonna vajaduste tagamiseks kiiresti leida alternatiivseid lahendusi. Oli prognoositav, et turule tulevad uued ettevõtted, mis hakkavad tegelema kas isiklike kaitsevahendite müügi või tootmisega, mis tähendas omakorda, et uute ettevõtete veel tundmatu tausta tõttu tuli arvestada isiklike kaitsevahendite võltsimise ning muude kelmuseskeemide toimepanemise võimalusega tervishoiu valdkonnas.

Ka langevad kokku 3 kuriteo toimepanemise põhjust siis, kui kõne alla tulevad küberkuriteod, seega tuleb muutunud maailmas arvestada küberkuritegevuse valdkonna kõrgendatud ohuga. 2020 aastal oli igati soovitatav olla kaugtööl, mis tähendas seda, et mõnikord kasutati isiklike töövahendeid, mille turvalisuse tase ei olnud nii kõrge. Suhtlemine tehniliste vahenduste abil võib raskendada infoallikate kontrollitavust. Ka inimeste valvsus võib väheneda kodus viibides, kuna kodu on iseenesest paljude jaoks kõrgendatud turvalisuse koht, kus kindlasti ei või midagi halba juhtuda.

Samuti kahe viimase aasta jooksul viibisime rohkem aega kodus, mis tähendab seda, et teatuid kuriteoliike on nüüd raskem toime panna. Nt koduvargused – suurema tõenäosusega märkab keegi kodust töötavatest naabritest, et võõrad isikud tungivad elamu sisse. Siin aga tuleb märkida, et käesoleva töö autori arvates ei pidanuks see asjaolu oluliselt mõjutada varguste taset, kuna teistes kohtades (nt töökohas, autodes) on vähenenud potentsiaalsete valvurite osakaal, seega võib oletada, et üldine varguste tase ei ole eriti muutunud.

Mis puudutab isikuvastaste kuritegude toimepanemist, siis on loogiline oodata selliste kuritegude arvu kahanemist avalikes kohtades, kuid teisest küljest rohkem aega veetmine elukohtades võib kaasa tuua seda, et nt olmetülidega motiveeritud kurjategija, olles peidetud kõrvaliste isikute ehk potentsiaalsete valvurite silmade alt, võib, tuvastades sobiva sihtmärgi, kasutada vägivalda olmetülis osalevate perekonnaliikmete vastu.

---

<sup>50</sup> Stickle, B., Felson, M. 2020, lk 528.

Samuti võib, rakendades argirutiinide teooriat, oletada, et osa inimestest satub raskemasse ja ebamugavamasse olukorda kui see, millega nad olid juba harjunud, mille mõjul võib kasvada ka alkoholi tarvitamine kui võimalus kas põgeneda reaalsusest või vähemalt lõõgastuda. See omakorda võib hüpoteetiliselt mõjutada selliste kuritegude taseme kasvu, kus soodusteguriks on alkoholi tarvitamine (nt vägivalla kuriteod, joobes juhtimine jne).

Argirutiinide teooria ei suuda seletada professionaalset, poliitilist, narkokuritegevust ega organiseeritud kuritegevust.<sup>51</sup> Vaatamata sellele on nimetatud teooria rakendatav paljude teiste kuretegude liikide osas, mis võimaldab paremini aru saada pandeemia mõju mehhanismi kuritegevusele.

## 2.9 Kuritegevust mõjutavad tegurid (kuritegevuse teooriate põhjal)

Käesolev töö lähtub hüpoteesist, et COVID-19 mõjutab kuritegevust. On ilmselge, et kuritegevus kui selline on vanem nähtus, mis eksisteeris juba palju sajandeid ka enne COVID-19 ning on sajandeid kestnud õiguskaitseorganite sõda kuritegevuse vastu. Kuna COVID-19 on uus nähtus, siis oleks kasulik vastata küsimusele kas seeni rakendavad preventiivse tegevuse põhimõtted on endiselt tõhusad ja asjakohased ka uutes tingimustes. Preventiivne tegevus on suunatud kuritegevuse põhjuste kõrvaldamisele ning leidmaks tõhusaid meetmeid sh ka COVID-19 mõju vähendamisel oleks vaja esmalt kindlaks määrata, milles seisnevad kuritegevuse põhjused.

Eelnevalt käsitletud teooriad toovad esile mitmeid tegureid:

### 1. Kurjategija isiksusest tulenevad tegurid:

#### a) Sotsiaal-demograafilised tunnused

- sugu, kuna sooga on seotud erinevad sotsiaalsed funktsioonid. On, näiteks, täheldatud, et naised harvemini panevad toime vägivallakuritegusid, kui mehed;
- vanus – erinevatele vanuserühmadele on omased ka erinevad kuriteoliigid. Näiteks nooremad panevad toime rohkem vargusi, vanimatele on omasemad majanduslikud ning ametlikud kuriteod;
- rahvus – isikud aktsepteerivad sellist kuritegelikku käitumist, mis ei ole hukkamõistetav nende rahvuse tavade järgi;

---

<sup>51</sup> Stickle, B., Felson, M. 2020, lk 525.

- usk – sarnaselt rahvusega mõjutab kuritegevust. Nt kui moslemid ei tarvita alkoholi, siis nende seas on välistatud selliste kuritegude toimepanemine, mille ajendiks on eelnev alkoholi tarvitamine;
- perekonnaseis – sellest võib sõltuda noorte kuritegevus, on täheldatud, et nt kolmest põlvkonnast koosnevates perekondades on tagatud parem kontroll laste üle

- b) Karistusõiguskikud tunnused (nt varasem karistatus);
- c) Psühholoogilised tunnused (nt psüühilised protsessid, isiksuseomadused);
- d) Biofüsioloogilised tunnused (nt terviseseis).

2. Majanduslikud tegurid, nt keskmine sissetulek, vaesuse tase ja töö kättesaadavus. Siia kuuluvad ka uuritavas piirkonnas olevate ettevõtete spetsialiseerimine, rahvastiku erialane koosseis, migratsioon,

3. Sotsiaal -psühholoogilised tegurid: depressioon ja inimeste ärevuse tase; traditsiooniline agressiivsus, mis peegeldub vägivallakuritegudes (võib olla seotud nii füüsilise vägivalla ja relva kasutamisega kui ka verbaalse agressiooni ja ähvardamisega); isiku vajadused, väärtused, harjumused, roll ühiskonnas, kasvatus; väiksemad sotsiaalrühmad, mis mõjutavad kurjategija isiksuse kujunemist (nt perekond, kool).

4. Poliitilised tegurid: võimupoolne kontroll/kontrolli puudumine; õiguskaitseorganite tõhus tugevus; õiguskaitseorganite süsteem; kriminaalõigussüsteemi teiste komponentide poliitika. Siin uuritakse ka seda, kas on olemas olulised erinevused erinevate ühiskonnarühmade poliitiliste seisukohtade vahel ning kuidas neid lahendatakse; kuidas võim rahuldab erinevaid poliitilisi huve; kuidas kujunevad võimustruktuurid (kas sellega kaasnevad mingid seaduse rikkumised). Need aspektid määravad nt riigivastaste kuritegude toimepanemist, terrorismi aktide teostamist

5. Ökoloogilised ja geograafilised tegurid: rahvastikutihedus, linnastumise aste, keskkonna mõju. Elupaikade tüübi analüüsimisel vaadeldakse:

- a) Linna- ja maa-asulaid, lisaks neid jagatakse ka rahvaarvu alusel;
- b) Administratiivsest seisukohast lähtuvalt (pealinn, maakonnakeskus jne);
- c) Funktsionaalsuse alusel (kas on nt kaevurite asula või hoopis multifunktsionaalne linn, kuurortlinn jne). on täheldatud, et mida mitmekesisem on linnafunktsionaalsus, seda mitmekesisem on kas kuritegevus;
- d) Arengutempo alusel – sõltuvalt sellest, kas see on uus linn või nt vana, kuid kiiresti arenev linn, on täheldatud erinevused ka migratsiooniprotsessides, perekondade loomises jne, mis mõjutab ka kuritegevust;

6. Ühiskondlikud tegurid: ühiskond tervikuna ühiskonnas kehtivate põhimõtete ja edastatavate väärtuste vahendusel<sup>52</sup>; moraalsuse langus (vanad põhimõtted on kaotanud aktuaalsust, uued ei ole veel vormistunud); elanikkonna koosseisu erinevused, eriti noorte kontsentratsioon; elanikkonna stabiilsus seoses elanike liikuvusega, pendeldamise mudeliga ja mööduvate teguritega; hariduslikud, meelelahutuslikud ja usulised omadused; transpordi- ja maanteeüsteemi mudelid; kodanike suhtumine kuritegevusse; kodanikkonna kuritegevuse aruandluse tavad.<sup>53</sup> Näiteks mõjutavad vaba aja veetmise võimalused teatud määral ka üldist kuritegevuse taset nii positiivselt (noorte osalemine huviringides vähendab kuritegude toimepanemise võimalust), kui ka negatiivselt (nt kasiinode hulgalisus ja populaarsus soodustab varguste toimepanemist hasartmängudes vajalikke vahendite saamiseks).

Ühiskondlike tegurite hulka kuulub ka see, kuidas on reguleeritud kuritegevusega võitlevate organite töö (asutuste hulgalisus, töötajate arv ning sellega kaasnev andmete töötlemise kiirus jne); kas olid toimunud muutused seadustes (kuritegude arvu langus võib olla seotud dekriminaliseerimisega); mis määral soovib ühiskond teha koostööd õiguskaitseorganitega (kui soov on madal, siis reeglina tõstab see latentse kuritegevuse taset).

Analüüsides toodud loetelu tuleb nentida, et tegemist on avatud loeteluga, kuna kaasaegses kiiresti muutuvas maailmas on lõpmatu hulk võimalikke uusi tegureid mis suuremal või vähemal määral võivad mõjutada kuritegevust. Sama arvamus sisaldub Ronald D. Hunteri and Mark L. Dantzkeri raamatus „Crime and Criminality: Causes and Consequence“: autorid rõhutasid seda, et kuritegevus on seotud müriaadide teiste oluliste probleemidega meie elus. Selleks, et uurida kuritegevust tuleb esmalt õppida inimese loomust.<sup>54</sup>

Nagu nähtub eeltoodud loetelust, kuritegevust mõjutavaid tegureid saab jagada kahte rühma: väliskeskkonnast tulenevateks ja inimese loomusest sõltuvateks. Käesoleva töö autor leiab, et kuritegevust mõjutavad mõlema rühma tegurid, kuna isiku käitumine kujuneb nii välis- kui ka sisemaailma mõjul. Samal ajal mõned autorid leiavad, et kuritegevuse seos materiaalse küljega ei ole nii tugev. Näiteks Ameerika kriminoloog Katz oma teoses „Seductions of Crime: Moral and Sensual Attractions in Doing Evil“ mainis, et tema raamatu eesmärk on näidata, et kuritegevuse põhjuseid konstrueerivad kurjategijad ise, kuid nende poolt konstrueeritud põhjused - need on ahvatlused ja surved, mida nad kogevad kui sõltumatuid põhjusi, mis

<sup>52</sup> Alekseev, S., Salimzjanova, R. Kriminologija. Kazan 2013, lk 24.

<sup>53</sup> Variables Affecting Crime. – Uniform Crime Report. Hate Crime Statistics, 2011.

<sup>54</sup> Hunter, R. D., Dantzker M. L. Crime and Criminality: Causes and Consequences, 2nd edition. Lynne Rienner Publishers 2011, lk 17.



suunavad neid kuritegevuse poole<sup>55</sup>. Katzi teooria abil on võimalik selgitada eeskätt isikuvastaste kuritegude toimepanemist, kuna Katzi huvitas just indiviidide motivatsioon seaduspärase ja kuritegeliku käitumise vahel valiku tegemisel. Ta leidis, et traditsiooniline kriminoloogia ei oska selgitada kuritegelikku käitumist, kuna sotsiaalsed tegurid (klass, etniline kuuluvus jne) on traditsioonilises kriminoloogias vaadeldud kui tegurid, mis otseselt kutsuvad esile kuritegelikku käitumist. Katz pakkus lähtuda esiplaanilt taustale: esiteks kindlaks teha kuritegelike tegude fenomenoloogiline tähendus, siis tuvastada kas tausta tegurid mõjutavad kuritegevust ja mis viisil.

Käesolevas töös lähtutakse valdavalt COVID-19 mõju analüüsimisel argirutiinide teooriast. Samas leiab autor, et pandeemia aeg on nii eripärane, et mh kuritegevuses toimuvate muutuste seletamine ainult ühe konkreetse teooria seisukohalt piiraks üldisema pildi loomise võimalust ning kõikide võimalikke tegurite arvesse võtmist. Töö autor leiab, et uuritud teooriate, eeskätt argirutiinide teooria valguses on olulised eelkõige kuritegevust mõjutavad sotsiaal-psühholoogilised ja majanduslikud tegurid. Mõlemad tegurid on mõjutatavad valitsuse otsustega, seega enne nimetatud tegurite käsitlemist tuleb teha ülevaadet eesti Vabariigi Valitsuse otsustest pandeemia ajal.

---

<sup>55</sup> 32. Ferrell, J. Making Sense of Crime: A Review Essay on Jack Katz's "Seductions of Crime". – Social Justice 1992/19, nr 3 (49), lk 111.

### 3. EESTI VABARIIGI VALITSUSE PANDEEMIAGA SEOTUD OTSUSED NING NENDELE JÄRGNEV ÜHISKONNA REAKTSIOON KUI VÕIMALIK KURITEO TOIMEPANEMISE AJEND

#### 3.1 Heaolu ja turvalisus kui kriisi ajal ühiskonna lojaalsuse garantii

Nagu oli eelnevalt öeldud, uued elu reaalsed ehk ülemaailmne koroonaviiruse levik ning sellega kaasnevad ohud tingisid vajaduse kiiresti reageerida ning võtta vastu uusi meetmeid olukorra leevendamiseks. Kahe aasta pärast pandeemia algust tuleb nentida, et ühiskond ei olnud alati valmis elukorralduse muutmiseks, vaatamata sellele, et meetmete vastuvõtmine toimus valitsuse väitel eelkõige ühiskonna huvides. Artikli Õigusriik Pandeemia ajal autorid leidsid, et koroonaajal leidis kinnitust tõsiasi: just kriisi ajal vajab ühiskond kõige rohkem põhiseadust ning seda kaitsvaid institutsioone.<sup>56</sup> 2021. aasta lõpuks oli ühiskond jagatud pooleks, kuna osa ühiskonnast nägi valitsuse otsustes enda ehk inimõiguste rikkumist ning eelkõige valikuvabaduse äravõtmist. Vaatamata eeltoodule, uurides Vabariigi Valitsuse otsuste ning meedias kajastatud ühiskonna reaktsioonide kronoloogiat tuleb nentida, et meie ühiskond on päris paindlik ning ei astu riigiga teravasse konfrontatsiooni. Ühiskonna paindlikkuse põhjus peitub töö autori arvamusel ka selles, mis on ühiskonna üldise heaolu tase.

Üksikindiviid on alati püüelnud heaolu poole, mis peale materiaalse külje väljendub ka turvalisuses. Turvalisus omakorda koosneb nii füüsilise eksistentsi garanteerituses kui ka õiguskindluses. Sellise sotsiaalse heaolu peabki indiviidile garanteerima kehtiv õiguskord.<sup>57</sup> 2020 aasta kevadel oli Eesti Siseministeeriumi tellimuse alusel läbiviidud siseturvalisuse avaliku arvamuse uuring, mis käsitles turvatunnet kogukonnas ja Eesti ühiskonnas; elanike ja kogukondade rolli turvalisuse tagamisel ja suhtumist turvalisusega seotud vabatahtlikusse tegevusse ja valmisolekut osalemiseks. Uuringu aruandes olid tehtud mitmed järeldused, mis pakuvad huvi ka käesoleva töö raames, kuna autori arvamusel ühiskonna teadlikkus kuritegevuse ennetamise viisidest tõstab selle edukust. Ka tavakodanik võib teatud meetmete rakendamisel leevendada kuritegude toimepanemise võimalikkust. Uuring näitas päris kõrget turvatunne taset ühiskonnas. Enamik vastajatest leidis, et Eesti on turvaline riik (92%). Seega

<sup>56</sup> Madise, Ü., Koppel, O. Õigusriik pandeemia ajal. Koroonakriisi tuhat nägu. – Kaalep, T. (peatoim.). Riigikogu toimetised: 43/2021, lk 82.

<sup>57</sup> Anvelt, A. Organiseeritud kuritegevus kui reaalne negatiivne võim tänapäeva Eesti ühiskonnas. – Juridica 2000/5, lk 320.

hindasid vastajad kõrgelt Eesti valitsuse tegevust võitluses küber- (68%) ning organiseeritud kuritegevusega (64%). Kuid valeuudiste leviku ja selle negatiivse mõju ennetamise ja/või piiramise valdkonnas leidis vaid 44% elanikest, et riigivõimu praegune panus on piisav. Ka kodu vahetu ümbruse osas oli saadud kõrge turvalisuse hinnang (92% leidsid, et see on turvaline). Uuring tõi esile ka selliseid probleeme, kui kehv liikluskultuur, koduvargused ning vargused liiklusvahenditest ning erinevad kelmuseliigid. Küberrünnakute osas leiab suur hulk inimesi, et on väga ebatõenäoline, et nemad või nende pereliikmed langevad küberrünnakute ohvriks (79% peab ebatõenäoliseks) või petuskeemide, õngitsuskirjade teel raha või isiklikke andmete väljapetmise ohvriks (71% peab ebatõenäoliseks). Samal ajal aga 30% peab võimalikuks andmete vargust (30%). Positiivseks võib nimetada inimeste teadlikkust küberrünnakutest kaitsemeetodite kohta: teadmata päritolu e-kirjades olevate linkide avamise või failide allalaadimise vältimine, salasõna keerukamaks tegemine ja muutmine. Samuti selgus uuringu tulemusel, et päris suur hulk inimesi on kas valmis osalema naabervalkes (47%), või siis on palunud naabril oma elamisel silm peal hoida (31%).<sup>58</sup>

Nii kõrge usalduse tase riigi tegevuse suhtes on ühelt poolt positiivne nähtus, mis demonstreerib riigi poolt seni vastuvõetud meetmete tõhusust. Ka nähtub usalduse tasemest, kuivõrd ühiskond on valmis uute valitsuse otsuste vastuvõtmiseks, kuna mida kõrgem on tase, seda tolerantsem on ühiskond. Eeltoodust tuleneb, et uurimuse läbiviimise ajal, mis kattus Eestis pandeemia algusega, oli ühiskond suhteliselt paindlik valitsuse otsuste suhtes, kuna seeni on need taganud rahuldavat heaolutaset. Autori hinnangul eeltoodu koosmõjus ühiskonnas tekkinud hirmuga pandeemia suhtes soodustas seda, et esialgul olid rakendatavad piirangud nõ teretulnud. Teiselt poolt kerkib küsimus: kuivõrd vastavad ühiskonna ootused tegevusele, võttes arvesse seda, et kogu tähelepanu on suunatud pandeemiale, aga kuritegevus ei ole staatiline nähtus ning pidevalt kohandub uue olukorraga? Kui ootused on liiga kõrged, siis vastutus ohutuse eest võib langeda ühiskonnaliikmete silmades riigi õlgadele, seega võib väheneda iga ühiskonnaliikme vastutus ja sellega kaasnev panus ohutusse, mis (kui hüpotees on õige) on otseselt seotud kuritegeliku aktiivsuse muutmisega.

### 3.2 Ühiskonna reaktsioon ja seadusrikkuja motiiv

Uute otsuste, seaduste vastuvõtmine paratamatult toob kaasa ühiskonna reaktsiooni, mille intensiivsus võib olla kardinaalselt erinev. Tavapärase elu muutunud pandeemia-ajalised

---

<sup>58</sup> Saar Poll OÜ. Siseturvalisuse avaliku arvamuse uuring. Aruanne. Tallinn 2020.

piirangud tõid kaasa ühiskonna reaktsiooni, sh ka rahulolematuse näol. Ei ole välistatud, et rahulolematuse avaldamine võib lõppeda nt emotsioonide ajendil mingi õigusvastase teo toimepanemisega. Pöördudes tagasi argiritiinide teooria poole tuleb nentida, et ühiskonna reaktsioon piirangutele võib olla seotud motiveeritud seadusrikkuja ilmumisega. St mida intensiivsem on ühiskonnas täheldatud rahulolematuse avaldamine, seda suurem tõenäosus, et sobiva eesmärgi ja valvuri puudumise korral saab rahulolematu ühiskonnaliige piisava motivatsiooni süüteo toimepanemiseks. Tänapäeval on üheks levinumaks rahulolematuse avaldamise võimaluseks enda mõtete avaldamine erinevates internetressursides. Radikaalsem rahulolematuse väljendamine viis on nõ tavanatele agressiivne väljaminek, mida oleme viimati Eestis näinud pronksiöö sündmustega seonduvalt. Mida intensiivsem on ühiskonna vastupanu, seda suurema tõenäosusega kaasneb vastupanuga ka kuritegude toimepanemine – eriti see puudutab varavastast ja isikuvastast kuritegevust. Kui lähtuda G. Tarde poolt pakutud rahvahulga/massi kontseptsioonist ning ülemaailmsest kogemusest, võib järeldada, et manifesteeriv rahvahulk võib üsna kergesti muuta tegutsevaks rahvahulgaks. Seega ühiskonna reaktsiooni intensiivsuse leevendamiseks tuleks vastu võtta selliseid meetmeid, mis ei lubaks manifesteerivale rahvahulgale transformeerida tegutsevaks.

Üks selline meede on hoida rahvahulka kontrolli all. Korrakaitseaduse § 60 kohaselt kohaliku omavalitsuse üksus on kohustatud viivitamata teavitama asukohajärgset prefektuuri tema haldusterritooriumil peetavast üritusest, kui omavalitsuse üksust on käesoleva seaduse §-s 59 ettenähtud korras ürituse pidamise soovist teavitatud ning omavalitsuse üksus on ürituse korraldamisega nõustunud. Sama seaduse § 67 kohaselt koosoleku korraldaja teatab koosoleku pidamise koha prefektuurile hiljemalt neli tööpäeva, kuid mitte varem kui kolm kuud enne koosoleku pidamise päeva koosolekust, kui: 1) selle pidamine nõuab liikluse ümberkorraldamist või 2) see on kavas pidada väljaspool hoonet või kogunemiseks ette nähtud rajatist ja selle pidamiseks on kavas püstitada telk, lava, tribüün või muu suuremõõtmeline konstruktsioon või kasutada heli- või valgustusseadmeid või see võib muul moel häirida või takistada hoone või rajatise valduse tavapärasest teostamist. Samuti reguleerivad avaliku koosoleku läbiviimist Vabariigi valitsuse poolt kehtestatud COVID-19 haiguse leviku tõkestamiseks vajalikud meetmed ja piirangud. Kuigi põhiseaduse § 47 kohaselt kõigil õigus ilma eelneva loata rahumeelselt koguneda ja koosolekuid pidada, ei ole selline õigus absoluutne ning õigust saab piirata mh nakkushaiguse leviku tõkestamiseks.<sup>59</sup>Kui vaadelda neid

---

<sup>59</sup> COVID-19 haiguse leviku tõkestamiseks vajalikud meetmed ja piirangud. – RT III, 16.01.2021, 3.

koosolekuid, mis olid Eestis seadusekohaselt registreeritud, nähtub PPA andmebaasist, et alates koroonaviiruse pandeemia algusest oli Eestis registreeritud 21 meeleavaldus, mis näitasid ühiskonna suhtumist koroonapiirangutesse. Veel 4 protesti toimus, kuid ilma vastava PPA loata.

Käesoleva töö raames olid analüüsitud meedias olevad andmed avalike koosolekute kohta, mis olid läbiviidud alates pandeemia algusest. Allikateks olid sellised uudisteportaalid, nagu postimees.ee, delfi.ee, põhjarannik.ee. Saadud andmed on kajastatud lisa 2 olevas tabelis, millest nähtub, et esimesed registreeritud meeleavaldused leidsid aset ca kuue kuu pandeemia algusest möödumisel, kuid ei pööranud endale meedia tähelepanu. Meeleavaldused, mis ei olnud nõuetekohaselt registreeritud, lõppesid politsei sekkumisega ning aktivistide kinnipidamisega. Juba sellest võib järeldada, et etteteatamise kohustus distsiplineerib inimesi. Suurem osa meeleavaldustest oli politsei poolt lubatud, mis näitab seda, et ka raskematel perioodidel ei ole Eestis inimestel keelatud oma mõtteid väljendada. Väike osa meeleavaldustest oli suunatud Vabariigi Valitsuse toetamiseks. Kui vaadelda detailsemalt, siis 2020.aastal häiris kõige rohkem ühiskonda maskide kandmise kohustus, 2021.aastal sellele lisandus ka protest vaktsineerimise vastu. 2021. aasta lõpu poole tõusis ülesse veel üks aktuaalne teema ehk laste vaktsineerimine ning selle kohustuslikus.

Maskikandmise kohustus tingis reaktsiooni, mis tihtipeale lõppes ka süütegude toimepanemisega. 25.10.2021 Vabariigi Valitsuse otsusega sätestati, et 29. oktoobrist muutub seni rangelt soovituslik maski kandmine kohustuslikuks. Kohustuse eiramise eest oli ettenähtud rahaträhv. Karantiinikohustuse rikkumise eest oli võimalik määrata rahaträhv kuni 800 eurot (NETS 46'1), muude Vabariigi Valitsuse korralduse rikkumiste eest on võimalik määrata rahaträhv kuni 400 eurot (NETS 46'2).<sup>60</sup> Leian, et sel teemal tuleks peatuda vaatamata sellele, et käesoleva töö keskpunktiks on just kuritegude toimepanemine ning maski kandmise kohustuse rikkumine on väärtelise kvalifitseeritav. Maskide kandmise kohustus on täitsa uus nähtus, millega varem ei olnud Eestimaal kokkupuudet ning vaevalt oleks juhul, kui pandeemiat ei oleks tekkinud. Samuti on väärtelise ja kuriteo vaheline piir hämar selles mõttes, et kohtupraktika kohaselt tihtipeale selguvad pärast väärtelise algatamist teos esinevad kuriteotunnused. Ka seadusandja eristab väärtelise ja kuritegu eeldatavalt õigushüvede riive intensiivsuse alusel. Üldiselt lähtutakse sellest, et juhul, kui kahjustatava õigushüve riive ei ole

---

<sup>60</sup> Koroonaviiruse tõttu kehtestatud piirangud. – Politsei- ja Piirivalveameti koduleht.

oluline, on tegemist väärttega. Õigushüve intensiivselt riivavad teod määratletakse kuritegudena.<sup>61</sup>

PPA andmetest nähtub, et ajavahemikul 01.11.2021- 02.01.2022 oli registreeritud kokku 838 väärtteomenetlust seonduvalt piirangute eiramisega. On märkimisväärne, et enamus neist olid seotud maski mittekandmisega<sup>62</sup>. Kui samastada PPA andmeid sotsiaalmeedias kajastatud sündmustega, siis selgub, et maski mittekandmisele ehk oma loomu poolest rahumeelsele käitumisaktile võib järgneda ka agressiivne käitumine, mis lõpeb füüsilise jõudu kasutamisega (nii korrakaitse kui ka kohustuse rikkuja poolt). Nii sattusid uudiste portaalidesse juhtumid, mil kauplustes maski kandmise kohustuse eiramine tõi kaasa kokkupõrget turvatöötajatega ja politsei väljakutsumist (nt 04.11.2021 juhtum<sup>63</sup>). Eeltoodu näitab, kuidas koroonakriisi ajal käitumisaktide kriminaliseerimise mõjul tekkivad uued vastutusele võtmise ajendid. Nähtub juba tuttavaks saanud skeem: Vabariigi Valitsuse otsus, sellele järgnev rahulolematuse, otsuse eiramist demonstreeriv käitumine, õiguslik vastutus. Huvitav on ka see, kui kiiresti reageerib ühiskond uutele tingimustele. Käesoleval ajal on tänu hulgalistele suhtlusportaalidele võimalik jälgida portaalide kasutajate reaktsiooni. Reeglina maskikandmise kohustuse rikkuja postitusele (nt sõnumiga „turvatöötajate/politsei omavoli“) reageeritakse suhteliselt koheselt (samal päeval) nii toetavate kui hukkamõistvate kommentaaridega, mis näitab, et vaatamata valitsuse maski kandmise propagandale ning sisseviidud rahatrahvidele ei ole kohustuse rikkumise korral ühiskond jõudnud selles küsimuses ühisele arvamusele. Ka esineb provotseeriv käitumine<sup>64</sup>, kuid selle sagedusest ei saa järeldada, et rahvas tervikuna on valmis avaliku vastupanu osutamiseks. Kokkuvõttes tuleb nentida, et juhul, kui lähitulevikus vastuvõetavad piirangud jäävad samale tasemele, sh maski kandmise kohustus, siis ei saa ka oodata rahvamässudega kaasneva kuritegevuse tõusu.

### 3.3 Valitsuse reaktsioon koroonapandeemiale

Kuigi Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) on kuulutanud uudse koroonaviiruse (COVID-19) puhangu ülemaailmseks pandeemiaks alles 11. märtsil 2020<sup>65</sup>, oli juba aasta algusest arusaadav koroonaviiruse kiire leviku tõttu, et kaasaegses maailmas on viiruse Eestisse saabumine ainult aja küsimus. Esimene COVID-19 haigusjuhtum oli Eestis registreeritud

<sup>61</sup> Reinthal, T. Ülekriminaliseerimine. Analüüs. Tartu: Riigikohus. Õigusteabeosakond, 2010, lk 5.

<sup>62</sup> Piirangute kontrolli statistika. Politsei- ja Piirivalveameti koduleht.

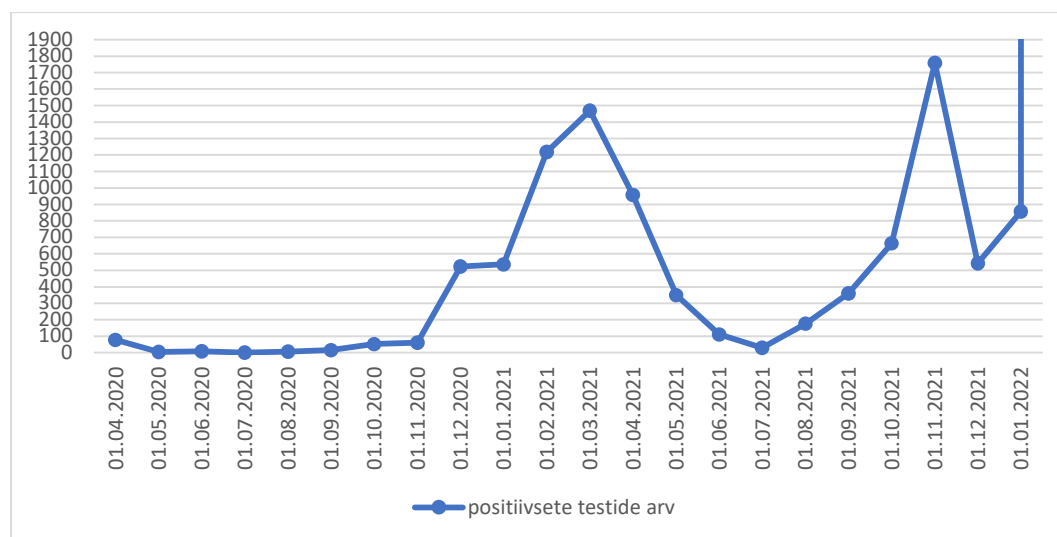
<sup>63</sup> Pihlak, A. Maskipatrull kaubamajas: lapsega naine osutas vastupanu, leidis ka üks tõendiga maskivaba. – Delfi ärileht 04.11.2021.

<sup>64</sup> Lõvi, S. Politsei alustas maski kasutamisest keeldunute suhtes väärtteomenetlust. – ERR 30.10.2021.

<sup>65</sup> WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 – 11 March 2020. – World Health Organization (WHO) 11.03.2020

27.02.2020 ning vähem kui kuu aja pärast oli haiguse levik selline, et 12.03.2020 oli Eestis kuulutatud eriolukord, mis kestis kuni 17.05.2020. Eriolukorra kehtestamine tähendas eelkõige riigi elanike elukorralduse muutumist, sh ka kodus rohkem aega veetmist. Eesti Vabariigi Valitsus otsustas taastada piirikontrolli ja keelata riiki sisenemist. Samal ajal olid suletud mitmed asutused ja koolid läksid üle, teatud eranditega, distantsõppele. Olid keelatud avalikud kogunemised ning avalikes kohtades tohtis viibida mitte rohkem kui kahekesi. Terviseameti statistikast<sup>66</sup> nähtub, et aprilli lõpust hakkas nakatunute arv langema (vt Joonis 2), mis kinnitas vastuvõetud piirangute efektiivsust.

Joonis 2. Positiivsete testide arv 2020-2021. aastatel.



Allikas: Terviseamet. Koroonaviiruse andmestik.

Kahjuks eriolukorra piirangute tühistamine koosmõjus suveperioodiga tingis ka uue haigestumuse kasvu juba augustis, mis oktoobris jõudis aprilli tasemeni ning hakkas järsult tõusma, mis jällegi tõi kaasa edaspidise uute piirangute kehtestamise. Nn teise laine perioodil valitsus ei kiirutanud kehtestama karmimaid piiranguid. 16. novembrist hakkas avalikes siseruumides kehtima 2+2 nõue, mis tähendas, et koos tohib liikuda kuni kaks inimest, kes peavad teistest hoidma kahemeetrist vahemaad, samuti soovitati kanda maski, mis aga muutus alates 24.11 kohustuslikuks uute haigusjuhtumite arvu kasvu tõttu. Detsembris Valitsus kiitis heaks korralduse uute piirangute kohta Ida-Virumaal ning kogu Eestis. Ida-Virumaal hakkasid piirangud kehtima 12. detsembrist, üle-eestilised piirangud hakkasid kehtima 14. detsembrist. Vastavalt valitsuse otsusele toimus meelelahutusasutuste, spordiobjektide, toitlustusettevõtete

<sup>66</sup> Koroonaviiruse andmestik. – Terviseamet.

müügi- ja teenindussaalid sulgemine. Samuti olid keelatud avalikud koosolekud, üritused, noorsootöö, huvitegevuse ja -hariduse, täienduskoolituse ja täiendõppe läbiviimine. Üleriigiliselt olid oluliselt piiratud spordi- ja treenimise võimalused, noorsootöö, täiendkoolitus ja täiendõpe olid lubatud üksnes distantsilt või kontaktivaba individuaaltegevuse ja -õppena. Samuti alates 14. detsembrist suleti kuni 31.12.2020 kõik õppeasutused Eestis. Proportsionaalselt haigestunud isikute arvu kasvule järgnesid pidevalt uued meetmed ja piirangud. Nimelt aasta lõpuks otsustati, et 24. detsembrist hakkab kehtima 50-protsendiline ruumitäitumuse piirang avalikele jumalateenistustele ning pikendati juba olemasolevaid piiranguid.

Vaatamata uue aasta saabumisega kaasnevatele ootustele ning lootusele, et uuel aastal astub koroonaviirus tagasi, oli valitsus sunnitud jätkata töötama välja meetmeid, mis pidanuks vähendama nakatumiste juhtumeid, kuna jätkus haigestunud inimeste arvu kasv (vt Joonis 3). 2021.aasta jaanuaris toimus mitmete piirangute leevendamine, sh ka tänu vaktsineerimisprogrammi läbiviimisele. Nimelt 11. jaanuarist oli taastatud üle kogu Eesti, va Harjumaal ja Ida-Virumaal, kõikides üldhariduse kooliastmetes ning kutseõppeasutustes ja kõrgkoolides kontaktõppe. Samuti sai lubatuks suuremates rühmades spordi tegemine sisetingimustes. Hakkas taastuma ka kultuuriline elu - muuseumides ja näitusasutustes oli lubatud liikuda 2+2 reeglit arvestades ning ruumi täituvus ei tohtinud olla suurem kui 50 protsenti. Oli lubatud viibida restoranides ja kohvikutes ning muude toitlustusasutuste ruumides ajavahemikul 6.00-19.00. Veebruaris osutus, et seeni vastuvõetud meetmed ei toonud vilju, kuna nakatanute arv jätkas oma kasvu. Sellest tulenevalt kehtestati 11. märtsist kuni 11. aprillini veel rangemad piirangud, mis tähendas seda, et avalikus väliruumis liikumisel kinnitati 2+2 liikumiskiirang. Samuti oli keelatud koolis viibida (teatud eranditega) ka algkooli õpilastele. Alates 11. märtsist on siseruumides keelatud sportimine, treenimine, noorsootöö, huvitegevus, huviharidus, täienduskoolitus ja täiendõpe. Välitingimustes on nimetatud tegevused lubatud ainult 2+2 liikumisreeglit arvestades. Olid keelatud ka välitingimustes avalike ürituste läbiviimine ning viibimine meelelahutusteenuse osutamise kohas nii statsionaarsete kui ka mittestatsionaarsete istekohtadega toimumiskohtades. Välitingimustes läbiviidavate avalikute koosolekute ja avalikute jumalateenistuste osavõtjate piirarvuks on sätestatud kuni 10-inimeselised rühmad. Samuti pidid olema suletud spaad, basseinid, saunad, ujulad, spordisaalid, toitlustusettevõtted tohivad vaid toitu kaasa müüa. 11. märtsist muutus rangemaks ruumitäitumuse piirang teenindusettevõtetes - ruumitäitumuse nõuet alandatakse 50-lt protsendilt kuni 25-le protsendile. Valitsus tungivalt soovitas mitte viia lapsi ilma



hädavajaduseta lasteaeda ega lastehoidu. Eeltoodud meetmed olid pikendatud kuni 25 aprillini, ning seejärel algas meetmete leevendamine, mis viitas sellele, et vastuvõetud meetmed olid tõhusad ning vajalikud vaatamata sellele, et osa ühiskonnast ei pooldanud Valitsuse otsuseid. Nii alates 3. maist lubati kontaktõppele 1.-4. klassi õpilased ja muudeti välitingimustes toimuvate ürituste ja tegevustega seonduvat, ruumi-, lahtiolekuaja ja liikumispiiranguga avati poed. Analüüsides suveperioodi tuleb nentida, et kuni juuli keskpaigani olid valitsuse otsused suunatud piirangute leevendamise jätkamisele, mille tulemusena oli inimestel rohkem võimalusi liikumiseks ja kodust eemal vaba aja veetmiseks. Juuli lõpus aga tõusis Eesti riskitase kollaselt ehk keskmiselt tasemelt oranžile ehk kõrgele tasemele, mille tulemusel muudeti ka kehtivaid piiranguid nii, et alates 9. augustist üritustel ja tegevustes said osaleda üksnes vaktsineerimiskuuri läbinud, COVID-19 haiguse läbi põdenud või negatiivse testi tulemusega inimesed. Nii algas nõ uus aeg, kui ühiskond oli ametlikult jagatud pooleks vaktsineerimise alusel. Augusti lõpuks tuli tagasi maski kandmise kohustus nendes avalikes siseruumides, kus ei kontrollita COVID tõendit. Vaatamata uuele korrale juba oktoobriks oli koroonaviiruse leviku risk tõusnud Eestis punasele tasemele, mis tingis alates 29. oktoobrist 2021 täiendavate kontrollmeetmed kehtestamist sh avalikes kontrollimata siseruumides maskide kandmise kohustuse rangestumist ning 12–17-aastaste puhul kontrollitud tegevustele pääsemiseks COVID tõendi esitamist. Detsembris selgus, et koroonaviiruse oht on langenud, viiruse leviku oht muutus keskmiseks, millest võis järeldada, et vastuvõetud meetmed on vilju andnud, vaatamata sellele, et osa ühiskonnast avaldas oma negatiivset suhtumist kehtestatud korrale. Vaatamata eeltoodule hakkas detsembri lõpuks nakatanud isikute arv jälle väga kiiresti kasvama, mis andis signaali, et tuleb otsida uusi võimalusi olukorral muutmiseks.

Kokkuvõtvalt tuleb järeldada, et nn esimese laine (kevad 2020) piirangud olid karmimad, kui teise laine ajal (sügis-talv 2020). Seega sai ühiskond nõ eksliku signaali, et tegelikult ei ole olukord nii raske, nagu oli kevadel. Sellest tulenevalt kulges paljude elu samamoodi, nagu nakatumisohtu langemise ajal. Käesolev töö raames võib see tähendada seda, et kuritegelikus aktiivsuses võisid esineda muutused just esimese laine ajal ning edasi perioodidel, millal piirangud olid esimese laine piirangutega analoogsed või sarnased.

Covid-19 pandeemia algusest Terviseamet täitis mitmeid ülesandeid, mille hulgas oli ka järelevalve kriisi vastaste meetmete jälgimise üle, kuid piirangute rangestumise tõttu oli vaja teostada ka tihedamat kontrolli. Terviseamet andis seoses koroonaviiruse delta tüve kiire levikuga teada kolmapäeval, 11. augustil. Seejärel esitas Terviseamet PPA-le kaasamise

taotluse Terviseameti ülesannete täitmiseks, millega PPA nõustus ning mille Vabariigi Valitsus oma korraldusega 13. augustil heaks kiitis. Korraldusega anti PPA-le luba minna Terviseametile appi alates 16. augustist. PPA piirangute kontrollimise kaasamiseks annab aluse hädaolukord. Eestis oli PPA esmakordselt kaasatud 2021 kevadel<sup>67</sup> ning järgmine kaasamine toimus juba 2021 suve lõpus<sup>68</sup>.

Eeltoodud muudatustest nähtub, et tavaline elukorraldus oli oluliselt mõjutatud juba kahe eelmise aasta jooksul ning kuna 2021 aasta lõpus täheldatud haigusjuhtumite arvu kasv ei näita maandumistendentse, jätkuvad riigi sekkumised ühiskonna elukorraldusesse ka edaspidises. Kui lähtuda argirutiinide teooriast, siis peaksid need muudatused ühiskonna elus kajastuma ka kuritegevuse statistikas. Samas PPA kaasamine võib vähendada toimepandud õigusrikkumiste arvu. Samuti tuleb nentida, et valitsuse otsused mõjutasid nii majandust, kui ka inimeste psühholoogilised seisundid, kuna rohkem kui kahe aasta jooksul oli oluliselt piiratud sotsiaalne elu, samuti kerkisid esile probleemid tööturul.

---

<sup>67</sup> Terviseameti 04.04.2021 korraldus nr 1.1-15/21/39. – Terviseameti dokumendiregister.

<sup>68</sup> Terviseameti 04.04.2021 korralduse nr 1.1-15/21/39 muutmise korraldus. – Terviseameti dokumendiregister.

## 4. KURITEGEVUS EESTIS 2019-2021: STATISTIKAAMETI, POLITSEI- JA PIIRIVALVEAMETI ANDMETE NING KOHTULAHENDITE PÕHJAL

### 4.1. Kuritegevus Eestis

Kuritegevuse tase muutmine hakkas toimuma juba 2020 aastal. Nagu eespool oli mainitud – üle kogu maailma oli tuvastatud kuritegevuse tase langus ning nagu nähtub Statistikaameti andmetest, on selline tendents säilinud ka Eestis: nn pandeemia aastale eelneval aastal oli registreeritud 27169 kuritegu, 2020 aastal oli registreeritud 25 817 kuritegu, 2021 aastal aga 25982 kuritegu.<sup>69</sup> Vaatamata eeltoodule on töö autori arvates liiga ennatlik rääkida sellest, et COVID-19 mõju oli kuritegevuse valdkonnas positiivne. Täpsema mõju tuvastamiseks on vaja võrrelda andmeid kuritegude liike silmas pidades.

Käesoleva töö raames oli Statistikaameti andmebaasi põhjal koostatud tabel (vt Lisa 1), millest nähtub, kuidas on muutunud kuritegude arv liigiti. Viimases veerus sisalduvatel sümbolitel on alljärgnev tähendus. ↗↗-ga on tähistatud liigid, kus toimus pidev juurdekasv, seejuures 2021 aastal oli kuritegude arv suurem kui 2020. ↗↘-ga on märgistatud liigid, kus 2020.aastal esinenud tõusule järgneb 2021. aastal langus. ↘↗-ga on märgistatud liigid, kus vastupidi 2020 aasta langusele järgnes 2021 aastal juurdekasv. ↗↗+ näitab liike, kus juurdekasv on 2019 aastaga võrreldes pidev, kuid 2020 aastal on toimunud rohkem kuritegusid, kui 2021. aastal. ↘↘ ja ↘↘- näitavad kuritegude arvu vähenemist, kusjuures ↘↘- on absoluutne vähenemine ning ↘↘ -ga on märgistatud liigid, kus langust näitav protsent oli väiksem, kui 2020.aastal.

Eespool nimetatud tabelist nähtub, et kuritegude liikide kontekstis ei olnud 2020 aastal tuvastatud kuritegude tase langemine absoluutne. Võrreldes 2019 aastaga on kasvanud poliitiliste ja kodanikuõiguste vastaste, ametialaste, avaliku usalduse vastaste, üldohtlike ja liiklusalaste kuritegude arv, samuti isikuvastastest kuritegudest on kasvanud raskemate liikide ehk tapmiste ja mõrvade arv ning varavastastest kuritegevustest on kasvanud varguste, asja omavolilise kasutamise, arvutikelmuste arv. Ka on täheldatud juurdekasv kaitseteenistuslastes kuritegudes, maksevahendi ja väärtpaberi võltsimises ning intellektuaalse omandi vastastes kuritegudes, kuid need on kuriteoliigid, kus arv on väike. Seega võib arvu muutmine olla pigem juhusliku laadi ning mitte näidata üldist tendentsi.

<sup>69</sup> Kuritegevus Eestis 2021. – Justiitsministeerium.

Tapmiste ja mõrvade arvu suurenemist seletas teatud määral justiitsminister Maris Lauri, avaldades, et kuna tapmiste ja mõrvade arv hakkas kasvama juba aasta algusest siis seost koroonaviiruse ja kasvu vahel ei esine ning enamust tapmistest leidis aset alkoholi tarvitamise käigus puhkenud tüldes. Sellist seisukoha toetavad mitmed 1970-test loodud teooriad, mis seletavad pühade ajal raske vägivalla juhtumite arvu kasvu, mida kinnitab ka Sotsiaalkindlusamet<sup>70</sup>.

Käesoleva töö autor, nõustudes Justiitsministeeriumi positsiooniga alkoholi tarvitamise kui kuritegude toimepanemise soodusteguri osas, leiab, et pandeemia mõju ei saa nii kategooriliselt eitada, kuna kuritegude toimepanemine võib olla tingitud ka sotsiaal-psühholoogiliste tegurite mõjuga. 2020. aastal toimunud muutused kogu ühiskonna elus mõjutasid ka ühiskonna psühholoogilist vastupidavust. Eesti sotsiaalkaitse minister S. Riisalo tunnistas, et „Kriisi foonil on inimeste stressitase tõusnud, keskmisest enam esineb pinget nooremates vanuserühmades, aga tuge vajavad ka näiteks distantsõppel olevate lastega pered, isolatsiooni jäänud vanemaealised, töö kaotanud inimesed. Suurt koormust tunnevad praegu paljud eesliinitöötajad, olgu need meditsiini-, sotsiaal- või haridussektoris, aga ka politseis”.<sup>71</sup> Eeltoodu kinnitab ka Tartu Ülikooli stressiuuring (2020), mille läbiviimise tulemusena selgus, et peaaegu poolel vastajatest on depressiooni risk, ka depressiooni, ärevuse ja vaimse kurnatuse sümptomite sagedus on võrreldes eelmiste aastatega kasvanud. Tallinna Ülikooli uuringust „Eesti elanike vaimne tervis ja heaolu“ nähtub, et depressioonile viitavate sümptomite esinemissagedus sõltus oluliselt sellest, mis muutused toimusid vastanute sissetulekutes.<sup>72</sup> Seega tuleb nentida, et 2020.aastal toimunud ühiskonna stressitase tõus on otseses seoses COVID-19 pandeemiaga. Kuna kuritegevuse taset mõjutavad mh ka psühholoogilised tegurid, siis on loogiline eeldada, et ootamatult tekkinud unikaalne pandeemia olukord, kui psühholoogiliste tegurite mõjutaja, avaldab mõju ka kuritegevusele raskemate isikuvastaste kuritegude arvu kasvu näol.

Argirutiinide teooria rakendamine võimaldab seletada mõrvade ja tapmiste tõusu, pidades silmas justiitsministeeriumi positsiooni alkoholi tarvitamise suhtes, järgmiselt: kui tuttavad inimesed sattuvad kinnise ruumi ja seal tarvitavad alkoholi, siis: a) alkohol provotseerib teatud erutusseisundi tekkimist, mille tõttu langeb isiku reageeringu adekvaatsuse tase, mille tõttu

<sup>70</sup> Perevägivald Eestis: politsei saab 40 kõnet päevas, kolmandikul juhtudel on pealtnäijaks või ohvriks laps. – Sotsiaalkindlusamet 21.12.2018.

<sup>71</sup> Soobik, R. Sotsiaalkaitseminister kutsus kokku vaimse tervise staabi ja suunab valdkonda lisaraha. – Sotsiaalministeerium 24.03.2021.

<sup>72</sup> Kask, K., Pulver, A., Liik, K. jt. Eesti elanike vaimne tervis ja heaolu eriolukorra ja COVID-19 pandeemia ajal. TLÜ loodus- ja terviseteaduste instituut, 2020.

tekkib vihavaen ning sellest tingitud kättemaksu soov, st isikul tekkib motivatsioon ja eesmärk; b) kättemaks on kõige efektiivsem füüsilise vägivalla kasutamise näol, mis tähendab et füüsilise vägivalla valimisel oma eesmärgi saavutamiseks nendib potentsiaalne seadusrikkuja, et see on kuriteo toimepanemist lihtsamal viisil võimaldav; 3) pealtnägijad ei pruugi sekkuda kas alkoholi tarvitamisele kaasnevate reaktsioonide häirete tõttu, või sest nad ei võta olukorda tõsiselt (kompetentse kaitse puudumine). Samuti, pidades silmas seda, et ainult osa kuritegudest on seotud alkoholi tarvitamisega ning võttes ära ülaltoodud jadast alkoholi tarvitamist, et muutu lõpptulemus ehk vägivalla toimepanemine, kuna see on eeskätte tingitud psühholoogilistest protsessidest, mitte pelgalt alkoholi tarvitamisest.

Käesoleva töö autori arvamusel mõjutab kõrgendatud ühiskonna stressitase ka tulirelva, selle olulise osa ja laskemoona ebaseaduslikku käitlemist, mis kasvas võrreldes eelmise aastaga 18,26% võrra. Sellise seisukoha kujundamisel tugines autor sõltumatu poliitilise organisatsiooni Center for American Progress publikatsioonile „4 Reasons Not To Buy Guns in Response to the COVID-19 Pandemic“, millest nähtub, et USA-s on pandeemia ajal täheldatud uus muret tekitav tendents – relvade ja laskemoonade ostmine, olles mõjutatud hirmu ja ärevusega. Organisatsioon palub mitte langetada kaalutlemata otsuseid lähtudes hirmust ebastabiilse tuleviku ees.<sup>73</sup> Nimetatud hirmu tuleks pidada motivaatoriks, mille mõjul võib tekkida isikul soov juhul, kui legaalne relva ostmine on võimatu, realiseerida enda soovi ebaseadusliku käitlemise vahendusel. Kui aga vaadata analüüsitud kohtulahendeid, siis 2020 aastal oli uuritud piirkonnas vähem relva ebaseadusliku käitlemist ehk kokku 8 juhtumit 2019. fikseeritud 13 juhtumi vastu. Siin tuleb mainida, et valdavas osas juhtumitest oli tulirelva leidmine seotud mingi muu liigi kuriteo toimepanemisega ehk relva leiti kas toimepanija kasutuses olevate ruumide/sõidukite läbiotsimisel. Ka nähtub analüüsitud lahenditest, et käitlemine võis toimuda enne äravõtmist mitme aasta jooksul, mis tähendab ka seda, et antud kuriteoliigi puhul pole võimalik tuvastada otsest COVIDI mõju.

Mis puudutab asja omavolilist kasutamist, siis karistusseadustiku kommenteeritud väljaandest nähtuvalt asja kasutamine on asja kasulike omaduste tarbimine või asjast vilja saamine, omanikusarnane seisundi teostamine.<sup>74</sup> Käesoleva töö autor leiab, et nimetatud teo kirjeldusest on järeldatav soov saada endale hüve teiste isikute vara arvel, mida tuleb pidada kuriteo toimepanemise motiiviks. Omavoliline tähendab aga, et kasutatakse ilma omaniku või valdaja

---

<sup>73</sup> Parsons C., Vargas E. W., Bhatia R.. 4 Reasons Not To Buy Guns in Response to the COVID-19 Pandemic. Center for American Progress 2020.

<sup>74</sup> Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). KarSK § 215. – Karistusseadustik. Komm vlj. 4. Tallinn: Juura 2015.

loata. On eluliselt usutav, et sellist tegu pantakse toime omanikult või valdajalt varjatult, et nad ei saaks takistada kasutamist. Seega on omavolilise kasutamise teostamine võimalik ainult siis, kui puudub piisav järelevalve asja üle. Argirutiinide teooria kontekstis tähendab see valvuri puudumist. Valvuri puudumine on otseselt seotud liikumispirangute ning eneseisolatsiooni nõuete kehtestamisega, kuna need meetmed siduvad inimest konkreetse viibimiskohaga ning tal puudub füüsiline võimalus iseseisvalt teostada järelevalvet muus kohtades asuva enda omandi üle.

Arvutikelmuse juurdekasvu osas (7,42%) tuleb nentida, et arvestades maailma kogemust oli see prognoositav. Vastavalt Riigikohtu praktikale, arvutikelmus on kelmuse n-ö derivaat: mingite sündmuste ahela tulemusena peab ühel isikul tekkima varaline kahju (millele pidi kuni 2015. aastani vastama varaline kasu mõnel teisel isikul). Arvutikelmuse puhul peab ebaseaduslik sekkumine andmetöötlusprotsessi tooma kaasa andmetöötlusprotsessi tulemuse vahetu mõjutamise, mis omakorda peab vahetult viima varalise kahju tekkeni kannatanul (RKKKo 3-1-1-94-14).<sup>75</sup> Olukorras, kui Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud piirangute tagajärjel sai raskendatuks ka mõnede kuriteoliikide toimepanemine (eeskätt need, mille õnnestumine sõltub oluliselt valvuri olemasolust), tekkis kurjategijatel vajadus leida alternatiivseid kuritegeliku sissetuleku allikaid, mis võimaldaksid „teenida“ nõ kodust lahkumata. Nagu oli eespool toodud (vt. lk. 24), küberkuritegude ehk arvutikuritegude kasv on samuti seletatav argirutiinide teooria abil.

Avaliku usalduse vastaste kuritegude kasv (8,40%) on samuti seotud omakasu saamise eesmärgiga ning sarnaselt arvutikelmustega sõltub selle edukus kontrolli teostamise võimalustest, mis on oluliselt piiratud pandeemia ajal füüsiliste kontaktide vähenemise tõttu.

Mootorsõiduki juhtimiste joobeseisundis arvu kasv (2,85%) demonstreerib eelkõige vastutustundetu käitumist, mida võib siduda kurjategija moraali langusega ning muutuvate ühiskonna hoiakutega. Politsei- ja Piirivalveameti põhja prefektuuri liiklusjärelvalvekeskuse juht Hannes Kullamäe tunnistas COVID-19 mõju liiklusele, selgitades, et kevadise olukorra ajal olid ajutiselt peatatud „Kõik puhuvad“ reidid ning joobekontrolli teostamine toimus liiklusjärelvalve käigus. Sellest saab järeldada, et riigipoolne kontroll muutus leebemaks, mille tõttu muutus ka autojuhtide käitumine, kuna vahelejäämise risk oli vähenenud. Vaieldamatu esinevad joobesjuhtimise puhul nii motiveeritud seadusrikkujad kui ka sobiv eesmärk Käesolev

---

<sup>75</sup> RKKKo 3-1-1-94-14.

töö autor leiab, et valvuri puudumise tingimus on täidetud ka selles mõttes, et joobes seisundis sõidukit juhtima asumine on kontrollimata käitumise tulemus. Kontrolli all tuleb mõista eeskätt selliste valvurite sekkumist, kes reaalselt ning õigeaegselt, st enne joobes juhtimise toimepanemist, võivad mõjutada potentsiaalse kurjategija otsustust. Kuna tõdemus „sõida kaine peaga“ on üldlevinud ning tuntud ka tänu PPA iga-aastaste kampaaniatele, siis tuleb nentida, et joobes juhtimise tuvastamine iseenesest näitab valvuri puudumist.

Samuti on 2020. aastal märkimisväärselt kasvanud poliitiliste ja kodanikuõiguste vastaste kuritegude arv (42,52%). Sellised kuriteod on toodud KarS 10. peatükis ning nende hulgas on ka seksuaalne ahistamine ja ahistav jälitamine, kusjuures viimane oma loomu poolest tihti seotud perevägivalda juhtumitega. Kui perevägivald näitab langemise tendentsi, siis ahistava jälitamise juhtumeid on 11% rohkem, kui 2019. aastal. Tüüpiline ahistav jälitamine toimub endise elukaaslase suhtes erinevate kanalite vahendusel kontakti otsimisel.<sup>76</sup> Ahistav jälitamine on teise isikuga korduva või järjepideva kontakti otsimise, tema jälgimise või muul viisil teise isiku tahte vastaselt tema eraellu sekkumise eest, kui selle eesmärk või tagajärg on teise isiku hirmutamine, alandamine või muul viisil oluliselt häirimine, kui puudub karistusseadustiku §-s 137 sätestatud süüteokoosseis ehk jälitustegevuseks seadusliku õiguseta isiku poolt teise isiku jälgimine tema kohta andmete kogumise eesmärgil.<sup>77</sup> Nagu nähtub eespool toodud kuriteo koosseisust, sellise tegevuse teostamine eeldab motiveeritud kurjategija olemasolu (st isikul on kuriteo toimepanemise tahe, kui ka füüsiline ja moraalne võimalus). Sihteesmärk on samuti sobiv – kuriteo objektiks on reeglina lähisuhtes olnud isik, kelle isiksust ja elulaadi tunneb kurjategija väga hästi, mis lihtsustab ka soovitud eesmärgi saavutamist. Kui ahistav jälitamine realiseerub sidevahendite abil – siis tekitab nelja silma all suhtlemise illusioon, mis eeldab teatud privaatsust ning valvuri puudumist. Kui ahistav jälitamine väljendub füüsilise kontakti otsimisel, siis teades ohvri elulaadi on võimalik leida aega, mil ohvri kõrval ei ole potentsiaalset valvurit. Käesoleva töö autori hinnangul on ahistava jälitamise juhtumite arvu kasv pandeemia esimesel aastal seletatav üdise stressiolukorraga. Autori hinnangul nähtuvad ahistavas jälitamises kinnisidee tunnused, mis viitab omakorda jälitaja ebastabiilsele psüühilisele seisundile. Seega on loogiline järeldada, et välistele mõjudele vastuvõtlikumad isikud võivad pandeemia tõttu stressihohkemas olukorras reageerida enda elu teistele stressiolukordadele teravamalt, mis avaldub mh ahistava jälitamise juhtumite arvu kasvus. Lihtsamalt öeldes

---

<sup>76</sup> Kuritegevus Eestis 2020. – Justiitsministeerium.

<sup>77</sup> Karistusseadustik. – RT I, 03.03.2021, 3.

pandeemia olukord lisab stressi, mis nagu säde, aktiveerib seadusvastast käitumist. Tekkib tugev emotsioon, mis käib käsikäes motiivi tekkimisega.

Mis puudutab teisi kuriteoliike, kus on täheldatud juurdekasv (intellektuaalse omandi vastased, ametialaste ning üldohtrikud kuriteod, siis leiab käesoleva töö autor, et nende seos COVID-19 pandeemiaga ei ole nii selgelt tuvastatav, mille tõttu jätab nimetatud kuriteoliike pandeemiaga seostamata, lisades, et ka selliste liikide osas on võimalik argirutiinide teooria rakendamine.

Kuna vaatamata ühiskonna ootustele ei toonud uue 2021. aasta saabumine kaasa COVID-19 pandeemia lõppu, oli autori hinnangul oodata, et 2021.aastal, mis üldjoontes ei erinenud eriti eelmisest aastast, säilivad samasugused tendentsid ka kuritegevuse dünaamika osas. Tabelist 2 nähtub aga, et 2021 aastal on olukord muutunud. Pidev juurdekasv on täheldatud ainult osades kuriteoliikidest. Pandeemia ajal on täheldatud pidev toimepandud kuritegude arvu juurdekasv järgmistes liikides: varavastased kuriteod, st vargus, kelmus, arvutikelmus ning ametialased kuriteod. Seejuures on arvutikelmuste pidev kasv kooskõlas teistes riikides täheldatud tendentsiga ehk sellega, et kurjategijad otsivad võimalusi kuritegude toimepanemiseks nõ kodust lahkumata. Eelnimetatu võib tähendada seda, et kõikidest kuriteoliikidest on eelnimetatud kuriteod sellised, mis on otseselt seotud pandeemia mõjuga. Seega osutusid käesoleva töö keskpunktiks just vargus, kelmus, arvutikelmus ning ametialased kuriteod.

#### 4.2. Andmekogud ja metoodika

Jõudes seisukohale, et kõikidest kuriteoliikidest on varavastased kuriteod, aga nimelt vargus, kelmus, arvutikelmus ning ametialased kuriteod sellised, mis on otseselt seotud pandeemia mõjuga, oli otsustatud käesoleva töö raames piirduda Viru Maakohtu teeninduspiirkonnas toime pandud süütegudega. Valik oli tingitud sellest, et autor töötab Narva kohtumajas ning kavatseb jätkata Narvas elamist, mis tingib ka isikliku huvi selle osas, kuivõrd on regioon ohutu ning millega seonduvalt võivad esineda riskid kuriteo ohvriks saada. Viru Maakohtu tööpiirkonnaks on Ida-Viru maakond ja Lääne-Viru maakond. Narva kohtumaja teeninduspiirkonda kuuluvad Narva linn, Sillamäe linn, Narva-Jõesuu linn ja Vaivara vald. Jõhvi kohtumaja tööpiirkonda kuulub Ida-Viru maakond, va Narva, Sillamäe, Narva-Jõesuu ning Vaivara vald. Rakvere kohtumaja tööpiirkonnaks on Lääne-Viru maakond. Seega on Viru Maakohtu tööga hõlmatud päris suur regioon, mis võimaldab ka ulatusliku analüüsi. Andmete allikateks olid nii kohtulahendid, kui ka Politsei- ja Piirivalveameti andmebaas, mis on avalikult



kättesaadav PPA koduleheküljel<sup>78</sup>. Töö raames olid analüüsitud Riigi Teataja kodulehel avalikult kättesaadavad Viru Maakohtu 2019-2021 tehtud lahendid. Kohtulahenditele pöörduiti, kuna PPA andmebaas ei võimalda järelduste tegemist toimepanija võimalikke motiivide osas. Sealt ei nähtu toimepanija tööhõivatust, alkohooljoovet ega nt varasemat karistatust.

Analüüsides Viru Maakohtu praktikat keskenduti otsustele, mis käsitlesid 2019-2021 toimepandud kuritegusid. Otsingumootorist olid valitud kriminaalkohtumenetluse jaotis, ajavahemik 01.01.2019 - 31.12.2019, lahendi liik – kohtuotsus ning eesmärgipärane KarS-i paragrahv. Järgnevalt kõrvaldati leitud kohtuotsustest neid, mis ei vastanud ajalisele kriteeriumile, kuna nt osa 2019. aastal tehtud otsustest puudutas 2018. aastal ning varem toimepandud kuritegusid. Kuna paljudes otsustes käsitleti mitu kuriteoepisoodi, siis töös vaadeldakse iga episood eraldi, et jälgida kuritegelikku aktiivsust. Analüüsimisel vaadeldi ka toimepanemise kuupäeva (huvitas kuu ning nädalapäev), toimepanemise aega. Osa kuritegudest oli toime pandud tuvastamata ajal ja seda eeskätt kuritegude puhul, mis eeldavad pikemaajalist tegutsemist. Samuti paljudes lahendites polnud võimalik tuvastada kas süütegude asjaolud tervikuna, nt üldmenetluses resolutiivosana tehtud lahendites, või siis osaliselt, nt andmekaitse seadusest lähtudes kustutatud info toimepanemise kohast. Osades lahenditest puudusid ka muud andmed, mis pakkusid huvi käesoleva töö raames: polnud võimalik tuvastada sugu, vanust, töökohta olemasolu (nimede ja isikukoodide asendamise korral X-dega). Ka tuleb mainida, et 2021. aasta andmed ei ole ammendavad, kuna 2022. aastal jätkub kohtuotsuste langetamine ka 2021. aastal ja ka varem toimepandud süütegude osas. Vaatamata eeltoodule on võimalik siduda olemasolevaid andmeid 2020-2021 ühiskonna elus toimunud muutustega. Käesoleva töö raames pakkusid huvi 69 kohtuotsust, mis käsitlesid 2019. aastal toimunud sündmusi, 89 kohtuotsust, kus kuritegu oli toime pandud 2020. aastal ning 31 kohtuotsus, mille kohaselt toimus õigusvastane süütegu 2021. aastal.

#### 4.3 Viru Maakohtu teeninduspiirkonnas kuriteo toimepanemise tingimused pandeemia ajal

Eelnevalt oli tehtud ülevaade teooriatest, mis võimaldavad kuritegude toimepanemise seletamist ning magistr töö peatükis 3.10 oli tehtud ülevaade teguritest, mis võivad mõjutada kuritegevust. Käesolevas peatükis uuritakse, mis varem toodud teguritest avaldusid pandeemia ajal.

---

<sup>78</sup> Politseitööga seotud avaandmed. – Politsei – ja Piirivalveameti koduleht.

Kohe tuleb mainida seda, et töö kirjutamisel selgus, et ametialaste kuritegude osakaal Viru Maakohtu teeninduspiirkonnas oli 2021 detsembri lõpu seisuga minimaalne: 2019 aastal oli kolm kriminaalasja, 2020 – kaks ning 2021 ainult üks kriminaalasi. Peaaegu kõik kuriteod olid toime pandud varem kriminaalkorras karistamata meeste poolt, va kriminaalasi nr 1-21-4475, kus toimepanijaks oli eelnevalt kriminaalkorras karistatud isik, kes vahendas altkäemaksu. Analüüsimisel selgus ka see, et ametialaste kuritegude puhul olid peaaegu kõik tehtud kohtuotsused tehtud resolutiivosaga ning isikute andmed olid asendatud x-dega. Seega oli analüüs võimatu. Eeltoodust lähtudes oli otsustatud piirduda ainult varavastaste kuritegude analüüsimisega ning uurida pandeemia ajal toime pandud kuritegude tingimusi.

Sotsiaal-demograafilistest teguritest pakkusid huvi eelkõige sugu ja vanus. Analüüsimisel võeti arvesse iga episoodi eraldi, kusjuures kui tegu oli toime pandud grupis, siis võeti arvesse reaalsete isikute arvu. Kohtulahendite uurimisel selgus, et valdavas osas olid varavastased kuriteod toime pandud meeste poolt (vt Tabel 1), mis oli küll oodatav. Naiste osakaal 2020-2021.a. vähenes. Tuleb aga mainida, et lahendeid, kus sugu on jäänud tuvastamata, oli päris palju. Võttes arvesse kohtumenetluse praktikat, võib eeldada, et teatud osa lahenditest oli koostatud alaealiste suhtes. Seda kinnitab ka asjaolu, et vaatamata nime ja isikukoodi x-dega asendamisele nähtub kohtuotsustest see, et menetlusalune isik õpib. Ka KarS § 87 sätestatud mõjutusvahendite kohaldamine näitab seda, et toimepanija oli alaealine. Nii 2019. aastal oli KarS § 87 kohaldatud 8 korral kolmeteistkümnest, 2020. aastal on 33 korral 47-st, 2021. aastal 12 korda kolmeteistkümnest. Sellega seoses tuleb järeldada, et alaealiste poolt toime pandud varavastaste kuritegude hulk on 2020 aastal kasvanud võrreldes pandeemia-eelse aastaga.<sup>79</sup>

Tabel 1. Toimepanija sugu 2019-2021 kohtulahendites.

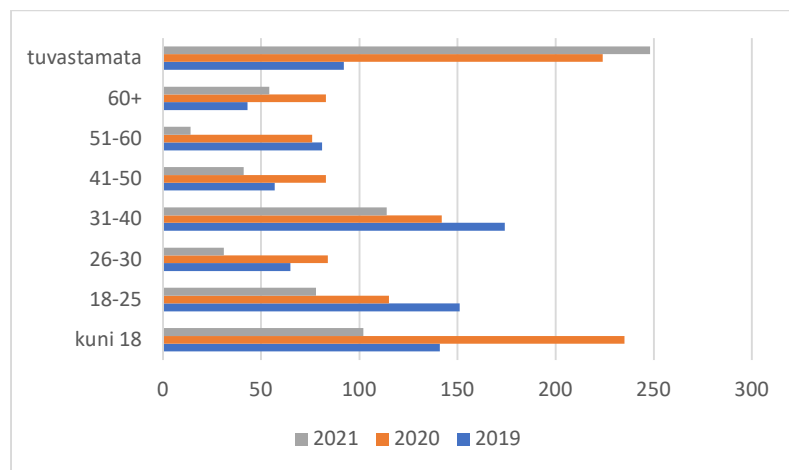
| Aasta/kokku | mehed<br>arv/% | naised<br>arv/% | tuvastamata<br>arv/% |
|-------------|----------------|-----------------|----------------------|
| 2019/243    | 191/78,6%      | 39/16%          | 13/5,4%              |
| 2020/304    | 243/79,9%      | 14/4,6%         | 47/15,5%             |
| 2021/97     | 80/82,5%       | 4/4,1%          | 13/13,4%             |

Allikas: 2019-2021 kohtulahendid.

<sup>79</sup> Alaealiste kuritegevuse kohta vt lähemalt p.5.4.

Uurides toimepanijate vanust jagati isikuid järgmistesse vanuserühmadesse: kuni 18-aastased ehk alaealised, 18-25 aastased, 26-30 aastased, 31-40 aastased, 41-50 aastased, 51-60 aastased, üle 60 aastased isikud.

Tabel 2. Toimepanija vanus 2019-2021 kohtulahendites.



Allikas: 2019-2021 kohtulahendid.

Juhtumite analüüsimisel selgus, et 2019 ja 2021 aastal olid varavastaste kuritegude toimepanemisel kõige aktiivsemad 31-40- aastased isikud. 2020 aastal aga kasvas hüppeliselt alaealiste poolt toime pandud kuritegude arv ning kõige suurem aktiivsus oli märgistatud just selles vanuserühmas. Autori hinnangul oli selline 2020 aasta erinevus seotud just pandeemia olukorraga. On loogiline järeldada, et täiskasvanud pereliikmed püüavad selle uue olukorraga kohaneda ning kerkinud majandusraskuste taustal tagada perekonna heaolu. Seisukoht tugineb 2020.a. mai kuus avaldatud Turu-uuringute AS uuringu andmetele, mille kohaselt 58% Eesti elanikest tunnetavad, et koroonaviirusega seotud olukord on vähendanud nende enda või pere sissetulekut, ning kui eestlaste seas on see osakaal 52%, siis teisest rahvusest inimeste seas tervelt 71%.<sup>80</sup> Moraalse kurnatuse tõttu ei pruugi täiskasvanud olla enam võimelised ennetada alaealiste käitumisprobleeme sama tõhusalt, nagu nõ tavalisel ehk pandeemiaeelsel ajal. Samuti kogevad alaealised pandeemia ajal stressi ka nt distantsõppe ning sõpradest eemalejäämise tõttu.<sup>81</sup> Eeltoodu alusel on põhjendatud jõuda järeldusele, et alaealiste poolt toimepandud kuritegude arvu langus 2021.aastal võib olla seotud staatiliste andmete ehk 2021. aasta sündmusi puudutavate kohtulahendite arvu vähesusega. Tuginedes Turu-uuringute AS publikatsioonidele tuleb nentida, et nii 2020.aastal kui ka 2021 aastal esines elanikutel

<sup>80</sup> Eesti elanikud on tuleviku osas lootusrikkad. – Turu-uuringute AS, 16.05.2020.

<sup>81</sup> 80% inimestest leiab, et koroonaviiruse leviku suhtes tuleb endiselt valvsust säilitada. – Turu-uuringute AS, 27.06.2021.

kõrgendatud ohutunnetus, mis pidanud mõjutama ka nende käitumist. Publikatsioonide kohaselt Eesti inimeste ohutunnetus koroonaviiruse leviku suhtes oli võrreldes 2020 juuliga augustis kahekordistunud,<sup>82</sup> seejuures 2020. aasta mai kuus selgus, et stressi või pinget olid küsitlusele eelneval kuul kogenud 76% elanikest, seejuures 17% olid seda kogenud palju rohkem kui varem ning 28% mõnevõrra rohkem kui varem<sup>83</sup>. 09.02.2021 publikatsiooni kohaselt saavutas ohutaju oma tipppunkti 2020.detsembris, kuid 2021. aasta alguses hakkas kahanema.<sup>84</sup> Kahjuks hakkas ohutunne juba veebruari algusest alates pidevalt kasvama.<sup>85</sup> Tuleb aga nentida, et ohutunne tase oli laineline ning märtsis järgnes uus langus. Ohutunnetus koroonaviiruse leviku suhtes langes mai kuuks samale tasemele, mis oli 2020 aasta kevadel ja suvel. Samas esines mai kuuks depressiooni või muu meeleoluhäire sümptomeid 28% inimestel. Kõige sagedamini kannatasid depressiooni sümptomite tõttu 15-24-aastased (51% vastajatest selles vanuserühmas). Samuti neil esines ärevushäire sümptomeid (42% vastajatest selles vanuserühmas) ning vaimse kurnatuse sümptomeid (74% vastajatest selles vanuserühmas). 2021. aasta suvel oli elanike stressitase madalam kui mai kuus. 30 päeva jooksul on stressi kogenud 70% (mai lõpus 75%), sealjuures suurel või väga suurel määral 23% (mai lõpus 29%). Vaatamata sellele ka nüüd kõige kõrgem stressitase oli 15-34-aastaste vanuserühmas. 2021 suve lõpuks oli olukord uuesti muutunud - võrreldes juuniga oli augusti kuuks ohutunnetus neljakordistunud, mis viitab üldise stressitase uuele tõusule.<sup>86</sup> Oktoobris hindas riigis oleva pandeemiaolukorda kriitiliseks kõige rohkem vastajatest (72%), mis oli 2021. aasta rekord. Käesoleva töö autori hinnangul kuigi Felson jt jätavad oma teooriast kurjategija isiksust väljapoole ning keskenduvad mitte isikule vaid teole ja selle asjaoludele, ei saa jätta täielikult tähelepanuta, et motiveeritud seadusrikkujaks saamist mõjutavad mh ka välised asjaolud. Kahe eelneva aasta jooksul oli autori arvamusel selleks asjaoluks aga koroonaviiruse pandeemia. Käesolevas töös ei ole stressitaseme/ohutunnetuse seost kuritegevuse tasemega teema mahu piirangu tõttu lähemalt uuritud. Magistritöö autor leiab, et nimetatud teema on huvipakkuv ning vajab edasist lähemat uurimist.

---

<sup>82</sup> Lehtla, E. Eesti inimeste ohutunnetus koroonaviiruse leviku suhtes on võrreldes juuliga kahekordistunud. – Sotsiaalministeerium 28.08.2020.

<sup>83</sup> Eesti elanikud on tuleviku osas lootusrikkad. – Turu-uuringute AS, 16.05.2020.

<sup>84</sup> Ohutunne koroonaviiruse leviku suhtes on langemas, kuid viiruse tõkestamise meetmeid järgitakse hoolsalt. – Turu-uuringute AS, 09.02.2021.

<sup>85</sup> Eesti inimesed mõistavad koroonaviiruse olukorra kriitilisust. – Turu-uuringute AS, 03.04.2021.

<sup>86</sup> Eesti inimeste ohutunnetus koroonaviiruse leviku suhtes on hakanud taas tõusma. – Turu-uuringute AS, 30.08.2021.

Järgnevalt analüüsis autor seda, kui tihti astuvad seadusest üle seadusliku sissetuleku töötasu näol omavad isikud ning kui suur on korduvalt toimepandavate isikute osakaal Viru Maakohtu teeninduspiirkonnas (Tabel 3). Eraldi pidas autor vajalikuks analüüsida nõ positiivse ühiskonnaliiget, st sellist isikut, kes on varem kriminaalkorras karistamata ning kellel on ametlik töökoht.

Tabel 3. Kurjategija profiil töö olemasolu ja kriminaalkorras eelneva karistatuse valguses 2019-2021 kohtulahendites.

| Aasta/kokku | töötu | töötav | karistatud | karistamata | kriminaalkorras<br>karistamata + töötav |
|-------------|-------|--------|------------|-------------|-----------------------------------------|
| 2019/243    | 140   | 103    | 179        | 64          | 46                                      |
| 2020/304    | 211   | 93     | 176        | 128         | 37                                      |
| 2021/97     | 59    | 38     | 51         | 29          | 16                                      |

Analüüsides tööhõivet ja karistatust selgus, et nii pandeemia eelneval aastal, kui ka kahel pandeemia-aegsel aastal töötud isikud sagedamini panid kuriteod toime. Arvuliselt moodustas 2019.a. ning 2021.aastal töötavate isikute osakaal ca 2/3 töötu kurjategijatest. 2020. aastal aga vähenes töötavate toimepanijate osakaal ning moodustas natuke üle 1/3.

Varasema karistatuse osas tuleb nentida, et kuigi retsidiviste oli rohkem, kui varem kriminaalkorras karistamata toimepanijaid, esines 2020. aastal märkimisväärtne karistamata toimepanijate arvu kasv. Nii 2019. aastal kui ka 2021. aastal moodustas kriminaalkorras karistamata toimepanijate osakaal ca 1/3 eelnevalt karistatud toimepanijatest. 2020. aastal aga juba 2/3.

Nõ positiivse ühiskonnaliige analüüsi tulemusel selgus, et pidevalt väheneb kriminaalkorras karistamata töötavate kurjategijate arv: kui 2019 aastal oli eelnimetatud isikute poolt toimepandud 46 episoodi, siis 2020. aastal oli neid juba 37 ning aasta hiljem alles 16.

Eeltoodu alusel võib teha järgnevaid järeldusi: 1) 2020. aasta ehk pandeemia leviku esimene aasta oli seotud inimeste käitumises toimunud muutustega, nimelt hakkasid töötavad isikud harvemini varavastased kuriteod toime panema, samas kasvas varem kriminaalkorras karistamata toimepanijate arv; 2) varem karistamata ehk päris seaduskuulekas isik, kes omab legaalset sissetulekut, vähem kaldub pandeemiaga seotud piirangute ajal panema toime kuritegusid.

Põhjused võivad olla erinevad, kuid töö autori hinnangul on ka siin rakendatav ratsionaalse valiku teooria. Olukorras, kui elu ei ole enam nii stabiilne ja ettearvatav, teeb tööga hõivatud

isik suurema tõenäosusega valiku kuriteost loobumise kasuks, kui hakkab riskima enda garanteeritud sissetulekuga, millest võib ilma jääda teatud liiki karistuse saamisel. Loomulikult ei tähenda see, et eelnimetatud isik ilmtingimata hakkab riskima stabiilses olukorras. Samas kui indiviidil on rohkem valikuvõimalust, nt töökoha muutmise osas, siis ei hoia ta nii tugevalt enda töökohast kinni. Pandeemia ajal võib aga uue töökoha leidmine raskendatud mh ka kandidaate kasvanud arvu tõttu. On üldteada, et valitakse parimaid. Miski ei garanteeri, et isegi lühiajalise reaalse vangistuse ärakandmise perioodil säilitab tööandja süüdimõistetu töökohta. Samuti on vähetõenäoline, et tööandja eelistab karistatud isikut karistamata töötajale juhul, kui nende ametialane sobivus on ühel tasemel.

Rääkides varavastastest kuritegudest tõuseb esile majandusliku kasu saamise eesmärk, mis on sageli varavastaste kuritegude liikumapanev jõud. Majandusliku kasu saamise soov on seotud ebapiisavate sissetulekutega. Sissetulekuid võib pidada ebapiisavateks nii lähtudes sisemistest vajadustest (mis ei pruugi olla ka adekvaatsed), kui ka üldtuntud asjaoludest, milleks on eelkõige töötus. Lähtudes Fleisheri töödest, kutsuvad madalad sissetulekud ning töötus esile kuritegevuse kasvu. Seega kuriteo pantakse toime selle esilekutsuva põhjuse ehk madala sissetuleku kõrvaldamiseks, mis tähendab seda, et toimepanija soovib saada majandusliku kasu. Pidades silmas motivatsiooni ja võimaluse teooriat oli otsustatud uurida, kas on muutunud töötuse tase pandeemia ajal ning kas töötuse tase, kui see on muutunud, muutus analoogselt varavastaste kuritegude arvule. Analüüsiks kasutati Töötukassa portaalis vabas juurdepääsus olevaid andmeid.<sup>87</sup>

Töötukassa andmetest nähtuvalt oli 2019 aastal töötute arv enam-vähem ühel tasemel (vt Joonis 3), 2020.aasta algusest hakkas aga töötute arv kasvama ning jõudis tipptasemele 01.02.2021, pärast aga hakkas langema. St koroonaviiruse nn esimese laine ajal toimus järsk töötute arvu kasv. Lähtudes motivatsiooni ja võimaluse teooriast, oli oodata, et paralleelselt töötuse määra kasvuga pidanuks kasvama ka motivatsioon kuritegude toimepanemiseks. See omakorda võis mõjutada üldist kuritegevuse taset.

Valitsuse poolt vastuvõetud meetmed on suutnud peatada töötusemäära tõusu. 2020 detsembris oli eraldatud 194 Ida-Virumaal tegutsevale ettevõtjale toetusena kokku 2,13 miljonit eurot<sup>88</sup> ning 203-le Ida-Virumaa asutustele olid Töötukassa poolt hüvitatud tööjõukulud perioodil 28. detsember 2020 kuni 31. jaanuar 2021<sup>89</sup> kusjuures esimesed väljamaksed pidid laekuma juba

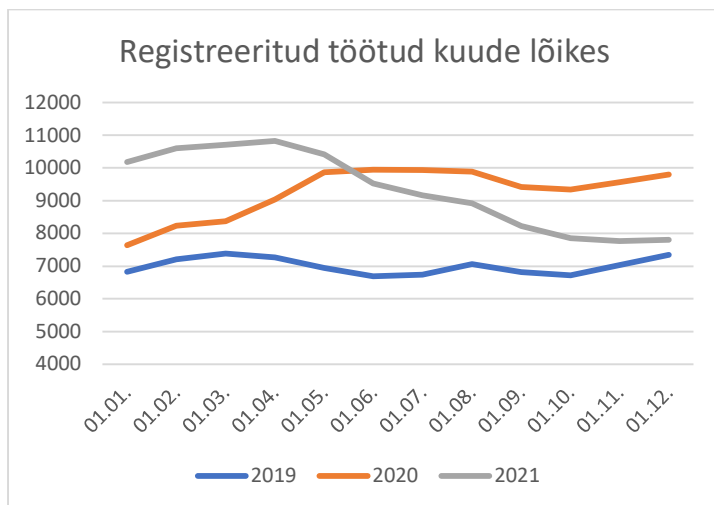
<sup>87</sup> Töötasud ja toetused. – Töötukassa portaal.

<sup>88</sup> Suutre, S. Ida-Virumaa toetusmeetmest saab raha 194 ettevõtjat. – Rahandusministeerium 31.12.2020.

<sup>89</sup> Töötasud ja toetused. – Töötukassa portaal.

veebruaries. Käesoleva töö autor seostab töötute arvu langust just asjaoluga, et riigipoolsed toetused hakkasid jõudma adressaadini.

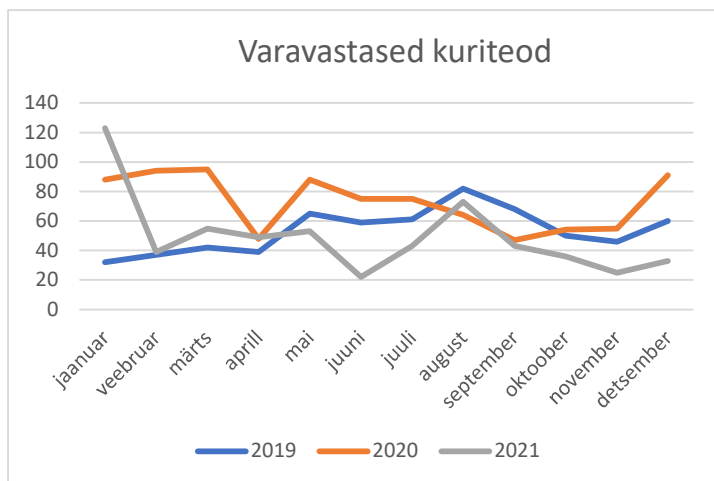
Joonis 3. Registreeritud töötud.



Allikas: Töötukassa portaal.

Järgnevalt võrreldakse Ida-Virumaal ja Lääne Virumaal varavastaste kuritegude toimepanemise dünaamikat töötute arvu kasvuga (vt Joonis 4).

Joonis 4. Varavastased kuriteod Ida-Virumaal ja Lääne Virumaal.



Allikas: PPA portaali

Kui vaadelda perioodi pandeemia algusest kuni 2021 lõpuni, siis selgub, et kuritegevuse tase ei olnud muutunud analoogselt töötute arvu muutmisega. Autori hinnangul on põhjusteks see, et pool regioonist ehk Ida-Virumaa on traditsiooniliselt kõrge tööpuudusega regioon kus

inimesed on harjunud majandusliku ebastabiilsusega. Samuti lähtudes kohtupraktikast on varavastased süüteod tihti nõ elustiili kuriteod, mis tähendab seda, et on olemas sellised kurjategijad, kes aastate jooksul käituvad ühel ja samal viisil, kas püsiva sissetuleku hankimiseks või harjumuspärase käitumise kordamiseks,<sup>90</sup> mis annab nõ aastast-aastaase teatud episoodide arvu juurde. Selliste eluviisi kurjategijate kinnipidamine ning ühiskonnast isoleerimine panustab ka kuritegevuse tase koikumisse.

Eeltoodust tuleb järeldada, et ainuüksi motivatsiooni ja võimaluste teooria ei seleta kuritegevuse tase kõikumist pandeemia ajal, st Viru Maakohtu teeninduspiirkonnas toimepandud varavastaste kuritegude arv ei sõltu otseselt töötute arvu kasvust. Seega oleksid pidanud eksisteerima ka muud asjaolud, mis mõjutaksid kahe viimase aasta jooksul varavastaste kuritegude tase kõikumist.

Seoses eeltooduga oli põhjendatud pöörduda argirutiinide teooria poole, mis annab kolm tingimust mille korraga esinemisel pantakse toime kuritegu. Motiveeritud seadusrikkuja mõiste on tunduvalt laiem, kui toimepanija nt motivatsiooni ja võimaluste teorias. Käsitledes võimalikke motiive tuleb lisaks töötusele vaadelda seadusrikkuja karistatavust, sh ka seda, kas ta on varem toime pannud analoogseid kuritegusid. Töö autori hinnangul võib oluliselt motivatsiooni mõjutada ka sõltuvusainete tarvitamine, kuna on üldteada, et neid tarvitanud isik ei ole üldjuhul võimeline adekvaatselt hinnata oma käitumist. Seega andmekogude analüüsimisel vaadati ka seda, kui tihti oli varguste objektiks just sõltuvusaine, st alkohol. Eesmärgi sobivust hinnates pöörati tähelepanu sellele mis ajal (nädalapäev, kellaaeg) ja mis kohas oli kuritegu toime pandud. Valvuri puudumist hinnati PPA andmebaasis kajastatud informatsiooni alusel.

Kahjuks ei nähtu PPA andmebaasidest alati varastatud objekti. Info varastatud esemetest on vaid juhtumite vabatekstina kirjelduses, mis on erineva detailsusega ning ei luba teha statistikat. Seega antud küsimuse uurimisel pööruti kohtulahendite poole, milles süüdistuse sisust nähtuvad ka varastatud esemed. Kohtulahendite uurimisel selgus, et varavastaste kuritegude toimepanemisel varastati sageli alkoholi. . Nimelt nähtub 2019.aasta 184 varguste episoodidest, et 66 korral oli kuriteo toimepanemise objektiks alkohol; 2020. aastal 265 episoodidest – 143 korral; 2021. aastal 84 episoodidest – 55 korral. St kolme aasta jooksul 553 episoodidest 246 ehk peaaegu pool vargustest oli toime pandud enda nõ lihtsamate vajaduste rahuldamiseks.

---

<sup>90</sup> RKKKm nr 3-1-1-66-13, p 6.2



Seejuures pandeemia esimesel aastal suurenes tunduvalt protsentuaalne alkoholi varastamise osakaal: kui 2019. aastal ca 1/3 juhtumitest oli seotud alkoholiga, siis 2020. aastal varastati alkoholi üle poole juhtumitest. Eeltoodu on kooskõlas Eesti Konjunkturiinstituudi poolt teostatud uuringuga, millest nähtub, et pandeemia ajal 2020. aastal suurenes Eesti täiskasvanud elanike alkoholitarbimine. 2020. aastal tarbis alkohoolseid jooke 87% vastanutest, 84% naistest ja 90% meestest. 2019. aastal vastavalt 85% ja 86%).<sup>91</sup>

Eesmärgi sobivust ning valvuri olemasolu hindamisel lähtuti eelkõige PPA andmebaasidest. Kuna pandeemia periood on seotud eelkõige sellega, et inimesed hakkasid rohkem aega kodus veetma, siis keskenduti varguste peal, mis olid eluruumides toime pandud. Argirutiinide teooriast lähtudes võiks oodata, et koduvarguste arv peaks vähenema liikumiskiirangute ajal ning üldse pandeemia ajal, mil isik viibib rohkem aega kodus. Kauplustes ning muudes avalikes kohtades peaks olema vähem rahvast ning ühelt poolt see tähendab potentsiaalsete valvurite puudumist ostjate seast, teiselt poolt kauplustes töötava personaali ja valvurite suuremat võimalust jälgida korda. Seega autor ootas, et poevarguste osas ei toimu suhtelist tõusu. Kohtulahendite analüüsimisel selgus, et kahes maakonnas 2019.aastal toimepandud vargustest (kokku 569) oli 83 seotud elukohaga. Seejuures ainult 5-s juhtumites kohal oli videovalve, muud olid ilma valveta, ja üks juhtum, kus esines muu füüsiline valve. 2020 aastal kokku oli toime pandud 759 vargust, neist 53 elukohaga seondult, kusjuures 6-s juhtumites kohal oli videovalve, muud olid ilma valveta, ja kaks juhtumit, kus esines muu füüsiline valve. 2021 aastal toime pandud 536 vargustest 48 olid seotud elukohaga, kusjuures 28 neist olid valveta kohad, 6 muu füüsilise valveta, 10 videovalveta, veel kahe juhtumi kohta info puudus, 1 korral pidanuks tagama turvalisust kodulukk ning veel ühel juhtumil ei takistanud turvamehe koos videovalveta olemasolu varguse toimepanemist. Eeltoodust nähtub, et tõesti pandeemia mõjutab positiivselt elukohast varguste toimepanemist, st elukoha kui sihtmärgi atraktiivsus väheneb. On loogiline, et eluruumi sissetungimine on muutunud raskemaks ka tänu potentsiaalsete tunnistajate arvu suurenemisele naabrite näol. Samas, pöördudes kohtulahendite alusel eespooltehtud alkoholi varguste analüüsile, tuleb nentida, et pandeemia ajal muutusid sobivamateks varguste toimepanemise kohtadeks avalikud kohad, eriti kauplused. Magistritöö autori hinnangul selline poevarguste kasv on seotud mh ka maskikandmise kohustusega. Lähtudes kohtupraktikast on retsidiivsus eriti levinud just varavarguste kuritegude puhul. Poevarguste omapära seisneb selles, et tihti on juba toimepanijad turvameestele ning müüjatele

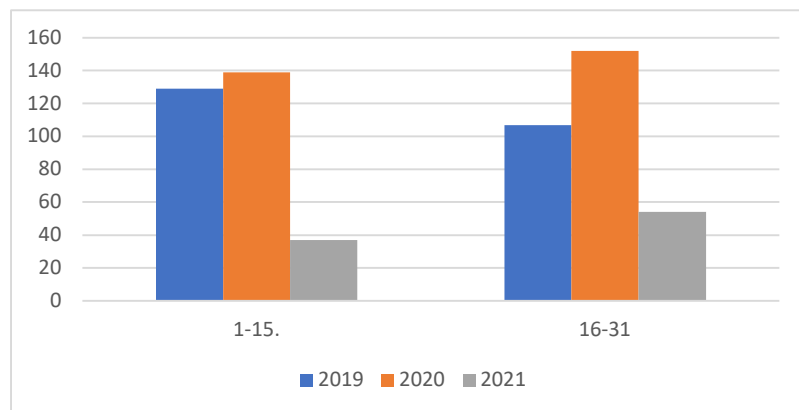
---

<sup>91</sup> Eesti Konjunkturiinstituut. Eesti alkoholiturg, alkoholi tarbimine ja alkoholipoliitika 2020. aastal. Tallinn: 2021

nägupidi tuttavad, mis toob kaasa ka kõrgendatud tähelepanu nende tegevuse suhtes. Maskikandmise kohustus takistab teatud mõttes nõ eelkontrolli teostamist, mis põhjendab ka suurenenud poevarguste arvu.

Analüüsides kuritegelikkude aktiivsust tuleb pöörata tähelepanu ka sellele, mis kuupäeval oli kuriteo episood toime pandud (Joonis 5). Mõeldes Eesti reaalist tuleb nentida, et reeglina kuu alguses laekuvad inimestele sissetulekud mh töötasu, pensionide ja toetuste näol. Seega saab eeldada, et kuu lõpu poole ehk siis, kui legaalsed sissetulekud saavad valdavas osas otsa, võib tekkida rohkem ajendit enda vajadusi kuritegelikul teel rahuldada.

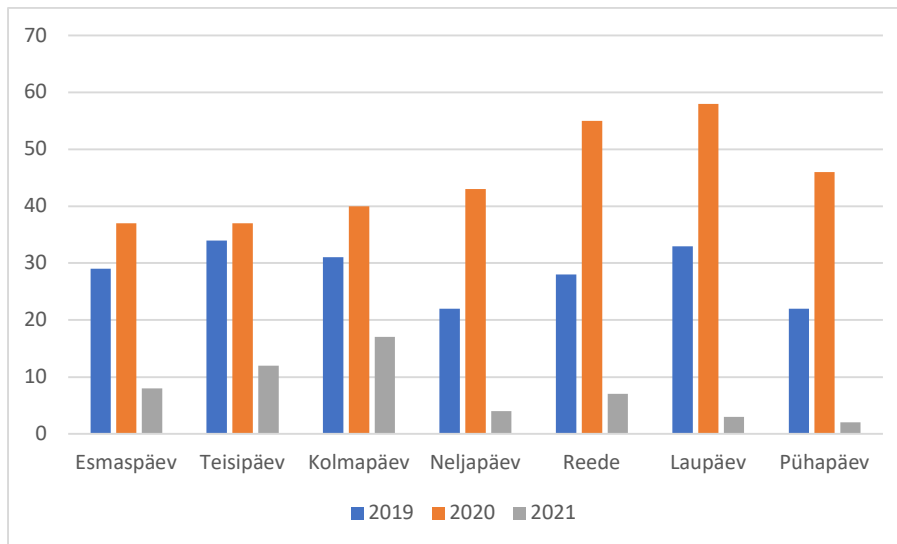
Joonis 5: Juhtumid kuupäevade lõikes



Allikas: Viru Maakohtu teeninduspiirkonnas 2019 - 2021 tehtud kohtuotsused

Kui vaadelda kuritegevust nädalapäevade lõikus, siis selgub, et 2019 aastal toimus kuritegude toimepanemine suhteliselt ühtlaselt – toimepanijad olid kuriteelikult aktiivsed nii nädala esimesel kui ka nädala teisel poolel. 2020. aastal aga langes suurem osa kuritegudest nädalavahetusele (vt Joonis 6).

Joonis 6. Juhtumid nädalapäevade lõikes.



Allikas: Viru Maakohtu teeninduspiirkonnas 2019 - 2021 tehtud kohtuotsused

On eluliselt usutav, et selline muutus võis olla uutes tingimustes seotud sellega, et meie kultuuris on reeglina nädala lõpp positsioneeritud kui puhkuse aeg, millal pühendatakse aega meelelahutustele rohkem, kui töönädala sees. Piirangute ajal, kui meelelahutuskohdade töötunnid olid piiratud või need kohad olid üldse suletud oli jäänud praktiliselt kaks võimalust kodust eemal aja veetmiseks: vabas õhus või kaubanduskeskustes aja veetmine. Ka on üldteada, et nädalavahetusel sageli juuakse alkoholi ning alkohooljoobe võib tingida ootamatute käitumisaktide teostamist. Kohtupraktikast nähtub palju juhtumeid, mis kinnitavad seda, et alkoholjoobes nt varguse toimepannud isik ei mäleta eriti hästi miks, kuidas ja mida ta pani toime. Nt kohtuasjast 1-11-3076 süüdistatav P.B toimepandud varguste üksikasju ei mäleta, sest oli alkoholi tarvitanud, asjas 1-19-4008 tervislikel põhjustel tekib süüdistataval alkoholi tarvitamise korral mälukaotus ja ta ei mäleta hiljem, mida ta joobeseisundis tegi. Ei mäleta kriminaalasja esemeks olevaid kuritegusid, kuid varguste toimepanemise kohta on videosalvestised. Võttes arvesse, et 2020 aastal on Eestis kasvanud alkoholi tarvitamine, ei ole välistatud, et just nädalavahetusel esinev toimepandud kuriteoepisoodide arvu kasv on seotud joobeseisundis tehtud impulsiivsete otsuste tegemisega.

Kokkuvõttes tuleb nentida, et eeltoodu alusel on tuvastatav ka Eestis COVID-19 mõju teatud kuriteoliikude arvu kasvule. Kõige rohkem seondub nimetatud mõju liikumispriirangutega, mille tõttu on täheldatud juurdekasv eespool nimetatud registreeritud kuritegude arvus.

## 5. ENNETUSTEGEVUS NING UUED VÄLJAKUTSED POLITSEITÖÖS.

### 5.1 Ennetustöö võimalikud lähtekohad

Kuritegevuse põhjuste teadmine aitab kaasa kutitegevuse ennetamisele suunatud meetmete väljatöötamisel. Ennetustegevusena võib pidada igasugust tegevust, tänu millele võivad toimuda positiivsed muutused valdkondades, mis oma esinevate probleemide tõttu on soodsad kuritegude toimepanemiseks. Näiteks psühholoogilise ja sotsiaalse kvaliteedi tõstmine mõjutab nii potentsiaalse kurjategija isiksust kui ka tema heaolu. Tavainimene ootab eelkõige seda, et kuritegude ennetamisega tegeleks politsei. 2018 aastal Politsei- ja Piirivalveamet avaldas tehtava ennetustöö ülevaadet<sup>92</sup>, millest nähtub, et „politsei ennetustöö – teadus- ja tõendus põhine koostöötegevus, mille eesmärk on hoida ära või lahendada probleeme. Valdkonnad ja ennetustöö tasand valitakse analüüsipõhiselt, mille tulemusel kasvab elanikkonna turvatunne ja turvalisus“.

Rääkides ennetustegevusest ei saa märkimata jätta eespool käsitletud kuritegevuse statistikat. Täheldades teatud kuriteoliikude pidevat kasvu kahe aasta jooksul on autori hinnangul põhjendatud oodata, et nende kasv säilib, seega oleks vaja pöörata tähelepanu just sellistele kuriteoliikidele. Töös analüüsitud andmetest lähtudes on põhjendatud tegelda võimalikult palju varguste, arvutikelmuste ning kelmuste ennetamisega.

Argirutiinide teooria räägib sellest, et kui leidub võimalus, siis leidub ka tegija. Seega peaks käesoleva töö autori hinnangul pandeemia ajal läbiviidav ennetustöö olema suunatud eeskätt sellele, et piirata kuritegude toimepanemise võimalusi. Samuti tuleb teha ennetustööd ka selleks, et tavakodanikul oleks võimalikult vähe võimalust saada nõ tegijaks ehk motiveeritud seaduserikkujaks. On eluliselt usutav, et läbi aegade püüdleb kurjategija kasu saamise poole, seejuures kasu võib olla nii moraalne kui ka materiaalne. Ratsionaalse valiku teooria loojad D. Cornishi ja R. Clarke pakkusid 25 meetodit, kuidas saab vähendada kuriteo toimepanemise võimaluste arvu. Sellist lähenemist nimetatakse olustikuliseks ennetamiseks (vt Tabel 4).

Tabel 4. Olustikulise kriminaalpreventsiooni 25 põhitehnikat.

---

<sup>92</sup> Ennetustöö kontseptsioon. PPA, Tallinn, 2018, lk.3.

| <b>Jõupingutuste suurendamine</b>                      | <b>Riskide suurendamine</b>                                 | <b>Kasu vähendamine</b>              | <b>Provokatsioonide vähendamine</b>       | <b>Vabanduste kõrvaldamine</b>          |
|--------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------|--------------------------------------|-------------------------------------------|-----------------------------------------|
| 1. Raskendada ligipääsu sihtmärgile                    | 6. Järelevalve tugevdamine                                  | 11. Sihtmärkide varjamine            | 16. Stressi ja frustratsiooni vähendamine | 21. Reeglite kehtestamine               |
| 2. Territooriumil e juurdepääsu kontrolli paigaldamine | 7. Kaasabi loomulikule valvsusele                           | 12. Sihtmärkide kõrvaldamine         | 17. Vaidluste, erimeelsuste vältimine     | 22. Juhendite koostamine                |
| 3. Väljapääsudele kontrolli seadmine                   | 8. Anonüümsuse vähendamine                                  | 13. Vara märgistamine                | 18. Emotsionaalse stressi vähendamine     | 23. Süütunde tekitamine                 |
| 4. Kurjategijate eraldamine üksteisest                 | 9. Kohalike töötajate vastutus, järelevaatajate rakendamine | 14. Turustamise takistamine          | 19. Omataoliste surve neutraliseerimine   | 24. Seadusekuulekusele kaasa aitamine   |
| 5. Erivahendite, sh relvade kontrollimine              | 10. Formaalse järelevalve parandamine                       | 15. Vähendada tulu saamise võimalusi | 20. Matkimise ärahoidmine                 | 25. Kontrolli uimastite ja alkoholi üle |

Allikas: Cornish, Clarke 2003, lk 141.

Analüüsid 2003. aastal loodud põhitehnikaid leiab käesoleva töö autor, et nad on eriti aktuaalsed pandeemia ajal. Meetmed numbritega 1-3 ning 5-10 on suunatud sellele, et võimalikult tõhusalt tagada valvuri olemasolus meetmed nr 4 ning 26-25 on suunatud kuriteo toimepanemise motivatsiooni vähendamisele. Ülejäänud meetmed on autori hinnangul suunatud sihtmärgi sobivuse vähendamisele. 21.07.2020 oli avaldatud siseturvalisuse arengukava 2020-2030, milles ennetamist nimetatakse turvalisuse elukeskkonna alustalaks. Käesoleva töö autor leiab, et ennetamine on parem kui ravi ja see tõde kehtib ka kuritegevuse puhul. Riigi tasandil on võimalik luua ebasoodsat olukorda kuritegude toimepanemiseks, mis piiraks kurjategijate võimalusi ning aitaks kaasa kuritegevuse taseme langemisele. Seda teostamisel võib lähtuda mh D. Cornishi ja R. Clarke pakutud meetoditest.

## 5.2 Riikidevaheline koostöö ning kuriteoohvrite kaitse

Kuna on kahtlane, et isegi parimate meetmete ja strateegiate väljatöötamisel kaob kuritegevus täielikult, siis paratamatult tuleb nii politseil kui ka teistel organisatsioonidel tegelda kuriteoohvritega. Kuriteoohvritel peab olema alati võimalik saada tuge ja kaitset. Ühiskonnas kehtestatud liikumispääsudega COVID-19 pandeemia ajal saagisid koduvägivald, laste seksuaalne väärkohtlemine, küberkuritegevus ning rassitlikud ja ksenofoobsed vaenukuriteod. Seetõttu on tähtis tugevdada ohvrite toetamise ja kaitse raamistikku ning hoolitseda selle eest, et see toimiks ka kriisiolukordades.<sup>93</sup>

ENVR (liikmesriikide ekspertide koostöö, kes töötavad ohvrite õiguste eest vastutavate pädevate valitsusasutuste kontrolli all kõigist Euroopa Liidu liikmesriikidest) tegevuse raames oli toimunud liikmesriikide kogemuste vahetus, mille tulemusena ilmus liikmesriikidele ega Euroopa Komisjonile mittesiduv, kuid liikmesriikides rakendatud headest tavadest valikut (2020. aasta aprilli seisuga) sisalduv dokument „Kuriteoohvrite kaitse ja toetamine COVID-19 pandeemia ajal – perevägivalla, küberkuritegude ja vaenukuritegude ohvrite kohtlemise headest tavade vahetus“.<sup>94</sup> Kuigi selles dokumendis keskendutakse peamiselt kuriteoohvrite abile, samuti sisaldab nimetatud kokkuvõtte riikide kogemuse kirjeldust kuritegevuse ennetamise alal.

Nt Belgias küberkuritegevuse keskuse ametlikul veebisaidil avaldatud mitu hoiatust seoses COVID-19ga seotud valeinfo, viiruste ja lunavara leviku, võltsitud veebipoodide, andmepüügi ja muuga. Samuti antud on selgitusi ennetusmeetmete kohta ning rahvast on kutsutud teatama kahtlastest sõnumitest üldisel e-posti aadressil. Selliseid sõnumeid on regulaarselt kajastatud ka uudistes, politsei veebisaitidel ja mujal. Portugalis on võetud kasutusele järgmised meetmed küberturvalisuse alase teadlikkuse suurendamiseks ja küberkuritegevuse ennetamiseks: prokuratuur on avaldanud lastele ja noortele mõeldud ajakohastatud voldiku, mille eesmärk on edendada turvalisemat internetikasutust; Nii prokuratuur kui ka kriminaalpolitsei on teinud kättesaadavaks Europolis suunised ja vahendid küberturvalisuse toetamiseks ja küberkuritegevuse vältimiseks; kriminaalpolitsei on üldsust hoiatanud, et tuleb olla eriti tähelepanelik COVID-19 kriisiga seotud küberohtude ja kuritegude suhtes. Mõlema riikide puhul on lisatud vastavad lingid, kust saab tutvuda konkreetsete meetmete rakendamisega.

<sup>93</sup> Ohvrite õigusi käsitlev ELi strateegia (2020–2025). Komisjoni teatis Euroopa parlamendile, nõukogule, euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele ning regioonide komiteele. Euroopa komisjon, Brüssel, 2020, lk.1.

<sup>94</sup> Kuriteoohvrite kaitse ja toetamine COVID-19 pandeemia ajal – perevägivalla, küberkuritegude ja vaenukuritegude ohvrite kohtlemise headest tavade vahetus. – ENVR koduleht.

Kogemuste jagamine on muutunud eriti tähtsaks 2020 aastal, kuna oli vaja kiiresti reageerida uue korra väljakutsetele, eriti nendes valdkondades, kus kuritegevus kannab ülemaailmset iseloomu. Ka Europa Komisjon on rõhutanud, et „pandeemia on samuti tõestanud, et digitaalkogukonna põhine politseitöö koos internetipolitseitööd hõlbustavate õigusraamistikega saab olema kuritegevuse ja terrorismi vastases võitluses keskse tähtsusega. Politsei ja kogukondade vahelised partnerlused nii internetis kui ka väljaspool seda võivad ennetada kuritegevust ning leevendada organiseeritud kuritegevuse, radikaliseerumise ja terroristliku tegevuse mõju. Kohalike ja piirkondlike ning riiklike ja ELi politseilahenduste vaheline side on ELi julgeolekuliidu kui terviku peamine edutegur“. Samas teatises oli leitud, et on keskse tähtsusega koostöö küberrünnakute osas, radikaliseerimise ja vägivaldse äärmusluse ennetamisel, terrorismi rahastamise allikate kõrvaldamisel. Ka viidati sellele, et koostöö organiseeritud kuritegevusega võitlemises aitab osutada vastupanu uutele tendentsitele, nt sellele, et kuritegevus on COVID-19 ajal kolinud interneti: on kasvanud võrgupettuste arv ning kuriteo objektideks on tihti tervise- ja hügeenitooted.<sup>95</sup>

Ennetustegevus hõlmab ka elanikkonna teavitamist abi saamise võimalustest kriisi olukorras ehk tööd potentsiaalsete kuriteoohvritega. Nagu oli eespool öeldud – paljudest kuritegudest ei ole politsei teadlik, eeskätt puudutab see perevägivalda. Seega, eeldades, et perevägivalla ohvrid on tunduvalt rohkem, on ülitähtis, et ohvriabi oleks kergelt kättesaadav. COVID-19 mõjul hakkas aktiivne koostöö selles valdkonnas toimuma Eestis eelkõige internetis: toimuvad erinevate tugisotsiaalsüsteemide kokkusaamised informatsiooni jagamiseks, on loodud võimalused abi saamiseks erinevatel sotsiaalmeedia platvormidel. Ka Sotsiaalkindlustusamet saadab meedia kaudu julgustavad sõnumid abistamisteenustest (ohvriabi, 24/7 kriisitelefoni, naiste tugikeskused ja varjupaigad).<sup>96</sup> Tuleb märkida, et ohvriabi ei tegele ainult vägivalla juhtumitega, sinna saavad pöörduda kõik isikud, kes on langenud kuriteo ohvriks.

Eespool mainitud siseturvalisuse arengukavas leetakse, et ennetustöö on valdkondadeüleline ja kogukonnakeskne ning eelkõige see on partnerlusele tuginev koostöö. Antud dokumendis on kirjeldatud nii soovitud olukorrad, kui ka olulisemad tegevussuunad (koos sobilikute meetmetega soovitud olukordade saavutamiseks). Arengukvast nähtub, et päris suur rõhk on pandud just ühiskonnaliikmete panusele. Kokkuvõtlikult öeldes oodatakse seda, et tõhusa

<sup>95</sup> Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Euroopa Ülemkogule, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja sotsiaalkomiteele ning Regioonide komiteele ELi julgeolekuliidu strateegia kohta. – Euroopa Liidu Nõukogu, Brüssel 2020.

<sup>96</sup> Protecting Women against Violence – Best Practices from all over Europe. – Federal Minister for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth, 2020.

ennetustöö mõjul kasvab igaühe vastutus: inimestel kujuneb hoiak, et ohutus algab nendest endist, mis eeldab käitumise korrigeerimist; paraneb inimese oskus hinnata erinevaid ohte, neid ennetada ja neile reageerida; suureneb valmisolek kriisi ajal kõrvalise abita toime tulla; tõuseb inimeste sallimatus vägivalda osas, oskavad seda märgata ja reageerida (ka teavitada); inimesed võivad ka ilma korrakaitseasutuste sekkumiseta lahendada avalikus ruumis esinevaid väiksemaid häirivaid juhtumeid. Siin tuleb pöörata tähelepanu sellele, et vastava arengukava eelnõu oli avaldatud juulis 2020, st siis kui Eesti on juba puutunud kokku COVID-19 mõjuga. Seega on päris suur rõhk (käesoleva töö autori arvates) pandud just ühiskonnaliikmete panusele.

### 5.3 Vaimne tervis

Koroonaviiruse levik mõjutas nii kuritegude toimepanemise tagajärgede leevendamisele suunatud meetmeid kui ka preventiivseid meetmeid. Humanitaarkriisid mõjutavad inimeste heaolu ja vaimset tervist. Kuigi suurem osa elanikkonnast kohaneb muutustega (toetudes nii isiklikele kui sotsiaalsetele ressurssidele), siis märkimisväärsel hulgal inimestest võivad tekkida psühhosotsiaalsed probleemid ning nendest omakorda teatud hulgal ka vaimse tervise probleemid. On ilmselge, et selliste probleemide tekkimine ei sõltu otseselt isiku suhetest seadusega ning ka varem seaduskuulekad inimesed võivad langeda psühholoogiliste probleemide ohvriteks, mille tagajärjel võib muuta ka nende seni seaduskuulekas elustiil ning tekkida motivatsioon kuritegude toimepanemiseks. 17. aprill 2020 oli avaldatud Sotsiaalkindlustusameti tellimusel VATEKi (vaimse tervise valdkonna organisatsioonide võrgustiku) laiendatud ekspertgrupi töö raames analüüs kroonviiruse kriisi mõjudest ja sekkumisvalikutest. Ekspertarvamus annab poliitikakujundajatele mõtteainest ja lähtekohad psühhosotsiaalse ja vaimse tervise kriisiabi laiapõhjalise tegevuskava väljatöötamiseks, samuti soovitusel ja raamistiku vajalike meetmete kavandamiseks. Antud analüüs pakub huvi käesoleva töö raames, kuna selles leiduvad koroonaviiruse kriisilukorra psühhosotsiaalsed ja vaimse tervise tagajärjed, mis omakorda seletavad mh ka motiveeritud seaduserikkuja tekkimise protsessi. Esmaste tagajärgede hulgas on psühhosotsiaalsed probleemid ning ka vaimse tervise probleemid (stress, sh hirm, muretsimine, ebakindlus). Pikemaajaliste tagajärgede hulgas on mh kõrgendatud viha ja agressioon valitsuse ja eesliinitöötajate suhtes; suurenenud viha, agressioon ja vägivald lähisuhetes ja peredes. Samuti oli VATEKi analüüsis märgitud, et pandeemial võib olla ka pikaajaline positiivne mõju, tuginedes andmetele, mis olid saadud 2003 aastal SARS-i epideemia uurimise tagajärjel. Positiivsete tagajärgede hulgas olid



suurem vaimse tervise teemade teadlikkus, paremad oskused enda elustiili tervislikumaks muutmisel ning suurenenud sotsiaalse toe pakkumine ja vastuvõtmine.<sup>97</sup>

Ka mujal maailmas olid läbiviidud vastavasisulised uurimused. Näiteks Suurbritannias oli leitud, et eriolukorra kehtestamine suurendas selliste isikute hulka, kes kogesid olulisel määral depressiooni ja ärevuse sümptomeid (The Policy Institute, 2020; University of Sheffield, 2020). Samuti oli mainitud, et Londoni King's kolledži poliitikainstituudi andmetel oli uuringu läbiviimise ajal 19% küsitletud isikutest vastanud, et tarvitavad rohkem alkoholi. Viiendik leidis, et tülitsevad oma pere või korterikaaslasega sagedamini. Need tegurid, eriti koosmõjus, suurendavad kuritegude toimepanemise tõenäosust, lähedaste isikutega tülitsemine viitab ka perevägivala juhtumite arvu kasvu ohule. Sellest tulenevalt on oluline just sekkumine preventiivsete meetmete näol, kuna paljud inimesed ei ole võimelised ilma kõrvalabita iseseisvalt oma probleemi lahendada ja vältida tegureid, mis tõstavad ärevuse taset veelgi rohkem.

#### 5.4 Alaealiste kuritegevuse preventsiooni olulisus

Vaimse tervise teema on eriti aktuaalne alaealise isiku puhul, kuna reeglina ei ole alaealine veel nii küps, et vastu panna ahvatlustele või lahendada stressiolukorda. Käesoleva töö autor leiab, et alaealiste kuritegevus väärrib oma loomu poolest suuremat tähelepanu ning ennetustegevust. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee samuti rõhutas sellise kuritegevuse liiki eraldatust, kuna see kriminoloogiline probleem on tuntud juba möödunud sajandist alates ning niikaua on pidevalt rahvusvahelise tähelepanu all.<sup>98</sup> On oluline õigeaegne probleemi lahendamine, kuna aastate jooksul muutuvad inimeste hoiakud ning mida noorem on õigusrikkuja, seda lihtsamal ja tõhusamal viisil saab teda mõjutada suunamaks seaduskuulekale teele.

Eelviidatud Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamuses olid loetletud tegurid, mis seletavad alaealiste kuritegevust. Allpool olev tabel on mainitud arvamuse lühikokkuvõtte. Tuvastades põhjusi ja viies neid kokku statistika andmetega saab tuvastada COVID-19 pandeemia mõju alaealiste kuritegevusele ning teha tuleviku prognoosi.

---

<sup>97</sup> Akkermann, K., Kõljalg, M., Vainre, M., Lai, A. Kroonviiruse kriisi psühhosotsiaalsed mõjud ja sekkumisvalikud. – Eesti Vaimse Tervise ja Heaolu Koalitsioon (VATEK) 17.07 2020.

<sup>98</sup> Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal “Alaealiste kuritegevuse ennetamine, alaealiste kuritegevuse käsitlemise viisid ja alaealisi käsitleva õigussüsteemi roll Euroopa Liidus”. Euroopa Liidu Teataja, C 110/75.

Tabel 5. Alaealiste kuritegevuse põhjused.

| Põhjus                                                      | Kirjeldus                                                                               | Tagajärg                                                                                                                                                                                         |
|-------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Lagunenud pere või ka probleemid pere- ja tööelu ühitamisel | Lapsed jäävad tähelepanuta, puuduvad piirangud ja kontroll                              | tähelepanu kompenseerimine: noorte kampadega ühinemine (liikmeid ühendab samasugune ideoloogia, etniline taust, muusika- või spordihuvi jne; kambale on tavaliselt omane õigust rikkuv käitumine |
| Sotsiaalmajanduslik marginaliseerumine või vaesus           | keeruline integreeruda ühiskonda                                                        | ängistuse ja agressiivsuse teke                                                                                                                                                                  |
| Koolist puudumine ja ebaedu hariduse omandamisel            | juba koolis “siltide kleepimine” või sotsiaalne häbimärgistamine                        | suurendab võimalust, et laps sattub antisotsiaalse käitumise või õigusrikkumiste teele                                                                                                           |
| Töötus                                                      | vanuse ja kogemuse puudumise tõttu on raskendatud /võimatu sissetuleku legaalne saamine | põhjustab sageli pettumust ja meeleheidet, suunab kuritegelikule käitumisele, eriti sissetuleku saamiseks                                                                                        |
| Meedia, videomängud                                         | vägivaldsete kuvandite ja suhtumiste edastamine                                         | väärtussüsteemi kujundamine, kus vägivalda võetakse aktsepteeritava käitumisena                                                                                                                  |
| Alkoholi, narkootikumide ja toksiliste ainete tarvitamine   | tekkib sõltuvus, isik vajab vahendeid oma vajaduste rahuldamiseks                       | õigusrikkumiste toimepanemine vajaduste rahuldamiseks, vähenevad või kaovad tavapärased pidurdusprotsessid (kontrollimatu käitumine)                                                             |

|                              |                                                                                                                |                                    |
|------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------|
| isiksuse- ja käitumishäireid | võib olla seotud mõjuainete tarvitamisega, võib olla iseseisev nähtus, mis on tingitud sotsiaalsete teguritega | impulsiivne ja mõtlematu käitumine |
| Puudujäägid õpetamises       | ühiskondlike ja kodanikuväärtuste asendamine utilitaarsete väärtustega                                         | võib viia sotsiaalse anoomiani     |

Allikas: Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee.

Eespool toodud tabelist nähtub, et suuremas osas on alaealiste ebaseaduslik käitumine seotud piisava kontrolli puudumisega, vaatamata sellele, et kuni täisealiseks saamiseni laps on oma vanema seadusega tagatud hoole all ning asub nõ vanema mõjusfääris. Käesoleva töö autor leiab, et paljude lapse käitumist mõjutavate negatiivsete tegurite kõrvaldamine on puhtalt kasvatus- ning lapsevanema huvitatuse küsimus. Paljudel juhtudel sõltub just lapse kasvatamisest see, kui teravalt laps reageerib kas majanduslikult tagasihoidlikule eluviisile, vägivalda kasutamisse jne.. Need küsimused on aga psühholoogilise uuringu teemaks ning käesolevas töös keskendutakse tagajärgetele.

Analüüsides valitsuse poolt võetud meetmeid COVID-19 leviku tõkestamiseks alaealiste kuritegevuse põhjuste kontekstis tuleb nentida, et vaatamata meetmetele eesmärkidele on nad sobivad ka alaealiste kuritegevuse mõnede põhjuste kõrvaldamiseks.

On üldteada, et pandeemia ajal rohkem aega hakati viibima kodus, mis tähendab seda, et paljud vanemad on nüüd füüsiliselt võimelised rohkem kontrollida oma lapsi ning kehtestada piiranguid. Kahjuks ei tähenda koju jäämine automaatselt, et lapsele on nüüd tagatud vajalik tähelepanu. Nagu oli eespool öeldud, teised pandeemiaga seotud probleemid võivad täiskasvanute tähelepanu kõrvale juhtima. Kuid igal juhul koos aja veetmine mõjutab positiivselt üldist tausta.

Kui rääkida noortekampadest, siis nõue 2+2 ja kaubanduskeskustes viibimise piiramine, eriti siis, kui meetmete kehtestamine langeb kokku ilmastikuga, mis ei soodusta väljas pikaajalist viibimist, kahtlemata vähendab kogunemisvõimalusi.

## 5.5 Rahastamine

Ka on tunda valitsuse tugi, kuna 2021 märtsis olid valitsuse otsusega eraldatud lisaeelarvest ligi miljon eurot Siseministeeriumi valitsemisalasse selleks, et katta kulud, mis tekkisid koroonaviirusega võistlemise tõttu. Otsustati katta järgmised kulud mis on seotud preventiivse tegevusega:

- Politsei- ja Piirivalveametile oli eraldatud 224 000 eurot COVID-19 piirangute järelevalveks vajalike lisapatrullide välja panekuks (mai lõpuni);
- Häirekeskusele oli eraldatud 43 000 eurot riigiinfo telefoni 1247 käigus hoidmiseks (perioodiks märtsist maini);
- Päästeametile oli eraldatud 39 000 eurot isikukaitse- ja desinfitseerimisvahendite soetamiseks (perioodiks märtsist maini);
- samuti eraldati 120 000 eurot televisioonil palvuspooltundide teleülekanneteks, et toetada kriisi ajal inimeste emotsionaalset ja vaimset heaolu; ka oli otsustatud toetada vaimulikke ja teiste koguduse töötajaid, kes ei saa Töötukassa toetusmeetmest palgatoetust ning selleks otstarbeks eraldati riigieelarvest 540 000 eurot.

Eeltoodust nähtub, et suurem osa eraldatud rahast on seotud vaimse heaolu toetamisega. Siseminister Kristian Jaani avaldas eraldatud 540000 euro osas, et „Meil on ligi 250 võlaõiguslepingu alusel töötavat vaimulikku ja teist koguduse töötajat, kes ei saa Töötukassa toetusmeetmest palgatoetust. Samal ajal pakuvad vaimulikud kriisi ajal äärmiselt olulist vaimset tuge nii oma koguduse liikmetele kui ka laiemalt abivajajatele. Kriisi ajal võimenduvad inimeste vaimse tervise probleemid ning kestva ebakindluse tingimustes ei tohi me hätta jätta neid, kes teisi selles toetavad“. Leian, et eeltoodud isikute tööd saab samuti käsitleda kuritegevuse ennetustööna, lähtudes sellest, et kuritegevuse tase sõltub mitte ainult majanduslikest teguritest, kuid ka vaimsest heaolust, eriti ajal, kui psüühilist stabiilsust võib mõjutada isiku isoleeritus tavapärasest suhtlusringist. Seega on töö autori hinnangul selline valitsuse otsus igati mõisteta, mõistlik ning on suunatud potentsiaalse kuriteo toimepanemise motiivi kõrvaldamisele.

## KOKKUVÕTE

Käesoleva töö raames oli uuritud koroonaviiruse mõju kuritegevusele. Enne töö kirjutamist autoril olid teatud ootused töö tulemuste osas. Nimelt ootas autor kinnitust, et pandeemia tõi kaasa ka kuritegevuse kasvu, mis võis olla tingitud Eestis oleva ebastabiilse olukorraga. Ebastabiilsuse all mõistis autor eelkõige ühiskonna rahulolematust ning majanduslikke raskusi.

Seatud hüpotees ei leidnud kinnitust. Eesti Vabariigis, sarnaselt teiste maailma regioonidega, on kuritegevuse tase langenud 2020. aasta jooksul peaaegu 5% võrra ning 2021 aastal tendents säilis. Tuleb küll mainida, et langus ei olnud absoluutne ehk kõike kuriteoliike puudutav. Oli täheldatud kuritegude arvu kasv kahe aasta jooksul varavastastes kuritegudes, aga nimelt varguses, kelmuses, arvutikelmuses ning ametialastes kuritegudes.

Saadud andmete tõlgendamisel oli kasutatud rutiinsete tegevuste teooria, mis aitas luua seoseid COVID-19 pandeemia ja kuritegude arvu kasvu vahel. Selle teooria valguses selgus, et kuritegevuse taseme muutmist mõjutavad eelkõige valitsuse poolt kehtestatavad liikumiskiirangud, kuna nende tõttu väheneb tõenäosus, et kuritegu jääb toimepanemata tänu potentsiaalse tunnistaja/pealtnägija juuresolekule. Eeltooduga oli tingitud nt erinevus varavastaste kuritegude dünaamikas: on langenud elukohtades toimepandud kuritegevuse arv, kuna liikumiskiirangute tõttu hakkasid inimesed viibima rohkem enda elukohtades, mis loomulikult takistas ka sissetungimisega varguste toimepanemist. Vastupidiselt on kasvanud kauplustes toimepandud varguste arv, mis osaliselt on seletatav potentsiaalsete valvurite puudumisega (kauplustes on vähem inimesi) ning maskide kandmise kohustusega (retsdivistide näod on varjatud), osaliselt aga sellega, et kauplustes oleval personaalil tekitab tänu külastajate vähesusele rohkem võimalusi jälgida üksikuid isikuid ning tabada neid nt kassaliinidest möödumisel juhul, kui kaup jääb tasumata.

Samuti eeldas magistr töö autor seda, et halvenenud majanduslik olukord samuti tingib kuritegevuse taseme tõusu. Saadud andmetes nähtus aga vastupidine tulemus, nimelt see, et Viru Maakohtu teeninduspiirkonnas ei olnud töötute arv otseselt seotud kuritegude arvuga.

Küll aga oli oodatav kelmuse ning arvutikelmuste arvu tõus. On üldteada, et kuritegevus areneb kiiresti ning sama kiiresti reageerib ühiskonnas toimuvatele muutustele. Ka käesoleval ajal on see tendents säilinud – nõudlus isiklike kaitsevahendite järele kutsus esile selliste toodete võltsimist üle kogu maailma. Kurjategijat üsna sagedamini proovivad ennast küberkuritegevuse

alal, kuna sissetuleku saamise vajadus on säilinud ka koroonaviiruse ajal vaatamata sellele, et nüüdseks muutus raskendatuks mõnede kuritegude toimepanemine eelnimetatud valvuri olemasolu tõttu.

Ennetustegevuse võimaluste analüüsimisel selgus, et ka ennetustegevus kohandub uute tingimustega. Nimelt on loodud rohkem võimalusi saada abi ka ilma füüsilise kontaktita, kuna paljude abinõude rakendamine on võimalik ka sidevahendite kaudu. On märkimisväärsed meetmed, mis on suunatud elanikkonna kehtivast olukorrast teavitamisele. Samuti on oluline, et ka raskes olukorras püütakse leida positiivseid momente, nt seda, mis kasu võib tuua pandeemia ühiskonnale.

Tuleb nentida, et üldjoontes on ka Eestis jälgitav ülemaailmne tendents – kuritegevuse tase üldine langus. Nagu mujal maailmas tuleb seda siduda eeskätt kehtestatud liikumispiranguga. On arusaadav, et piirangute kehtimine ei saa olla igavene ning juba praegu tuleb mõelda sellest, kuidas tagada kuritegevuse tase langust siis, kui piirangud enam ei kehti.

Käesoleva töö autor leiab, et käesoleva töö kirjutamise eesmärk on saavutatud, kuna on tuvastatud ja analüüsitud koroonaviiruse mõju kuritegevusele.

**Lisa 1. Registreeritud kuritegude arvu muutmine kuriteoliigi järgi .**

| <b>Kuriteo aste/liik</b>                                        | <b>2019</b> | <b>2020</b> | <b>muudatuse %<br/>(võrreldes<br/>2019)</b> | <b>2021</b> | <b>muudatuse %<br/>(võrreldes<br/>2019)</b> | <b>hinna<br/>ng</b> |
|-----------------------------------------------------------------|-------------|-------------|---------------------------------------------|-------------|---------------------------------------------|---------------------|
| Kuriteod kokku                                                  | 27<br>169   | 25<br>817   | -4,98%                                      | 25982       | -4,37%                                      | ↘↘                  |
| Inimsuse ja<br>rahvusvahelise<br>julgeoleku<br>vastane kuritegu | 4           | 1           | -75,00%                                     | 3           | -25%                                        | ↘↘                  |
| Isikuvastane<br>kuritegu                                        | 8 205       | 7 464       | -9,03%                                      | 7057        | -13,99%                                     | ↘↘-                 |
| ..tapmine                                                       | 29          | 37          | 27,59%                                      | 20          | -31,03%                                     | ↗↘                  |
| ..mõrv                                                          | 5           | 13          | 160,00%                                     | 7           | 40%                                         | ↗↗+                 |
| ..raske<br>tervisekahjustuse<br>tekitamine                      | 78          | 77          | -1,28%                                      | 74          | -5,13%                                      | ↘↘-                 |
| ..kehaline<br>väärkohtlemine                                    | 6 557       | 6 023       | -8,14%                                      | 5646        | -13,89%                                     | ↘↘-                 |
| ...ähvardamine                                                  | 954         | 793         | -16,88%                                     | 740         | -22,43%                                     | ↘↘-                 |
| ..vägistamine                                                   | 203         | 152         | -25,12%                                     | 186         | -8,37%                                      | ↘↘                  |
| Poliitiliste ja<br>kodanikuõiguste<br>vastane süütegu           | 294         | 419         | 42,52%                                      | 305         | 3,74                                        | ↗↗+                 |

|                                               |           |       |         |       |         |     |
|-----------------------------------------------|-----------|-------|---------|-------|---------|-----|
| Süütegu<br>perekonna ja<br>alaealiste vastu   | 461       | 422   | -8,46%  | 489   | 6,07%   | ↗   |
| Rahvatervisevast<br>ane kuritegu              | 1 536     | 1 350 | -12,11% | 1366  | -11,07% | ↘   |
| ..narkootikumide<br>ga seotud<br>kuritegu     | 1 502     | 1 330 | -11,45% | 1240  | -17,44% | ↘↘- |
| Varavastane<br>kuritegu                       | 10<br>190 | 9 955 | -2,31%  | 11551 | 13,35%  | ↗   |
| ..vargus                                      | 6 804     | 6 863 | 0,87%   | 7513  | 10,42%  | ↗   |
| ..röövimine                                   | 152       | 113   | -25,66% | 129   | -15,13% | ↘   |
| ..omastamine                                  | 593       | 418   | -29,51% | 409   | -31,03% | ↘↘- |
| ..kelmus                                      | 986       | 992   | 0,61%   | 1457  | 47,77%  | ↗   |
| ..arvutikelmus                                | 768       | 825   | 7,42%   | 1346  | 75,26%  | ↗   |
| ..kindlustuskelmu<br>s                        | 30        | 14    | -53,33% | 16    | -46,66% | ↘   |
| ..soodustuskelmu<br>s                         | 18        | 9     | -50,00% | 14    | -22,22% | ↘   |
| ..investeerimiskel<br>mus                     | 11        | 5     | -54,55% | 19    | 72,72%  | ↗   |
| ..väljapressimine                             | 95        | 67    | -29,47% | 60    | -36,84% | ↘↘- |
| ..asja omavoliline<br>kasutamine              | 144       | 147   | 2,08%   | 133   | -7,64%  | ↗↘  |
| Intellektuaalse<br>omandi vastane<br>kuritegu | 6         | 12    | 100,00% | 6     | 0%      | ↗↘  |



|                                                    |     |       |         |     |         |    |
|----------------------------------------------------|-----|-------|---------|-----|---------|----|
| Riigivastane kuritegu                              | 17  | 15    | -11,76% | 22  | 29,41%  | ↗  |
| Avaliku rahu vastane kuritegu                      | 913 | 744   | -18,51% | 671 | -26,50% | ↘- |
| Ametialane kuritegu                                | 71  | 79    | 11,27%  | 76  | 7,04%   | ↗+ |
| Õigusemõistmise vastane kuritegu                   | 371 | 337   | -9,16%  | 275 | -25,87% | ↘- |
| Avaliku usalduse vastane kuritegu                  | 988 | 1 071 | 8,40%   | 613 | -37,95% | ↗  |
| ..maksevahendi ja väärtpaberi võltsimine           | 2   | 6     | 200,00% | 0   | -100%   | ↗  |
| ..võltsitud maksevahendi ja väärtpaberi kasutamine | 437 | 420   | -3,89%  | 126 | -71,16% | ↘- |
| Keskkonnavastane kuritegu                          | 34  | 26    | -23,53% | 33  | -2,94%  | ↘  |
| ... loodusliku loomastiku kahjustamine             | 16  | 15    | -6,25%  | 23  | 43,75%  | ↘  |
| Majandusalane kuritegu                             | 379 | 208   | -45,12% | 297 | -21,63% | ↘  |
| Üldohtlik kuritegu                                 | 239 | 244   | 2,09%   | 196 | -17,99% | ↗  |
| ..tulirelva, selle olulise osa ja laskemoona       | 115 | 136   | 18,26%  | 104 | -9,56%  | ↗  |

|                                                |       |       |         |      |         |    |
|------------------------------------------------|-------|-------|---------|------|---------|----|
| ebaseaduslik<br>käitlemine                     |       |       |         |      |         |    |
| Liikluskuritegu                                | 3 460 | 3 468 | 0,23%   | 3013 | -12,91% | ↗↘ |
| ..mootorsõiduki<br>juhtimine<br>joobeseisundis | 2 704 | 2 781 | 2,85%   | 2410 | -10,87% | ↗↘ |
| Kaitseteenistusala<br>ne kuritegu              | 1     | 2     | 100,00% | 9    | 800%    | ↗↗ |

Allikas: Statistikaameti koduleht, stats.ee.

## Lisa2. Meeleavalduste kronoloogia ning korraldajate avaldused.

| Kuupäev    | Nimetus                                                                                                                                               | Avaldused                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 16.12.2021 | Protesti väljendamine põhjendamatute koroonapiirangute vastu                                                                                          | Protesti põhjendamatute koroonapiirangute ja lastele massiliselt neile mittevajaliku koroonavaktsiini süstimise vastu.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| 09.12.2021 | Protesti väljendamine põhjendamatute koroonapiirangute vastu                                                                                          | protesti põhjendamatute koroonapiirangute ja lastele massiliselt neile mittevajaliku koroonavaktsiini süstimise vastu.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| 02.12.2021 | Protesti väljendamine MEM Café represseerimise vastu                                                                                                  | toetati MEM Café tegevust ja nõuti apartheidide lõpetamist                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| 20.11.2021 | Laste vaksineerimise vastu                                                                                                                            | <b>ei olnud PPAs registreeritud</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| 23.10.2021 | Meelavaldus põhiseaduslike õiguste ja vabaduste kaitseks                                                                                              | Faktiline sundvaksineerimine ei ole vastuvõetav ja peab lõppema. Vaksineerimise vabatahtlikkuse põhimõtet peab austama reaalselt, mitte vaid deklaratiivselt. Vaktsiinipassidega ühiskonna lõhestamine ei ole vastuvõetav ja peab lõppema. Põhiseaduses sätestatud põhimõtet, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed, ei tohi eirata. Laste massiline Covid-19 vaksineerimine on põhjendamatu ja peab lõppema. Kõiki lastesse puutuvaid poliitilisi otsuseid langetades tuleb seada esikohale laste, mitte kellegi teise huvid. <sup>99</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| 18.09.2021 | protesti vaksineerimise ning sellega kaasnevate piirangute vastu                                                                                      | <b>ei olnud PPAs registreeritud</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| 24.07.2021 | Ülemaailmne meeleavaldus vabaduse ja inimõiguste eest! „World Wide Demonstration vol.3 (sundvaksineerimise ja politseiriigi vastu ning vabaduse eest) | Eestis vaktsiinide kõrvaltoimete ning neist tingitud surmad peavad olema avalikustatud. Vaksineerimine peab olema koheselt lõpetatud, vaktsiinipassid tühistatud. Eesti arstid peavad saama loa kasutada Covid-19 varajast ravi (mujal maailmas kasutavate ravimite osas). PCR testimine peab olema lõpetatud kui ebausaldusväärne. Politseiriigile iseloomulikud seadusemuudatused peavad olema tühistatud (NETS 1 – 347 SE, NETS 2 – 358 SE, ABIS – 366 SE osas), „süüdlased“ peavad vastama oma otsuste eest (nõustumine koostöömemorandumiga WHO-ga osas ning sellest tingitud inimeste põhiõigusi ja liikumisvabadust piirava vaktsiinipassi väljatöötamine ning kasutamine) - valitsus ja kõik vastutavad ametnikud peavad tagasiastuma seoses riigireetmise ja rahvavaenuliku käitumisega <sup>100</sup> |
| 15.05.2021 | „Ülemaailmne meeleavaldus vabaduse eest“                                                                                                              | Meele avaldamine koroonaviirusega seotud piirangute ning politsei- ja piirivalveameti direktori Elmar Vaheri vastu. „Eksperimentaalse“ koroonavaktsiini propaganda lõpetamise ning EV põhiseaduse austamise nõudmine                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |

<sup>99</sup> Vooglaid, V. (toim.) SAPTK korraldab 23. oktoobril suure meeleavalduse vaba ühiskonna kaitseks. – Objektiiv 05.10.2021

<sup>100</sup> Ülemaailmne meeleavaldus vabaduse ja inimõiguste eest! „World Wide Demonstration vol.3 (sundvaksineerimise ja politseiriigi vastu ning vabaduse eest). – MTÜ Eesti Vanemad 22.07.2021

|                                                                                                        |                                                                                             |                                                                                                                                                             |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 17.04.2021                                                                                             | Meeleavaldus koroonapiirangute ja valitsuse toetuseks                                       | -                                                                                                                                                           |
| 01.04.2021 -14.04.2021                                                                                 | Meeleavaldused NETS-i (nakkushaiguste ennetamise ja tõrje seaduse) eelnõu vastu             | ei olnud PPAs registreeritud                                                                                                                                |
| 20.03.2021                                                                                             | Meeleavaldusele koroonapiirangute vastu (autod)                                             | ei olnud PPAs registreeritud                                                                                                                                |
| 20.12.2020, 12.12.2020                                                                                 | Kaitsemaskide jagamine                                                                      | -                                                                                                                                                           |
| 27.11.2020                                                                                             | Seisame vastu EV Valitsuse otsusele kohustada kandma maske                                  | Kõik inimesed peavad saama ise otsustada, kas kanda maski või mitte. Isikuvabadused peavad olema kaitstud. Eestis on vaja rohkem vabadust ja vähem reegleid |
| 27.11.2020                                                                                             | Jagada soovijatele maske ja desinfitseerimisvahendit                                        | -                                                                                                                                                           |
| 22.11.2020                                                                                             | Protest koroonaviiruse meetmete karmistumise vastu.                                         | ei olnud kajastatud                                                                                                                                         |
| 07.11.2020; 31.10.20; 17.10.20; 03.10.2020; 05.09.2020; 29.08.2020; 22.08.2020; 15.08.2020; 09.08.2020 | Koroonaviiruse karantiinirežiimi vastane üritus                                             | ei olnud kajastatud                                                                                                                                         |
| 01.08.2020                                                                                             | Rahvusvahelise ürituse koroonaviiruse karantiini režiimi vastu Saksamaal meie poolne toetus | <b>ei olnud kajastatud</b>                                                                                                                                  |

## ВЛИЯНИЕ COVID-19 НА ПРЕСТУПНОСТЬ. Резюме.

2020. Этот год вошел в мировую историю как год распространения коронавируса COVID-19, что стало настоящим вызовом для всего мира, в том числе и для Эстонской Республики. Правительствам многих государств было необходимо принимать сложные и быстрые решения для предотвращения распространения вируса, учитывая при этом многие факторы. Как следствие –изменения в обычном укладе жизни, связанные с новыми обстоятельствами в изменившемся в одночасье мире.

Общество-это исторически сложившаяся форма совместного проживания людей и вытекающая из нее совокупность социальных отношений и институтов, в которых стремление к безопасности, включая правовую определенность, характерно для человека как члена общества. Совместное проживание требует взаимодействия людей, которое по самой своей природе может быть как позитивным (например, сотрудничество, помощь как на индивидуальном, так и на государственном уровне), так и негативным (например, подрыв правовых благ), что неизбежно снижает правовую определенность. Ущерб правовым выгодам может быть причинен как государством (например, ограничение определенных прав человека в кризисной ситуации), так и другими членами общества, и такое влияние наказывается как в уголовном порядке, так и в порядке проступка. Исходя из того, что коронавирус оказал, несомненно, влияние на все сферы жизни, логично предположить, что влиянию подвергся и криминальный мир, что не могло не сказаться на уровне преступности. До написания данной работы у автора были определенные ожидания относительно итогов работы, которые позже трансформировались в рабочую гипотезу. В частности, автор ждал подтверждения, что нестабильная ситуация в Эстонии, вызванная пандемией в 2020 году, привела к росту уровня преступности. Под нестабильностью автор понимал, прежде всего, недовольство в обществе и экономические трудности. Результаты, полученные во время написания этой работы, были в некотором отношении неожиданными.

Следует отметить, что гипотеза, выдвинутая в начале исследования, не подтвердилась. В Эстонской Республике, как и в других регионах мира, уровень преступности снизился к 2020 году почти на 5% за год. Следует, однако, отметить, что снижение не было абсолютным и не касалось всех видов преступлений. Увеличилось количество

профессиональных и противоимущественных преступлений, а именно краж, мошенничеств и компьютерных мошенничеств.

В ходе написания данной работы был дан краткий обзор различных криминологических теорий, рассмотрено само понятие преступления и составлен перечень факторов, влияющих на уровень преступности, таких как: факторы, вытекающие из личности преступника (социально-демографические характеристики, судимость, психологические черты, биофизиологические особенности); экономические факторы; социально-психологические факторы (депрессия и уровень тревожности человека; традиционная агрессивность, потребности человека, ценности, привычки, роль в обществе, семья, школа и т.д.); политические факторы: контроль власти/отсутствие контроля; эффективная сила правоохранительных органов; система правоохранительных органов; политика других компонентов системы уголовного правосудия; эколого - географические факторы (плотность населения, степень урбанизации, воздействие на окружающую среду); социальные факторы (общество в целом, общество существующих принципов и передача ценностей через него; снижение морали населения; состав населения; стабильность населения; образовательные, рекреационные и религиозные характеристики; транспортные модели; отношение граждан к преступности; практика информирования граждан о преступлениях). Таким образом факторы, влияющие на преступность, можно разделить на две группы: внешние и внутренние. В разные времена приверженцы различных криминологических теорий выделяли особое значение то внешних то внутренних факторов. Автор данной работы считает, что на преступность влияют факторы обеих групп, так как поведение человека развивается под влиянием как внешнего, так и внутреннего миров.

Необходимые для написания работы данные были интерпретированы с использованием теории рутинной деятельности, которая помогла установить связь между пандемией COVID-19 и ростом уровня преступности. Лоуренс Коэн и Маркус Фелсон (1979), создатели теории рутинной деятельности, обнаружили, что источником большинства преступлений являются события повседневной жизни, причем в большинстве случаев преступниками становятся не паталогические преступники, а обычные люди. Для того чтобы преступление было совершено, как во времени, так и в пространстве должны совпадать 3 условия. Во-первых, должен быть мотивированный преступник, который должен обладать как волей к совершению преступления, так и физическими и

моральными способностями. Во-вторых, цель совершения преступления должна быть соответствующей, то есть позволяющей совершить преступление более простым способом. Пригодность целевой цели оценивается в соответствии с 4 критериями: (a) ценность для преступника, что означает, что целевая цель должна быть ценной именно в глазах преступника; (b) недееспособность для преступника; (c) видимость или приманка для потенциального преступника; (d) доступность для преступника и возможность побега. Третий фактор - отсутствие охранника, в то время как роль охранника также может выполнять обычный человек, который может вмешаться или стать свидетелем.

В свете этой теории оказалось, что на изменения уровня преступности в первую очередь влияют ограничения на передвижение, введенные правительством, поскольку они напрямую связаны с обязательным условием совершения преступления, таким как отсутствие охранника.

Автор работы также предположил, что ухудшение экономической ситуации приведет к росту уровня преступности. Однако полученные данные показали противоположный результат, а именно, что общий уровень преступлений по всей Эстонии снизился. Тем не менее, рост числа краж, мошенничеств и был ожидаем. Общеизвестно, что преступность быстро развивается и что она одинаково быстро реагирует на изменения в обществе. Эта тенденция сохраняется и сегодня, о чем свидетельствует возросшее количество магазинных краж наряду с уменьшением краж из жилых помещений. Также вполне предсказуем в условиях изоляции рост числа киберпреступлений, так как потребность преступников в получении нелегального дохода никуда не делась, а совершение многих видов преступлений стало затруднено ввиду отсутствия физических контактов.

Анализ профилактической деятельности показал, что профилактика также адаптируется к новым условиям. В частности, было создано больше возможностей для получения удаленной помощи. Также осуществляется своевременное информирование населения о текущей ситуации. По мнению автора в сложившейся ситуации весьма важно найти и положительные моменты, такие как то, какую пользу общество может извлечь из пандемии и чему может научиться.

Автор этой работы считает, что цель написания этой работы была достигнута, поскольку было выявлено и проанализировано влияние коронавируса на преступность.

## KASUTATUD KIRJANDUS

1. 80% inimestest leiab, et koroonaviiruse leviku suhtes tuleb endiselt valvsust säilitada. – Turu-uuringute AS, 27.06.2021. <https://turu-uuringute.eu/80-inimestest-leiab-et-koroonaviiruse-leviku-suhtes-tuleb-endiselt-valvsust-sailitada/> (25.12.2021).
2. A Timeline of COVID-19 Developments in 2020. - The American Journal of Managed Care. <https://www.ajmc.com/view/a-timeline-of-covid19-developments-in-2020> (20.03.2022).
3. Abrams, D. S. COVID and Crime: An Early Empirical Look. – Faculty Scholarship at Penn Law 2020 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0047272720302085> (24.11.2021).
4. Abrams, D. S. Crime in the Time of COVID. – The Econofact Network 30.03.2021 <https://econofact.org/crime-in-the-time-of-covid> (24.11.2021).
5. Agnew, R. Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. – Criminology 1992/30.
6. Akkermann, K., Kõljalg, M., Vainre, M., Lai, A. Kroonviiruse kriisi psühhosotsiaalsed mõjud ja sekkumisvalikud. – Eesti Vaimse Tervise ja Heaolu Koalitsioon (VATEK) 17.07 2020. [https://www.europsy.net/app/uploads/2020/05/Ekspertarvamus-ps%C3%BChhosotsiaalse-kriisi-m%C3%B5judest\\_l%C3%B5plik-22.04seisuga.pdf](https://www.europsy.net/app/uploads/2020/05/Ekspertarvamus-ps%C3%BChhosotsiaalse-kriisi-m%C3%B5judest_l%C3%B5plik-22.04seisuga.pdf)
7. Alekseev, S., Salimzjanova, R. Kriminologija. Kazan: Akademija socialnogo obrazovanija 2013. – [http://lib.maupfib.kg/wp-content/uploads/up\\_krim\\_na\\_publ.pdf](http://lib.maupfib.kg/wp-content/uploads/up_krim_na_publ.pdf) (3.01.2022)
8. Andresen, M. A.; Hodgkinson, T. In a world called catastrophe: the impact of COVID-19 on neighbourhood level crime in Vancouver, Canada. – Journal of Experimental Criminology 09.01.2022.
9. Andresen, M.A., Hodgkinson, T. Somehow. I always end up alone: COVID-19, social isolation and crime in Queensland, Australia. – Crime Science 2020/9, art 25.
10. Anvelt, A. Organiseeritud kuritegevus kui reaalne negatiivne võim tänapäeva Eesti ühiskonnas. – Juridica 2000/5.
11. Anvelt, A. Organiseeritud kuritegevus. Tallinn: Sisekaitseakadeemia kirjastus 2002.
12. Ashby, M. P.J. Initial Evidence on the Relationship between the Coronavirus Pandemic and Crime in the United States. – Crime Science 2020/9 (1).



13. Bartusevicius, H. jt. The Psychological Burden of the COVID-19 Pandemic Is Associated With Antisystemic Attitudes and Political Violence. – Psychological Science 2021/32, nr 9. <https://journals.sagepub.com/toc/pss/32/9> (27.12.2021).
14. Becker, G. S. Crime and Punishment: An Economic Approach. – Journal of Political Economy 1968/ 76, nr 2. [https://www-jstor-org.ezproxy.utlib.ut.ee/stable/pdf/1830482.pdf?ab\\_segments=0%2Fbasic\\_search\\_gsv2%2Fcontrol&refreqid=fastly-default%3A85c00afabea3bcfd280d83a614d17411](https://www-jstor-org.ezproxy.utlib.ut.ee/stable/pdf/1830482.pdf?ab_segments=0%2Fbasic_search_gsv2%2Fcontrol&refreqid=fastly-default%3A85c00afabea3bcfd280d83a614d17411) (28.12.2021).
15. Bell, B., Machin, S. The Impact of Migration on Crime and Victimization. A report for the Migration Advisory Committee. Centre for Economic Performance, LSE 2011. – [https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment\\_data/file/257233/lse-consulting.pdf](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/257233/lse-consulting.pdf) (28.12.2021).
16. Boman IV. J. H., Gallupe, O. Has COVID-19 Changed Crime? Crime Rates in the United States during the Pandemic. – American Journal of Criminal Justice 2020, vol. 45.
17. Borrión, H. A new toolkit for capturing how COVID-19 impacts crime: Tools grounded in resilience theory could help communities better prepare for disasters. – ScienceDaily 15 October 2020. <https://www.sciencedaily.com/releases/2020/10/201014141142.htm> (27.12.2021).
18. Cambridge Business English Dictionary. Cambridge University Press, 2011.
19. Cantor D., Land K. Unemployment and crime rates in the post World War II United States: a theoretical and empirical analysis. – American Sociological Review No. 50, 1985.
20. Carleton, R. N. Fear of the unknown: One fear to rule them all? – Journal of Anxiety Disorders June 2016, vol. 41.
21. COVID-19 haiguse leviku tõkestamiseks vajalikud meetmed ja piirangud. – RT III, 16.01.2021, 3. – <https://www.riigiteataja.ee/akt/316012021003>
22. COVID-19 impact on migrant smuggling and human trafficking. 2020. – Interpol. <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2020/COVID-19-impact-on-migrant-smuggling-and-human-trafficking> (26.12.2021).
23. Cressey, D. R. Delinquency, crime and differential association. – Springer Science + Business Media B.V. 1964.
24. Crime and contagion. The impact of a pandemic on organized crime. Global Initiative Against Transnational Organized Crime: Geneva 2020. –

- <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2020/03/GI-TOC-Crime-and-Contagion-The-impact-of-a-pandemic-on-organized-crime.pdf> (27.12.2021).a
25. Eesti elanikud on tuleviku osas lootusrikkad. – Turu-uuringute AS, 16.05.2020. <https://turu-uuringute.eu/eesti-elanikud-on-tuleviku-osas-lootusrikkad/>
  26. Eesti elanikud on tuleviku osas lootusrikkad. – Turu-uuringute AS, 27.06.2021. <https://turu-uuringute.eu/eesti-elanikud-on-tuleviku-osas-lootusrikkad/> (25.12.2021).
  27. Eesti inimesed mõistavad koroonaviiruse olukorra kriitilisust. – Turu-uuringute AS, 03.04.2021. <https://turu-uuringute.eu/eesti-inimesed-moistavad-koroonaviiruse-olukorra-kriitilisust/> (25.12.2021).
  28. Eesti inimeste ohutunnetus koroonaviiruse leviku suhtes on hakanud taas tõusma. – Turu-uuringute AS, 30.08.2021. <https://turu-uuringute.eu/eesti-inimeste-ohutunnetus-koroonaviiruse-leviku-suhtes-on-hakanud-taas-tousma/> (25.12.2021).
  29. Eesti Konjunkturiinstituut. Eesti alkoholiturg, alkoholi tarbimine ja alkoholipoliitika 2020. aastal. Tallinn: 2021. – [https://www.sm.ee/sites/default/files/news-related-files/eesti\\_alkoholiturg\\_alkoholi\\_tarbimine\\_ja\\_alkoholipoliitika\\_2020\\_uus.pdf](https://www.sm.ee/sites/default/files/news-related-files/eesti_alkoholiturg_alkoholi_tarbimine_ja_alkoholipoliitika_2020_uus.pdf)
  30. Ehrlich, I. On the Relation between Education and Crime. – Juster F. T. (koost). Education, Income, and Human Behavior. NBER 1975. <https://www.nber.org/system/files/chapters/c3702/c3702.pdf> (28.12.2021).
  31. Ennetustöö kontseptsioon. PPA, Tallinn 2018. – <https://www.politsei.ee/files/Ennetus/politsei-ja-piirivalveameti-ennetust-kontseptsioon-sept-2018-.pdf?40da87a884>
  32. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal “Alaealiste kuritegevuse ennetamine, alaealiste kuritegevuse käsitlemise viisid ja alaealisi käsitleva õigussüsteemi roll Euroopa Liidus”. Euroopa Liidu Teataja, C 110/75. – <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006IE0414:ET:HTML>
  33. European Union serious and organised crime threat assessment (SOCTA) 2021. A corrupting influence : the infiltration and undermining of Europe’s economy and society by organised crime. – Europol 07.12.2021. <https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta-2021> (26.12.2021).
  34. Ferrell, J. Making Sense of Crime: A Review Essay on Jack Katz's "Seductions of Crime". – Social Justice 1992/19, nr 3 (49).
  35. Fleisher, B. The effect of income on delinquency. – The American Economic Review, 1966/56(12).

36. Frenkel, M. O. jt. The impact of the COVID-19 pandemic on European police officers: Stress, demands, and coping Resources. – Journal of Criminal Justice 2021/72.
37. Gumus, E. Crime in Urban Areas: An Empirical Investigation. – Akdeniz I.I.B.F. Dergisi, 2004/4, nr 7 . – [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=563226](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=563226) (28.12.2021).
38. Gurinskaja, A. Razvitie teorii racionalnogo vybora v zarubezhnoj kriminologii i ee vlijanie na ugovolnuju politiku. – Izvestija rossijskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A.I. Gercena 2010/120 – [https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/120/gurinskaya\\_120\\_203\\_216.pdf](https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/120/gurinskaya_120_203_216.pdf) (3.01.2022).
39. Hunter, R. D., Dantzker M. L. Crime and Criminality: Causes and Consequences, 2nd edition. Lynne Rienner Publishers 2011.
40. Internet organised crime threat assessment (IOCTA) 2020. Strategic, policy and tactical updates on the fight against cybercrime. – Europol 07.12.2021. <https://www.europol.europa.eu/iocta-report> (25.12.2021).
41. Interpoli koguleht. – <https://www.interpol.int/Who-we-are/What-is-INTERPOL>
42. Kask, K., Pulver, A., Liik, K. jt. Eesti elanike vaimne tervis ja heaolu eriolukorra ja COVID-19 pandeemia ajal. TLÜ loodus- ja terviseteaduste instituut, 2020. – [https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/LTI/Dokumendid/Dokumendid/Uurin\\_guraport%20I%20laine.pdf](https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/LTI/Dokumendid/Dokumendid/Uurin_guraport%20I%20laine.pdf)
43. Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Euroopa Ülemkogule, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja sotsiaalkomiteele ning Regioonide komiteele ELi julgeolekuliidu strateegia kohta. – Euroopa Liidu Nõukogu, Brüssel 2020. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10010-2020-INIT/et/pdf>
44. Koroonaviiruse andmestik. – Terviseamet. <https://www.terviseamet.ee/et/koroonaviirus/koroonakaart> (25.02.2022).
45. Koroonaviiruse tõttu kehtestatud piirangud. – Politsei- ja Piirivalveameti koduleht. <https://www.politsei.ee/et/juhend/eriolukord/piirangute-kontroll> (27.12.2021).
46. Kuritegevus Eestis 2020. – Justiitsministeerium. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/perevagivald-ja-ahistamine> (25.10.2021).
47. Kuritegevus Eestis 2021. – Justiitsministeerium. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/>

48. Kuriteohvrite kaitse ja toetamine COVID-19 pandeemia ajal – perevägivalla, küberkuritegude ja vaenukuritegude ohvrite kohtlemise heade tavade vahetus. – ENVR. <https://e-justice.europa.eu> (03.09.2020).
49. Lehtla, E. Eesti inimeste ohutunnetus koroonaviiruse leviku suhtes on võrreldes juuliga kahekordistunud. – Sotsiaalministeerium 28.08.2020. <https://www.sm.ee/et/uudised/eesti-inimeste-ohutunnetus-koroonaviiruse-leviku-suhtes-vorrelde-juuliga-kahekordistunud> (25.12.2021).
50. Lelliott, J., Schloenhardt, A., Ioannou, R. Pandemics, Punishment, and Public Health: COVID-19 and Criminal Law in Australia. – UNSW Law Journal 2021/44(1). <https://www.unswlawjournal.unsw.edu.au/article/pandemics-punishment-and-public-health-covid-19-and-criminal-law-in-australia/> (25.12.2021).
51. Lõvi, S. Politsei alustas maski kasutamisest keeldunute suhtes väärteomenetlust. – ERR 30.10.2021. <https://www.err.ee/1608387233/politsei-alustas-maski-kasutamisest-keeldunute-suhtes-vaarteomenetlust> (01.02.2022).
52. Madise, Ü., Koppel, O. Õigusriik pandeemia ajal. Koroonakriisi tuhat nägu. – Kaalep, T. (peatoim.). Riigikogu toimetised: 43/2021.
53. Matsulevitš, L. jt (koost). Tööturu ülevaade. Tallinn: Eesti Pank 2022/1. – [https://haldus.eestipank.ee/sites/default/files/2022-04/tty1\\_2022\\_est.pdf](https://haldus.eestipank.ee/sites/default/files/2022-04/tty1_2022_est.pdf) (20.04.2022).
54. Moise I.K., Piquero, A.R. Geographic disparities in violent crime during the COVID-19 lockdown in Miami-Dade County, Florida, 2018–2020. – Journal of Experimental Criminology 2021.
55. Ohutunne koroonaviiruse leviku suhtes on langemas, kuid viiruse tõkestamise meetmeid järgitakse hoolsalt. – Turu-uuringute AS, 09.02.2021. <https://turu-uuringute.eu/ohutunne-koroonaviiruse-leviku-suhtes-on-langemas-kuid-viiruse-tokestamise-meetmeid-jargitakse-hoolsalt/> (25.12.2021).
56. Ohvrite õigusi käsitlev ELi strateegia (2020–2025). Komisjoni teatis Euroopa parlamendile, nõukogule, euroopa majandus- ja sotsiaalkomiteele ning regioonide komiteele. – Euroopa komisjon, Brüssel 2020. <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2020/ET/COM-2020-258-F1-ET-MAIN-PART-1.PDF> (10.01.2022).
57. Pandemic profiteering: how criminals exploit the COVID-19 crisis. – Europol 06.12.2021. <https://www.europol.europa.eu/publications-events/publications/pandemic-profiteering-how-criminals-exploit-covid-19-crisis> (25.12.2021).

58. Parsons C., Vargas E. W., Bhatia R.. 4 Reasons Not To Buy Guns in Response to the COVID-19 Pandemic. Center for American Progress 2020. – <https://www.americanprogress.org/issues/guns-crime/news/2020/03/23/482094/4-reasons-not-buy-guns-response-covid-19-pandemic/>
59. Payne, J. L., Morgan, A. COVID-19 and Violent Crime: A Comparison of Recorded Offence Rates and Dynamic Forecasts (ARIMA) for March 2020 in Queensland, Australia. – Center for Open Science. SocArXiv 30.04.2020. <https://osf.io/preprints/socarxiv/g4kh7/> (25.12.2021).
60. Pervägivald Eestis: politsei saab 40 kõnet päevas, kolmandikul juhtudel on pealtnägijaks või ohvriks laps. – Sotsiaalkindlusamet 21.12.2018. <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/uudised/pervagivald-eestis-politsei-saab-40-konet-paevast-kolmandikul-juhtudel-pealtnagijaks-voi> (01.02.2022).
61. Pihlak, A. Maskipatrull kaubamajas: lapsega naine osutas vastupanu, leidis ka üks tõendiga maskivaba. – Delfi ärileht 04.11.2021.
62. Piirangute kontrolli statistika. – Politsei- ja Piirivalveameti koduleht. <https://www.politsei.ee/et/juhend/eriolukord/piirangute-kontrolli-statistika> (3.01.2022).
63. Politseitööga seotud avaandmed. – Politsei – ja Piirivalveamet. <https://www.politsei.ee/et/juhend/politseitoega-seotud-avaandmed/varavastased-suuteod> (25.12.2021).
64. Protecting Women against Violence – Best Practices from all over Europe. – Federal Minister for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth, 2020. <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/164296/5073c15b7c0939acf236f157e0777a62/protecting-women-against-violence-best-practices-from-all-over-europe-data.pdf> (25.02.2022).
65. Päevane statistika. – Töötukassa portaal. <https://www.tootukassa.ee/content/tootukassast/paevane-statistika> (26.12.2021).
66. Raitviir, T. (koost). Rahvuste Tallinn. Statistilis-sotsioloogiline ülevaade. Tallinn: Eesti Avatud Ühiskonna Instituut 2009.
67. Raus, T., Timmusk L. (koost). Kuritegevust mõjutavad sotsiaalmajanduslikud ja demograafilised tegurid. Justiitsministeerium 2005.
68. Rei, R. Politseikursus. Toetav õppematerjal õpetajale. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2020.

69. Reinthal, T. Ülekriminaliseerimine. Analüüs. Tartu: Riigikohus. Õigusteabeosakond, mai 2010.  
[https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/2010\\_lisa\\_2\\_ulekriminaliseerimine\\_analuus.pdf](https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/2010_lisa_2_ulekriminaliseerimine_analuus.pdf) (3.01.2022).
70. Research brief: Effect of the COVID-19 pandemic and related restrictions on homicide and property crime. – United Nations Office on Drugs and Crime 2020.  
[https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/covid/Property\\_Crime\\_Brief\\_2020.pdf](https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/covid/Property_Crime_Brief_2020.pdf) (28.12.2021).
71. Rosenfeld, R., Lopez, E. Pandemic, Social Unrest, and Crime in U.S. Cities: June 2021 Update. – Council on Criminal Justice, July 2021. <https://counciloncj.org/impact-report-1/> (25.02.2022).
72. Saar Poll OÜ. Siseturvalisuse avaliku arvamuse uuring. Aruanne. Tallinn 2020. – [https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/2604/siseturvalisus\\_aruanne\\_final.14.05.2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/2604/siseturvalisus_aruanne_final.14.05.2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (3.01.2022).
73. Skaggs, S. L. Labeling theory. – Encyclopedia Britannica, 27 Oct. 2020.  
<https://www.britannica.com/topic/labeling-theory>. Accessed 22 April 2022
74. Soobik, R. Sotsiaalkaitseminister kutsus kokku vaimse tervise staabi ja suunab valdkonda lisaraha. – Sotsiaalministeerium 24.03.2021.  
<https://www.sm.ee/et/uudised/sotsiaalkaitseminister-kutsus-kokku-vaimse-tervise-staabi-ja-suunab-valdkonda-lisaraha>
75. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik. Komm vlj. 4. Tallinn: Juura 2015.
76. Stickle, B.; Felson, M. Crime Rates in a Pandemic: the Largest Criminological Experiment in History. – American Journal of Criminal Justice 2020, vol. 45.
77. Suutre, S. Ida-Virumaa toetusmeetmest saab raha 194 ettevõtjat. – Rahandusministeerium 31.12.2020.  
<https://www.rahandusministeerium.ee/et/uudised/ida-virumaa-toetusmeetmest-saab-raha-194-ettevotjat> ( 23.11.2021).
78. Sööt, M-L. (koost). Kriminaalpoliitika põhialused aastani 2030. Seletuskiri. Tallinn: Justiitsministeerium 2019. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/seletuskiri-kriminaalpoliitika-pohialused-aastani-2030> (10.03.2022).
79. Traat, U.; Markina. A. Üldkriinoloogia II. Tallinn: Sisekaitseakadeemia, 2005.
80. Töötasud ja toetused. – Töötukassa portaal.  
<https://www.tootukassa.ee/content/tootukassast/tootasu-toetus> (26.12.2021).

81. Variables Affecting Crime. – Uniform Crime Report. Hate Crime Statistics, 2011. – <https://ucr.fbi.gov/hate-crime/2011/resources/variables-affecting-crime> (3.01.2022).
82. Waseem, Z., Laufs, J. Policing a Pandemic: Impact of the COVID-19 Pandemic on Law Enforcement Agencies. Department of Security and Crime Science. – Jill Dando Institute, UCL 2020. [https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/impact\\_on\\_law\\_enforcement\\_final\\_no\\_11\\_.pdf](https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/impact_on_law_enforcement_final_no_11_.pdf) (27.12.2021).
83. WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19. – World Health Organization (WHO) 11.03.2020 <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>
84. Vooglaid, V. (toim.) SAPTK korraldab 23. oktoobril suure meeleavalduse vaba ühiskonna kaitseks. – Objektiiv 05.10.2021
85. Ülemaailmne meeleavaldus vabaduse ja inimõiguste eest! „World Wide Demonstration vol.3 (sundvaksineerimise ja politseiriigi vastu ning vabaduse eest). – MTÜ Eesti Vanemad 22.07.2021. <https://www.eestivanemad.ee/category/sundmused/> (30.09.2021).

## KASUTATUD ÕIGUSAKTID

1. Karistusseadustik. – RT I, 03.03.2021, 3.
2. Terviseameti 04.04.2021 korraldus nr 1.1-15/21/39. – Terviseameti dokumendiregister. <https://adr.rik.ee/ta/dokument/10965687> (20.10.2021).
3. Terviseameti 04.04.2021 korralduse nr 1.1-15/21/39 muutmise korraldus. – Terviseameti dokumendiregister. <https://adr.rik.ee/ta/dokument/10965687> (20.10.2021).



## KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

1. RKKKm nr 3-1-1-66-13, p 6.2
2. RKKKo 3-1-1-94-14